

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

*Філологічний факультет
Кафедра української мови*

Н.О. Данилюк, Н.М. Костусяк, О.Г. Межов, І.А. Пасічник

РОБОЧА ПРОГРАМА ДО КУРСУ
“СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА”
для студентів спеціальностей “Мова і література (польська)”,
“Мова і література (російська)”

Луцьк – 2006

Укладачі: Н.О. Данилюк (Лексикологія; Фразеологія; Лексикографія), Н.М. Костусяк (Морфеміка; Словотвір; Морфологія), О.Г. Межов (Синтаксис і пунктуація), І.А. Пасічник (Вступ; Фонетика; Орфоепія; Графіка; Орфографія).

Рекомендовано до друку кафедрою української мови (протокол № 5 від 26 жовтня 2005 р.) та Вченою радою Волинського державного університету ім. Лесі Українки (протокол № від р.).

Рецензенти: О.М. Рудяков, доктор філологічних наук, професор Таврійського національного університету ім. В.І Вернадського;
Ю.В. Громик, кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського державного університету ім. Лесі Українки.

Данилюк Н.О., Костусяк Н.М., Межов О.Г., Пасічник І.А. РОБОЧА ПРОГРАМА ДО КУРСУ “СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА” для студентів спеціальностей “Мова і література (польська)”, “Мова і література (російська)”. – Луцьк: Вид-во ВДУ ім. Лесі Українки „Вежа”, 2006. – 149с.

Навчально-методичне видання відображає дані про структуру курсу “Сучасна українська літературна мова”, планування лекційних, практичних занять та самостійної роботи студентів, допоможе їм виробити й удосконалити навички та уміння, необхідні для лінгвістичної підготовки. Для студентів-філологів.

УДК 81'36=161.2
ББК 81.411.1–2

© Н.О. Данилюк, Н.М. Костусяк, О.Г. Межов, І.А. Пасічник

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робочу програму курсу “Сучасна українська літературна мова” складено відповідно до “Програми з сучасної української літературної мови”, затвердженої Міністерством освіти і науки України, зі змінами, схваленими кафедрою української мови ВДУ. Теоретичний курс “Сучасна українська літературна мова” посідає центральне місце в сукупності лінгвістичних дисциплін, які викладаються для студентів-філологів.

Мета курсу “Сучасна українська літературна мова” – висвітлити основні теоретичні положення, які ґрунтуються на здобутках вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної науки, здійснити аналіз мовних одиниць, виділюваних в сучасному мовознавстві, забезпечити фахову підготовку з сучасної української літературної мови.

Завдання курсу полягає в тому, щоб, синтезуючи знання з усіх рівнів мовної системи, забезпечити глибоке оволодіння теоретичними відомостями про лінгвістичні явища, сформувані в майбутніх філологів творчий підхід до аналізу фонетичних, лексичних, граматичних одиниць, виробити науковий лінгвістичний світогляд та навички вести самостійну дослідницьку роботу, уміти застосувати на практиці теоретичні знання, оволодіти культурою усного та писемного мовлення. До важливих аспектів викладання курсу “Сучасна українська літературна мова” належить постійна увага до питань, пов’язаних з висвітленням відповідних мовних явищ у лінгвістичній літературі, постійна орієнтація студентів на професійне застосування знань.

Програма з сучасної української літературної мови ґрунтується на принципах академічних граматик. Водночас вона передбачає виклад тих основних теоретичних ідей, які найповніше відображають сучасний стан лінгвістичної науки й мають більшу пояснювальну силу.

У систему підготовки студентів входять лекції з сучасної української літературної мови, практичні заняття, передбачається також самостійне опрацювання деяких тем.

Лекційний курс зумовлює висвітлення основних положень фонетичної, лексичної та граматичної теорій, пов’язаних з вітчизняною лінгвістичною наукою, а також тими здобутками, які внесено до мовознавчої скарбниці вченими інших країн. Аналіз фонетичних, лексичних і граматичних явищ слід пов’язувати з традицією їхнього вивчення, проте необхідно залучати й нові підходи до їх тлумачення. У зв’язку з цим особливої уваги варто надати тим питанням лінгвістики, що перебувають у центрі зацікавлень теоретиків-мовознавців і отримують неоднозначні розв’язання.

Головне завдання практичних занять – поглибити матеріал лекцій, виробити у студентів навички лінгвістичного аналізу, уміння застосувати набуті знання на практиці. Програма орієнтована на виконання різноманітних тренувальних вправ, трансформування граматичних одиниць, складання схем фонетичного, лексичного, морфемного, словотвірного, морфологічного та синтаксичного розборів.

Надаючи увагу самостійній роботі студентів, необхідно практикувати написання ними рефератів, конспектування першоджерел лінгвістичних праць та виконання різних типів творчих завдань. Такий вид роботи забезпечить індивідуальний поглиблений підхід до вивчення окремих тем, що передбачає опрацювання спеціальної літератури, крім того, розвиває дослідницькі навички у студентів.

Вивчаючи курс “Сучасна українська літературна мова”, *студент повинен знати:*

- визначення опорних понять курсу;
- фонетичну систему сучасної української мови, зміни звукового складу слів;
- особливості української графіки, принципи орфоепії та орфографії;
- будову лексичної системи за семантикою, походженням, сферами вживання, стилістичним забарвленням;
- різновиди слів з переносним значенням, синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, ономастичної лексики, фразеологізмів;
- визначення та особливості виділення основних словотвірних та морфемних одиниць, їхні найважливіші формальні й семантичні ознаки;
- традиційну та сучасну (функціональну) класифікації частин мови, їхні семантичні, морфологічні та синтаксичні ознаки;
- синтаксичні одиниці та категорії сучасної української літературної мови, їхні формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні та комунікативні ознаки;
- основні принципи української пунктуації та правила вживання розділових знаків у простому і складному реченнях;
- структуру та специфіку основних енциклопедичних та філологічних словників.

Студент повинен уміти:

- характеризувати опорні поняття курсу;
- класифікувати мовні звуки з урахуванням різних ознак;
- вимовляти звуки і звукосполучення, наголошувати слова відповідно до норм сучасної української орфоепії;
- пояснювати буквені та небуквені орфограми;
- аналізувати слова за прямим і переносним значенням, добирати синоніми, антоніми, омоніми, пароніми;
- визначати належність слів з погляду походження, сфер вживання, експресивно-стилістичного забарвлення;
- пояснювати значення й походження найважливіших онімів, що визначають Україну, регіон, найпоширеніші власні імена людей та прізвища;
- описувати фразеологізми за семантикою, походженням, структурою, використанням;
- правильно вирізняти у словах морфеми, твірні основи та словотвірні форманти;

- розмежовувати лексико-семантичні, власне-морфологічні та синтаксичні категорії, визначати валентний потенціал предикатних слів;
- трансформувати реченнєві структури;
- практично користуватися словниками різної будови;
- здійснювати повний фонетичний, лексикологічний, морфемний, словотворчий та морфологічний розбори слів, синтаксичний аналіз словосполучень і речень.

З метою здійснення поточного контролю й перевірки знань студенти складають модулі. Формами підсумкового контролю є залік та екзамен.

Видом контролю протягом семестру є запровадження модульно-рейтингової системи оцінювання знань. Відповідно оцінка навчальної роботи студента за семестр складається з оцінки роботи студента під час аудиторних занять, оцінки з підсумкової контрольної роботи та оцінки за завдання творчого характеру.

Структура курсу “Сучасна українська літературна мова”

Розділ I. Вступ. Фонетика. Орфоенія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія

Форма навчання	Курс	Семестр	Заг.обсяг годин	Кількість годин			Підсумковий контроль	
				Лекц.	Практ.	Самост. робота	Екзамен	Залік
Денна	1	1	54	14	22	18	-	+

Розділ II. Морфеміка. Словотвір. Морфологія

Форма навчання	Курс	Семестр	Заг.обсяг годин	Кількість годин			Підсумковий контроль	
				Лекц.	Практ.	Самост. робота	Екзамен	Залік
Денна	1	2	54	14	20	20	-	-
Денна	2	3	54	10	12	32	-	-
Всього	1,2	2,3	108	24	32	52	-	-

Розділ III. Синтаксис і пунктуація

Форма навчання	Курс	Семестр	Заг.обсяг годин	Кількість годин			Підсумковий контроль	
				Лекц.	Практ.	Самост. робота	Екзамен	Залік
Денна	2	3	54	10	12	32	-	-
Денна	2	4	54	20	14	20	+	-
Всього	2	3,4	108	30	26	52	-	-

**Розділ I. Вступ. Фонетика. Орфоенія. Графіка. Орфографія.
Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія**

Тематичний план

Модуль 1

№ № пп	Теми	Лекції	Практичн і заняття	Самост. робота
1.	Українська мова – національна мова українського народу	2	–	–
2.	Фонетика – наука про звукову будову мови	2	–	–
3.	Загальна характеристика та класифікація звуків мови. Артикуляційно-акустична класифікація голосних	–	2	–
4.	Артикуляційно-акустичні характеристики приголосних	–	2	1
5.	Взаємодія звуків у потоці мовлення	2	–	2
6.	Функціональний аспект у вивченні звукових одиниць	–	2	–
7.	Система фонем сучасної української літературної мови	–	2	–
8.	Фонологічна інтерпретація звукових змін	–	–	4

Модуль 2

№ № пп	Теми	Лекції	Практичн і заняття	Самост. робота
1.	Склад і складоподіл в українській мові	–	–	1
2.	Наголос та його роль у сучасній українській літературній мові	–	–	2
3.	Українська орфоенія	2	–	2
4.	Графіка сучасної української літературної мови	–	2	–
5.	Орфографія сучасної української мови	–	2	–

Модуль 3

№ п/п	Тема	Лекції	Практичні заняття	Самост. робота
1.	Лексична система мови. Слово – основна одиниця мови. Значення слова	2	2	–
2.	Синоніми. Антоніми. Омоніми. Пароніми	–	2	–
3.	Лексика української мови з погляду походження, за сферами вживання. Активна і пасивна лексика.	2	4	–
4.	Нейтральна і стилістично забарвлена лексика	–	–	2
5.	Ономастична лексика	2	–	2
6.	Фразеологія	–	2	–
7.	Лексикографія	–	–	2

Модуль 1

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. УКРАЇНСЬКА МОВА – НАЦІОНАЛЬНА МОВА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

1. Літературна мова як вища форма загальнодержавної мови. Статус української мови як державної.
2. Основні етапи розвитку літературної мови.
3. Найістотніші ознаки та форми її існування.
4. Норми української літературної мови.

Література

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. – К.: Либідь, 1991. – 256 с.
2. Бабич Н.Д. Історія української літературної мови. – Львів: Світ, 1993. – С.5-9.
3. Булаховський Л.А. Розвиток літературних мов // Вибрані праці: У 5-ти т. – К.: Наук. думка, 1975. – Т.1. – С.347-471.

4. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.7-13.
5. Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Феномен української мови: Генеза, проблеми, перспективи. Історична місія. – К.: Наша наука і культура, 1999. – С.17-19.
6. Конституція України. – К.: Просвіта, 1997.
7. Масенко Л. Мова і політика. – К.: Соняшник, 1999. – 98 с.
8. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови. – К., 1998. – 162 с.
9. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – С.75-226.
10. Пилинський М.М. Літературні норми: Типи та їх класифікація // Мовознавство. – 1974. – № 1. – С.11-23.
11. Плющ П.П. Зміст поняття “українська літературна мова” на різних етапах її розвитку // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 1. – С.8-16.
12. Радевич – Винницький Я. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Відродження, 1997. – С.7-264.
13. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Рад. шк., 1969. – С.7-40.
14. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.3-10.
15. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.7-8.
16. Тараненко О.О. Українська мова і сучасна ситуація в Україні // Мовознавство. – 2001. – № 4. – С.6-19.

Тема 2. ФОНЕТИКА – НАУКА ПРО ЗВУКОВУ БУДОВУ МОВИ

1. Звукові одиниці сучасної української літературної мови, їх класифікація.
2. Аспекти вивчення звуків сучасної української літературної мови.
3. Фонетика і фонологія – два розділи однієї лінгвістичної дисципліни.
4. Акустичні та семантичні методи дослідження.
5. Теоретичне і практичне значення фонетики.
6. Місце фонетики серед інших лінгвістичних одиниць.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.28-36.
2. Коструба А. Фонетика сучасної української літературної мови: Ч.1. – Львів, 1963. – С.28-36.
3. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Рад. шк., 1969. – С.43-49.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.11-17.

5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.16-18.
6. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.3-12, 38-43.

Тема 3. ВЗАЄМОДІЯ ЗВУКІВ У ПОТОЦІ МОВЛЕННЯ

1. Асиміляція приголосних, її різновиди.
2. Дисиміляція приголосних, її різновиди.
3. Проблема подовження приголосних звуків у лінгвістичній літературі.
4. Спрощення в групах приголосних. Інші звукові зміни.
5. Фонетична транскрипція, її типи.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.67-77.
2. Коструба А. Фонетика сучасної української літературної мови: Ч.1. – Львів, 1963. – С.90-96.
3. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Рад. шк., 1969. – С.43-49.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.24-27.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.34-43.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВУКІВ МОВИ. АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

1. Артикуляційні та акустичні особливості звуків.
2. Будова мовного апарата. Активні та пасивні мовні органи.
3. Фази артикуляції окремого звука: екскурсія – витримка – рекурсія.

Коартикуляція.

4. Диференціація звуків на голосні та приголосні, їх визначальні риси.
5. Артикуляційно-акустична класифікація голосних звуків:
  - а) за участю губ;
  - б) за ступенем підняття спинки язика;
  - в) за місцем артикуляції.
6. Питання про артикуляцію голосного И.
7. Зміни голосних звуків у потоці мовлення.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.31-36.

2. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови. – Одеса: Чорномор'я, 1996. – С.13-28.
3. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови. – Ч.1. – Львів, 1963. – С.5-20.
4. Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1969. – С.43-130.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.13-17, 30-34.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. - -: Вища шк., 1994. – С.22-28.
7. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.13-20, 43-60.

Ключові поняття: артикуляція, екскурсія, витримка, рекурсія, коартикуляція, голосні / приголосні звуки, лабіалізовані / нелабіалізовані звуки, вокалізм, консонантизм.

Питання для самоперевірки

1. Які артикуляційно-акустичні особливості голосних і приголосних звуків?
2. Назвіть складники мовного апарату.
3. Які мовні органи є активними, а які – пасивними? Чому?
4. На які групи класифікують голосні за участю губ?
5. Як розподіляють голосні за ступенем підняття спинки язика та за місцем артикуляції?
6. З'ясуйте особливості артикуляції голосного **И**.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 2,5,6 (письмово).
2. Запишіть текст фонетичною транскрипцією. Охарактеризуйте голосні за такою схемою: 1) за участю губ: лабіалізований чи нелабіалізований; 2) за ступенем підняття спинки язика: високе, високо-середнє, середнє чи низьке; 3) за місцем артикуляції: передній, середній чи задній ряд:

Як багато хочеться мені сказати про любов до ріки моєї рідної, ясної... Річко моя, життя моє, де ж я так і чому забарився, чого так пізно прийшов до твого берега, теплого і чистого? На твої ясні води, на урочисті зорі, що дивляться в тебе з неба? Люблю я воду твою ласкаву, животворящу... (О.Довженко)

Тема 2. АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

1. Артикуляційно-акустичні особливості приголосних:
  - а) класифікація приголосних за місцем творення;
  - б) характеристика приголосних за способом творення;

- в) характеристика приголосних за звучністю.
- 2. Палаталізація приголосних:
  - а) класифікація приголосних за ступенем вияву м'якості;
  - б) позиції пом'якшення приголосних.
- 3. Методи експериментально-фонетичних досліджень.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.31-36.
2. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови. – Ч.1. – Львів, 1963. – С.5-20.
3. Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1969. – С.130-186.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.39-50, 30-34.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.28-33.
6. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.38-43, 68-95.

Ключові поняття: приголосні звуки, губні, язикові, глоткові, зімкнені, щілинні, дрижачі, сонорні, шумні, дзвінки, глухі, м'які (пом'якшені), напівм'які / напівпом'якшені звуки.

Питання для самоперевірки

1. За якими ознаками диференціюються приголосні в українській мові?
2. Вкажіть на особливості класифікації приголосних за способом творення.
3. На які групи розподіляють приголосні за місцем творення?
4. Охарактеризуйте приголосні за звучністю.
5. В чому полягають особливості диференціації приголосних за ступенем вияву м'якості?
6. В яких позиціях пом'якшуються приголосні в сучасній українській літературній мові?
7. Назвіть і охарактеризуйте методи експериментально-фонетичних досліджень.

Завдання

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 87 (с.22), 91 (с.23), 94 (с.25), 110 (с.32), 120 (с.36) (письмово).

Тема 3. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ У ВИВЧЕННІ ЗВУКОВИХ ОДИНИЦЬ

1. Поняття фонем. Диференційні та недиференційні ознаки фонем.
2. Фонема й алофони. Слабка і сильна позиції фонем.

3. Фонологічні школи, концепції. Щербівська та московська фонологічні школи. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними школами.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.36-48.
2. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови. – Ч.1. – Львів, 1963. – С.20-30.
3. Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1969. – С.218-224.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.17-30.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.44-62.
6. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.20-34.

Ключові поняття: фонема, алофон, дистрибуція, конститутивна функція фонему, дистинктивна функція фонему, ідентифікаційна функція фонему.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте поняття фонему, звук.
2. Які ознаки фонему є диференційними, а які – недиференційними?
3. Які функції виконують фонему у системі мови?
4. Що таке дистрибуція фонем?
5. Дайте визначення поняття фонему й алофон. Наведіть приклади тих і тих.
6. У чому полягає принципова відмінність розуміння фонему представниками Ленінградської і Московської фонологічних шкіл.
7. Назвіть українських учених, які займалися дослідженням складу фонем української мови.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 14, 16, 17, 28, 29, 31 (с.11-12).

2. Запишіть поданий текст фонематичною транскрипцією спочатку на основі принципів Ленінградської фонологічної школи, а потім – Московської.

З раннього дитинства і до глибокої старості людина невіддільно пов'язана з мовою. Це єдине знаряддя, що вивисує людину над світом, робить її нездоланною в пошуках істини. Розпочинається прилучення дитини до краси рідної мови з милих бабусиних казок і материнської коліскової пісні. Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди і скрізь наш учитель – мова (І.Вихованець).

Тема 4. СИСТЕМА ФОНЕМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Поняття системи у фонології.
2. Принципи класифікації фонем. Встановлення фонематичності звуків.
3. Розвиток поглядів на систему фонем сучасної української літературної мови.
4. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем.
5. Класифікація приголосних фонем. Аналіз приголосних фонем у головних виявах.
6. Фонематична транскрипція.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.44-67.
2. Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності голосних фонем української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1960. - № 4.
3. Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності приголосних фонем української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1961. - № 4.
4. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови. – Одеса: Чорномор'я, 1996. – С.58-81.
5. Коструба П. Фонетика сучасної української літературної мови. – Ч.1. – Львів, 1963. – С.37-74.
6. Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1969. – С.218-261.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.27-50.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. - –.: Вища шк., 1994. – С.44-62.
9. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.43-66.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності голосних фонем української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1960. – № 4.
2. Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності приголосних фонем української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1961. – № 4.

Питання для самоперевірки

1. Що являє собою система?
2. За якими принципами класифікуються фонемати?
3. Як можна встановити фонематичність звука?
4. Охарактеризуйте головні вияви і варіанти голосних фонем.
5. Проаналізуйте приголосні фонемати у головних виявах.
6. Вкажіть на особливості фонематичної транскрипції. Чим вона відрізняється від фонетичної?

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 36, 37, 40, 43, 46, 52.
2. Випишіть ключові поняття до теми.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. ФОНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗВУКОВИХ ЗМІН

1. Модифікації фонем і чергування як види звукових змін, відмінність між ними.
2. Комбінаторні та позиційні модифікації голосних фонем.
3. Комбінаторні та позиційні модифікації приголосних фонем.
4. Фонетичні та історичні чергування фонем, їх особливості.
5. Характеристика фонетичних чергувань приголосних.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.77-92.
2. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.52-70.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.63-82.
4. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.96-132.

Завдання

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 125, 128, 151, 154, 156.

Тема 2. ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ І ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Чергування | О |, | Е | з | І | :
  - а) історична довідка про виникнення цього чергування;
  - б) чергування | О |, | Е | з | І | при словозміні;
  - в) чергування | О |, | Е | з | І | при словотворенні;
  - г) відхилення в чергуванні цих фонем.
2. Чергування | О |, | Е | з нульовою фонемою.
3. Чергування | О |, | Е | після шиплячих та j :
  - а) історична довідка;
  - б) закономірність цього чергування в сучасній українській мові;
  - в) випадки порушення правил вживання О, Е після шиплячих та j.
4. Чергування | И | з | О | у фонемосполученнях | РИ |, | ЛИ |, | РО |, |ЛО|

5. Чергування | Г |, | К |, | Х | - | Ж |, | Ч |, | Ш | - | З |, | Ц |, | С | як наслідок першої та другої перехідних палаталізацій.

6. Чергування | Д | - | ДЖ |, | Т | - | Ч |, | З | - | Ж |, | С | - | Ш |, | ЗД | - | ЖДЖ | тощо в дієслівних формах.

7. Чергування губних у сполученнях *губний + Л* та *губний + j*.

8. Зміна приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів – *ськ(ий),- ств(о),- ин(а)*.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.77-92.

2. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К.Білодіда... – С.261-294.

3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.52-70.

4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – Вища шк., 1994. – С.63-82.

5. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.96-132.

6. Український правопис: 4 вид. – К.: Наук. думка, 1993. – С.9-14,19-20.

Завдання

1. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 167, 168, 171, 173, 184.

2. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г., Поповський В.Д. Сучасна українська мова: Зб. впр. – К.: Вища шк., 1989. – Впр.55, 56, 59.

Модуль 2

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. УКРАЇНСЬКА ОРФОЕПІЯ

1. Поняття орфоєпії. Орфоєпічні норми та їх суспільне значення.
2. Орфоєпічні норми в системі сучасного українського вокалізму.
3. Орфоєпічні норми в системі сучасного українського консонантизму.
4. Вимова слів іншомовного походження.
5. Типи вимовних помилок, причини їх виникнення.

Література

1. Блик О.П. Фонетика. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. – К.: Рад. шк., 1988. – С.45-53.

2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.103-109.

3. Головащук С.І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1995.

4. Жовтобрюх М.А. Уніфікація норми української літературної мови і діалекти // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С.9-12.
5. Жовтобрюх М.А. Основа і принципи української літературної вимови // Укр. мова і літ. в шк. – 1976. – № 6.
6. Орфоепічний словник (Уклад. М.І.Погрібний). – К.: Рад. шк., 1984.
7. Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1969. – С.370-401.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.81-85.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.83-101.
10. Сучасна українська літературна мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.23-25.
11. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. – К.: Рад. шк., 1981. – С.10-27.
12. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.142-153.
13. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. – К.: Рад. шк., 1976. – 176 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ГРАФІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Графіка української мови. Поняття графеми. Український алфавіт, його друкована та писана форми. Інші знаки, що використовуються в українському алфавіті.

2. Співвідношення між літерами українського алфавіту і фонемами української літературної мови:

а) букви на позначення голосних фонем;

б) букви на позначення приголосних фонем.

3. Звукове значення літер Я, Ю, Є, Ї, Щ.

4. Способи позначення фонем Й.

5. Позначення м'якості приголосних на письмі. Вживання м'якого знака.

6. Вживання апострофа.

Література

1. Білецький О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1997. – С.49-73.

2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.109-130.

3. Доленко М.Т. Графіка і орфографія сучасної української літературної мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1970. - № 2.

4. Павленко Л. До джерел словесних скарбів. – К., 1997. – С.30-53.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К.Білодіда... – С.402-417.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.86-88.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – Вища шк., 1994. – С.101-108.
8. Український правопис: 4 вид. – К.: Наук. думка, 1993. – С.8-9, 17-18, 99, 102.

Ключові поняття: графіка, алфавіт, графема, м'який знак, апостроф.

Питання для самоперевірки

1. Що вивчає графіка української мови? Які знаки використовуються в українській графіці?
2. Що таке графема?
3. Вкажіть, яке співвідношення між фонемами і літерами в українській мові?
4. Яке звукове значення мають літери **я,ю,є,ї,щ**?
5. Які Ви знаєте способи позначення фонем **й**?
6. Як позначається м'якість приголосних на письмі? Правила вживання м'якого знака.
7. Яку функцію виконує апостроф? Правила вживання апострофа.

Завдання

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 371, 373, 375, 379 – 381 (с.127-129) – письмово.

Тема 2. ОРФОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Співвідношення орфографії з графікою й орфоепією.
2. Принципи української орфографії.
3. Поняття орфограми, різновиди орфограм.
4. Короткі відомості з історії української орфографії.
5. Сучасний український правопис.

Література

1. Блик О.П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія. – К.: Рад. шк., 1988. – С.92-126.
2. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.109-130.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – С.228-244.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К.Білодіда... – С.402-417.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.86-88.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – Вища шк., 1994. – С.101-108.

7. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1981. – С.159-180.

8. Український правопис: – К.: Наук. думка, 1996.

Ключові поняття: орфографія, орфоепія, графіка, орфограма.

Питання для самоперевірки

1. Що вивчає орфографія?
2. З'ясуйте співвідношення орфографії з графікою та орфоепією.
3. Які ви знаєте принципи української орфографії? Охарактеризуйте кожен із них.
4. Що таке орфограма? Які є різновиди орфограм?
5. Зробіть короткий огляд сучасного українського правопису.

Завдання

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправа 394, 400, 401 (ч.1,2), 412, 416, 420 (с.135-139) – письмово; 413, 414 – усно.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. СКЛАД І СКЛАДОПОДІЛ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Основні фонетичні одиниці мовлення.
2. Поняття про склад. Теорії складоподілу.
3. Характеристика складу як явища фонетичного.
4. Склад як явище фонологічне.
5. Типи складів.
6. Основні закономірності складоподілу в сучасній українській мові.
7. Морфемне членування слова та складоподіл.
8. Орфографічний складоподіл.

Література

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – С.92-98.
2. Коструба П. Фонетика... – С.30-36.
3. Плевако Н.С. Синтаксическое исследование структуры слога в украинском языке. Автореф.дис.канд.филол.наук. – Х, 1974. – С.10-11.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К.Білодіда... – С.340-356.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. –К.: Вища шк., 1997. – С.71-74.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – Вища шк., 1994. – С.17-21.
7. Таранец В.И. Энергетическая теория речи. – К.- Одесса: Вышш. шк., 1981.
8. Трійняк І.І. Склад і наголос // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 7.
9. Український правопис: 6 вид. – К.: Наук. думка, 1997. – С.58-59.

Завдання

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправи 189, 190, 191, 197, 198 (с.64-66) – письмово.

Тема 2. НАГОЛОС ТА ЙОГО РОЛЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. З історії української акцентології.
2. Типи наголосу.
3. Функціональні особливості наголосу.

Література

1. Веселовська З.М. Дублетні наголоси в сучасній українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1960. – № 2.
2. Винницький В.М. Акцентна дублетність і кодифікація // Мовознавство. – 1983. – № 6.
3. Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. – К.: Рад.шк., 1984. – 159 с.
4. Головащук С.І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1995. – 192 с.
5. Мановицька А.Л. Наголос і його роль у мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1980. – № 3.
6. Медушевський А.П. Складовий і словесний наголос української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 9.
7. Орфоепічний словник / Уклад. М.І.Погрібний. – К.: Рад. шк., 1984. – 269 с.
8. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. – К.: Рад. шк., 1964. – 639 с.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К.Білодіда... – С.358-370.
10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.74-77.
11. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – Вища шк., 1994. – С.83-85.
12. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник. – К.: Наук. думка, 1973. – 724 с.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Винницький В.М. Акцентна дублетність і кодифікація // Мовознавство. – 1983. – № 6.
2. Мановицька А.Л. Наголос і його роль у мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1980. – № 3.
3. Медушевський А.П. Складовий і словесний наголос української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 9.

Завдання

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. – К.: Вища шк., 1995. – Вправи 207, 208, 209, 211 (с.68-70) – письмово.

Модуль 3

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. СЛОВО – ОСНОВНА ОДИНИЦЯ МОВИ. ЛЕКСИЧНА СИСТЕМА МОВИ. ЛЕКСИКОЛОГІЯ

1. Лексична система мови. Лексико-семантичні універсалії. Мовна картина світу.
2. Лексикологія як розділ мовознавства. Предмет лексикології. Зв'язки лексикології з іншими розділами науки про мову. Методи та аспекти вивчення лексичного складу мови.
3. Слово як основна одиниця мови, його основні ознаки й функції. Поняття лексеми, семеми, семи. Слово і поняття. Значення слова. Типи лексичних значень слова. Значення денотативні й сигніфікативні, вільні й зв'язані, прямі й переносні та ін.
4. Семантична структура слова (ССС). Основні компоненти СССР: ядро значення, оцінні, емоційні, експресивні, стилістичні, культурологічні семи. Поняття лексико-семантичного варіанта (ЛСВ).
5. Однозначні й багатозначні слова. Питання про основне значення багатозначного слова. Типи багатозначності в українській мові.
6. Способи утворення переносних значень. Метафора й метонімія як види перенесення найменувань. Узуальні й оказіональні метафори. Продуктивні моделі метонімічних перенесень. Синекдоха та її різновиди. Символ. Національні та фольклорні символи. Алегорія.

Література

1. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994.
2. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Гриценка. – К.: Вища шк., 1997.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997.
4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973.

Додаткова:

1. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова. – Харків, 1977.
2. Данилюк Н.О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень: Методичні рекомендації для студентів. – Луцьк, 1990.
3. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985.
4. Потапенко О.І., Дмитренко М. та ін. Словник символів. – К., 1997.
5. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 2001.

6. Дятчук В.В., Пустовіт Л.О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. – К., 1983.

Тема 2. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ, СФЕРАМИ ВЖИВАННЯ І СТИЛІСТИЧНИМ ЗАБАРВЛЕННЯМ

1. Становлення лексико-семантичної системи української мови. Загальна генетична характеристика української лексики. Основні шляхи її формування.
2. Шари української лексики, що розрізняються за походженням. Українська лексика індоєвропейського та праслов'янського лексичного фонду. Спільнослов'янська та спільносхіднослов'янська лексика. Старослов'янізми в українській мові. Власне українська лексика.
3. Мовні контакти і лексичні запозичення, їх класифікація за походженням. Запозичення з інших слов'янських мов. Слова давньогрецького, латинського, тюркського походження. Запозичення із західноєвропейських мов. Тематичні групи запозичень. Інтернаціоналізми у складі української лексики, їх ознаки, стилістичні функції. Слова українського походження в інших мовах.
4. Лексика української мови за сферами вживання. Лексика, територіально обмежена в ужитку (діалектизми), аспекти її вивчення. Лінгвогеографічна характеристика діалектних слів. Діалектні словники, лексичні й семантичні карти діалектних атласів.
5. Просторіччя. Жаргонна лексика й літературна мова. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їх стилістичне використання.
6. Термінологічна лексика. Наукова та виробничо-технічна термінологія. Сфери поширення й функції термінів. Поняття терміносистеми. Джерела терміноутворення. Термінологічні словники. Професіоналізми, їх характеристика, функції, використання.

Література

1. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994.
2. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Гриценка. – К.: Вища шк., 1997.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997.
4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973.

Додаткова:

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985.
2. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред.С.Я Єрмоленко. – К., 2001.

3. Булаховський Л.А. Виникнення і розвиток літературних мов // Твори У 5 т. – К., 1975–1981. – Т.1.
4. Булаховський Л.А. Питання походження української мови // Там же. –Т.2.
5. Карпова В.Л. Термін і художнє слово. – К., 1967.
6. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. – К., 1960.
7. Коваль А.П. Життя і пригоди імен. – К., 1988.
7. Коваль А.П. Слово про слово. – К., 1986.
8. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А.В.Крижанівська, Л.О. Симоненко, Т.І. Панько та ін. – К., 1984.

Тема 3. ОНОМАСТИЧНА ЛЕКСИКА

1. Ономастика як розділ мовознавства. Специфіка власних імен у словниковому складі мови.
2. Антропоніми, топоніми, етноніми, гідроніми та їх різновиди. Ономастичні словники.
3. Відомості про походження і значення найпоширеніших власних імен і прізвищ людей, а також топонімів *Україна*, *Русь*, ойконімів – назв обласних і районних центрів, найбільш знаних гідронімів, оронімів.
4. Використання онімів зі стилістичним навантаженням.

Література

1. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1986.
2. Янко М.Т. Топонімічний словник–довідник Української РСР. – К.: Рад. шк., 1973.
3. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К., 1966.
4. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. – К., 1990.
5. Кругляк Ю.М. Ім'я Вашого міста: Походження назв міст і селищ міського типу Української РСР. – К.: Наук. думка, 1978.
6. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.: Наук. думка, 1985.
7. Русанівський В.М., Єрмоленко С.Я. Життя слова. – К.: Вища шк., 1978.
8. Коваль А.П. Слово про слово. – К.: Наук. думка, 1986.
9. Коваль А.П. Життя і пригоди імен. – К.: Наук. думка, 2001.
10. Шульгач В.П. Ономастика Волині. – К., 2001.
11. Ономастика. Типология. Стратиграфия. – М., 1988.
12. Перспективы развития славянской ономастики. – М., 1980.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. СЛОВО - ОСНОВНА ОДИНИЦЯ МОВИ. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

1. Предмет і завдання лексикології української мови.
2. Слово - основна одиниця мови. Функції слова. Ознаки слова.
3. Слово і поняття. Лексичне значення слова.
4. Семантична структура слова.
5. Переносне значення слова. Метафора, метонімія, синекдоха. Символ.

Література

1. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.115–121.
2. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.98–149.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997. – С.38–42.
4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973. – С.5–18; 27–45.

Додаткова:

5. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова. – Харків, 1977. – С.8–50.
6. Данилюк Н.О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень: Методичні рекомендації для студентів. – Луцьк, 1990. – С.1–12.
7. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – С. 87–94; 117–119, 119–120, 125–126; 127–128; 271.
8. Потапенко О.І., Дмитренко М. та ін. Словник символів. – К., 1997.
9. Короткий словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я Єрмоленко. – К., 2001.

Завдання

1. Виконати впр. 146 // Брицина О.І. Сучасна українська літературна мова: Зб. вправ. – К.: Вища шк., 1977. – С.68.
2. Виписати з художньої літератури по 3 речення із метафорами, метоніміями, синекдохами.

Тема 2. СИНОНІМИ. АНТОНІМИ. ОМОНІМИ. ПАРОНІМИ

- 1.Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд. Стилїстична роль синонімів.
- 2.Антоніми, їх види. Антонімічні пари. Стилїстична роль антонімів. Перифраза, антономазія. Оксиморон.
- 3.Омоніми, їх види. Лексичні омоніми, омоформи, омофони, омографи.
- 4.Пароніми, їх різновиди. Парономазія.
- 5.Стилїстичне використання омонімів і паронімів.

Література

1. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.121–124.
Сучасна українська літературна мова /За ред. А.П.Грищенко. – К.: Вища шк., 1997. – С.149–156, 171–174.
2. Сучасна українська літературна мова /За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997. – С.42–47, 74–156.
3. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія /За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973. – С.45–100.
4. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1987. – С.34–61.
5. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. – К., 1992. – С.48–72.
6. Сучасна українська літературна мова: Стилістика. – К., 1973. – С.103, 107–115, 117–130.
7. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – С.17–18, 166–167, 180, 185, 249–250.

Завдання

1. Впр.178,184 // Брицина О.І. Сучасна українська літературна мова: Зб. вправ. – К.: Вища шк., 1977. – С.83 – 84.
2. Виписати по одному зразку статті (на вибір) із словників: Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. – К., 1986; Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів української мови. – Л., 1996.

Тема 3. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇЇ ПОХОДЖЕННЯ

1. Основні історичні шари слів у лексичному складі української мови. Власне українська лексика.
2. Лексичні запозичення зі слов'янських мов. Старослов'янізми.
3. Слова, запозичені з грецької та латинської мов.
4. Лексика, яка прийшла з індоєвропейських мов.
5. Лексичні запозичення із тюркських мов.

Література

1. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.124–131.
2. Сучасна українська літературна мова /За ред. А.П.Грищенко. – К.: Вища шк., 1997. – С.174–203.
3. Сучасна українська літературна мова /За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997. – С.56–63.
4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія /За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973. – С.101–150.
5. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – С.117–119.

6. Коваль А.П. Слово про слово. – К., 1986.– С.52–198.

Завдання

1. Впр.196 // Брицина О.І. Сучасна українська літературна мова: Зб. вправ. – К.: Вища шк., 1977. – С.90.
2. Виписати зі словника іншомовних слів 10 лексем, які увійшли у вжиток за останнє десятиріччя із поясненнями їх значень

Тема 4. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА СФЕРАМИ ВЖИВАННЯ

1. Загальноновживані слова.
2. Діалектна лексика.
3. Слова-терміни і професіоналізми.
4. Жаргонна й арготична лексика.

Література

1. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.131–134.
  2. Сучасна українська літературна мова /За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.204–213.
  3. Сучасна українська літературна мова /За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997. – С.68–77.
  4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія /За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973. – С.158–173, 179–210.
  5. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – С.20, 64–65, 78, 228, 306, 307.
  6. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1987.– С.83–97.
  7. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К., 1992. – С.79–112.
  8. Сучасна українська літературна мова: Стилiстика. – К., 1973. – С.61–100.
  9. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Л., 1994. – С.48–65.
- Додатково:
10. Данилюк О.К. Словник народних географічних термінів Волині. – Луцьк, 1997.

Завдання

1. Записати 10 діалектних слів, які вживаються у Вашій місцевості.
2. Записати слова і вислови, що вживаються серед молоді на позначення понять “все одно”, “добре”, “погано”.

Тема 5. ФРАЗЕОЛОГІЯ

1. Фразеологія як розділ мовознавчої науки.
2. Основні типологічні ознаки фразеологізмів.

3. Семантична класифікація фразеологізмів. Фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.
4. Джерела української фразеології.
5. Прислів'я і приказки. Крилаті слова.

Література

1. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.135–137.
2. Сучасна українська літературна мова /За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.226–338.
3. Сучасна українська літературна мова /За ред. О.Д.Пономаріва. – К.: Вища шк., 1997. – С.78–90.
4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія /За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973. – С.331–435.
5. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – С.324–326.
6. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1987. – С.111–130.
7. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К., 1992. – С.121–131.
8. Сучасна українська літературна мова: Стилiстика. – К., 1973. – С.150–210.
9. Авксентьєва Л.Г. та ін. Фразеологія сучасної української мови. – Х., 1977.
10. Коваль А.П. Слово про слово. – К., 1986. – С.222.
11. Скрипник Л.Г. Фразеологія сучасної української мови. – К., 1973.

Завдання

Із творів волинських письменників виписати 10 речень із фразеологізмами. Пояснити їх значення.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. АКТИВНА Й ПАСИВНА ЛЕКСИКА. НЕЙТРАЛЬНА І СТИЛІСТИЧНО ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА

1. Активний словниковий склад.
2. Пасивна лексика. Історизми. Архаїзми. Неологізми.
3. Стилiстично нейтральна лексика.
4. Стилiстично забарвлені слова.

Література

1. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.131-134.
2. Сучасна українська літературна мова /За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.213-226.

3. Сучасна українська літературна мова /За ред. О.Д.Пономаріва. - К.: Вища шк., 1997. – С.63-75.
4. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія /За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1973. – С.211-261.
5. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1987.– С.67-83, 97-111.
6. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К., 1992. – С.85-92, 104-109.
7. Сучасна українська літературна мова: Стилiстика. – К., 1973. – С.61-100.

Тема 2. ВЛАСНІ ІМЕНА ЛЮДЕЙ ТА ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

1. Ономастика як розділ мовознавчої науки.
2. Загальна характеристика власних імен та прізвищ українців.
3. Походження і значення Вашого прізвища, імені та імен найближчих родичів.
4. Загальна характеристика українських топонімів. Походження назв Київ, Луцьк, Волинь, Україна.
5. Відомості про походження назви Вашого населеного пункту, рік, озер, боліт, лісів, полів тощо, які біля нього знаходяться. Пісні, легенди, перекази про ці географічні об'єкти.

Література

1. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1986.
2. Янко М.Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР. – К.: Рад.школа, 1973. - 179с.
3. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К., 1966.
4. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. – 1990.
5. Шульгач В.П. На топонімічній карті Волині // Культура слова. – Вип.44-51. – К.: Наук. думка, 1994–1998.
6. Кругляк Ю.М. Ім'я Вашого міста: Походження назв міст і селищ міського типу Української РСР. – К.: Наук. думка, 1978. – 367с.
7. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.: Наук. думка, 1985. – 253с.
8. Русанівський В.М., Єрмоленко С.Я. Життя слова. – К.: Вища шк., 1978. – С.151-162.
9. Коваль А.П. Слово про слово. – К.: Наук. думка, 1986. – С.52-198.
10. Коваль А.П. Життя і пригоди імен. – К.: Наук. думка, 2001.
11. Яшкін І.Я. Беларускія географічныя назвы: Тапаграфія. Гідралогія. – Мінск: Навука і тэхніка, 1971. – 256с.
12. Цілуйко К.К. Програма збирання матеріалів для вивчення топоніміки України. – К.: Видавництво АН УРСР, 1962. – 19с.
13. Шульгач В.П. Ономастика Волині. – К., 2001.

Тема 3. ЛЕКСИКОГРАФІЯ

1. Словники як одне із джерел вивчення української лексики.
2. Типи словників: енциклопедичні та філологічні. Українські енциклопедії.
3. Основні українські лінгвістичні словники.
4. Будова словникової статті.

Література

1. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.137-140.
2. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1997. – С.238-253.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Вища шк., 1997. – С.90-102.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К: Академія, 2000. – С.249-261.
5. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я.Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С.83, 161-166, 49, 58, 64, 115-116, 123, 168, 183-184.
6. Горецький П.Й. Історія української лексикографії. – К., 1988.
7. Паламарчук Л.С. Українська радянська лексикографія. – К., 1988.
8. Пещак М.М. Стан і перспективи комп'ютерної лексикографії в Україні // Мовознавство. – 1996. – № 4-5. – С.8-11.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

з розділів “Вступ”, “Фонетика”, Орфоенія”, “Графіка”, “Орфографія”, “Лексикологія”, “Фразеологія”, “Лексикографія”

1. Літературна мова як вища форма загальнодержавної мови. Статус української мови як державної. Основні етапи розвитку літературної мови, найістотніші ознаки та форми її існування. Норми української літературної мови.
- 2.Звукові одиниці сучасної української літературної мови, їх класифікація.
- 3.Аспекти вивчення звуків сучасної української літературної мови.
- 4.Фонетика і фонологія – два розділи однієї лінгвістичної дисципліни.
- 5.Асиміляція приголосних, її різновиди.
6. Дисиміляція приголосних, її різновиди.
7. Проблема подовження приголосних звуків у лінгвістичній літературі.
8. Спрощення в групах приголосних. Інші звукові зміни.
9. Фонетична транскрипція, її типи. Особливості фонематичної транскрипції.
- 10.Поняття фонем. Диференційні та недиференційні ознаки фонем.

Фонема й алофони. Слабка і сильна позиції фонем.

11. Фонологічні школи, концепції. Щербівська та московська фонологічні школи. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними школами.
12. Склад українських голосних фонем. Головні вияви і варіанти голосних фонем.
13. Класифікація приголосних фонем. Аналіз приголосних фонем у головних виявах.
14. Модифікації фонем і чергування як види звукових змін, відмінність між ними.
15. Комбінаторні та позиційні модифікації голосних фонем.
16. Комбінаторні та позиційні модифікації приголосних фонем.
17. Фонетичні та історичні чергування фонем, їх особливості.
18. Чергування | О |, | Е | з | І |.
19. Чергування | О |, | Е | з нульовою фонемою.
20. Чергування | О |, | Е | після шиплячих та j.
21. Чергування | И | з | О | у фонемосполученнях | РИ |, | ЛИ |, | РО |, |ЛО|.
22. Чергування | Г |, | К |, | Х | - | Ж |, | Ч |, | Ш | - | З |, | Ц |, | С | як наслідок першої та другої перехідних палаталізацій.
23. Чергування | Д | - | ДЖ |, | Т | - | Ч |, | З | - | Ж |, | С | - | Ш |, | ЗД | - | ЖДЖ | тощо в дієслівних формах.
24. Чергування губних у сполученнях *губний + Л* та *губний + j*.
25. Зміна приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів – *ськ(ий)*, - *ств(о)*, - *ин(а)*.
26. Поняття орфоєпії. Орфоєпічні норми та їх суспільне значення.
27. Орфоєпічні норми в системі сучасного українського вокалізму.
28. Орфоєпічні норми в системі сучасного українського консонантизму.
29. Вимова слів іншомовного походження.
30. Типи вимовних помилок, причини їх виникнення.
31. Графіка української мови. Поняття графеми. Український алфавіт, його друкована та писана форми. Інші знаки, що використовуються в українському алфавіті.
32. Співвідношення між літерами українського алфавіту і фонемами української літературної мови. Звукове значення літер Я, Ю, Є, Ї, Щ. Способи позначення фонемі Й.
33. Позначення м'якості приголосних на письмі. Вживання м'якого знака. Вживання апострофа.
34. Співвідношення орфографії з графікою й орфоєпією. Принципи української орфографії. Поняття орфограми, різновиди орфограм.
35. Короткі відомості з історії української орфографії. Сучасний український правопис.

36. Предмет і завдання лексикології. Зв'язки лексикології з іншими розділами науки про мову. Методи дослідження лексики.
37. Слово і поняття. Значення слова. Типи лексичних значень слова. Семантична структура слова. Мовна картина світу. Лексико-семантичні поля.
38. Однозначні й багатозначні слова. Особливості багатозначних слів.
39. Метафора та метонімія як види перенесення найменувань. Синекдоха та її різновиди. Символ та його різновиди.
40. Лексичні омоніми. Повні та часткові омоніми. Джерела лексичної омонімії. Стилiстичні функції лексичних омонімів.
41. Слова-пароніми. Причини їх виникнення. Стилiстичні функції паронімів. Паронімія й паронімія.
42. Синоніми. Типи синонімів і синонімічних рядів. Джерела синонімії. Стилiстичні функції синонімів.
43. Антоніми. Типи антонімів за структурою і семантикою. Антонімічні пари. Стилiстичні функції антонімів. Антономазія. Оксиморон.
44. Українська лексика праїндоевропейського фонду.
45. Праслов'янська та сучасна спільнослов'янська лексика. Старослов'янські в українській мові.
46. Власне українська лексика.
47. Слова грецького і латинського походження в українській мові.
48. Запозичення із західноєвропейських мов. Ітернаціоналізми у складі української лексики.
49. Діалектизми як група лексики, територіально обмежена у вжитку.
50. Жаргонізми, вульгаризми, арготизми та їх стилістичне використання.
51. Наукова та виробнича термінологія. Особливості терміна.
52. Застарілі слова: історизми, архаїзми. Стилiстичні можливості застарілих слів.
53. Неологізми: словотвірні, запозичені, індивідуально-авторські. Оказіоналізми.
54. Ономастична лексика. Антропоніми, топоніми, гідроніми.
55. Експресивно-стилiстична характеристика української лексики.
56. Фразеологія як розділ мовознавства. Предмет і завдання.
57. Фразеологічна одиниця, її особливості. Питання класифікації фразеологічних одиниць. Джерела української фразеології.
58. Лексикографія як розділ мовознавства, предмет і завдання. Історичні витоки української лексикографії. Найважливіші праці, укладені до ХХ ст.
59. Типи словників. Енциклопедичні й галузеві словники.
60. Основні види сучасних лінгвістичних словників.
61. Структура словника: принцип добору лексики, розташування слів, словникових статей, будова словникової статті.
62. Найважливіші лексикографічні праці, укладені у ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

*до розділів „Вступ”, „Фонетика”, „Орфоепія”,
„Графіка”, „Орфографія”, „Лексикологія”, „Фразеологія”,
„Лексикографія”*

ОСНОВНА

1. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К., 1986.
2. Доленко М.П., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К., 1987.
3. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. – К., 1984.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К., 1972. – Ч.1.
5. Коструба А. Фонетика сучасної української літературної мови: Ч.1. – Львів, 1963.
6. Русанівський В.М., Пилинський М.М., Єрмоленко С.Я. Українська мова. – К., 1987.
7. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика. /За ред. І.К.Білодіда. – К., 1969.
8. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія/ За ред. І.К.Білодіда – К., 1973.
9. Сучасна українська літературна мова /За ред. А.П.Грищенка. – К., 1997.
10. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К., 1994.
11. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К., 1981.
12. Українська мова /За ред. П.С. Дудика. – К., 1988. – Ч.1.

ДОДАТКОВА

*до розділів "Фонетика", "Орфоепія",
„Графіка”, "Орфографія."*

- Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності голосних фонем української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1960. – № 4.
- Жилко Ф.Т. Діалектні відмінності приголосних фонем української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1961. – № 4. Жовтобрюх М.А. Уніфікація норми української літературної мови і діалекти // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С.9–12.
- Жовтобрюх М.А. Основа і принципи української літературної вимови // Укр. мова і літ. в шк. – 1976. – № 6.
- Жовтобрюх М.А. Уніфікація норми української літературної мови і діалекти // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С.9–12.
- Мановицька А.Л. Наголос і його роль у мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1980. – № 3.
- Медушевський А.П. Складовий і словесний наголос української мови // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 9.

Таранец В.И. Энергетическая теория речи. – К.– Одесса: Вышш. шк., 1981.
Трійняк І.І. Склад і наголос // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 7.

до розділу "Лексикологія "

Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – М., 1974.

Булаховський Л.А. Виникнення і розвиток літературних мов // Твори: У 5 т. – К., 1975–1981. – Т.1.

Булаховський Л.А. Питання походження української мови // Там же. – Т.2.

Васильев Л.М. Современная лексическая семантика. – М., 1990.

Вашенко В.С. З історії та географії діалектних слів. – Харків, 1962.

Гинзбург Е.Л. Конструкции полисемии в русском языке. Таксономия и метонимия. – М., 1985.

Данилюк Н.О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень. – Луцьк, 1990. – 17с.

Дятчук В.В., Пустовіт Л.О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. – К., 1983.

Карпова В.Л. Термін і художнє слово. – К., 1967.

Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. – К., 1960.

Коваль А.П. Життя і пригоди імен. – К., 1988.

Коваль А.П. Слово про слово. – К., 1986.

Кочерган М.П. Слово і контекст. – Львів, 1980.

Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М., 1986.

Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М., 1981.

Левицкий В.В., Стернин И.А. экспериментальные методы в семасиологии. – Воронеж, 1989.

Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. – Харків: Вища шк., 1977. – 117с.

Литвин Ф.А. Многозначность слова в языке и речи. – М., 1984.

Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М., 1982.

Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. – К., 1990.

Метафора в языке и тексте. – М., 1988.

Муқан Г.М. Багатозначність і омонімія // Укр. мова і літ. в шк. – 1970. – №8.

Ономастика. Типология. Стратиграфия. – М., 1988.

Перспективи розвитку славянської ономастики. – М., 1980.

Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. – К., 1976.

Плотников Б.А. О форме и содержании в языке. – Минск, 1989.

Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К., 1966.

Склад і структура термінологічної лексики української мови / А.В.Крижанівська, Л.О. Симоненко, Т.І. Панько та ін. – К., 1984.

Спринчак Я.О. Східнослов'янська лексика в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1963. – №4.

Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единений. – М., 1986.

Телия В.Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. – М., 1981.

Усатенко Т.П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів: Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк.. 1984. – 126с.

Уфимцева А.А. Лексическое значение. – М., 1985.

Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. – К., 1984.

Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М., 1991.

до розділу "Фразеологія "

Авксентьев Л.Г, Калашник В.С., Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови. – Харків: Вища шк., 1977.

Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. – Х., 1987.

Білоноженко В.М., Гнатюк І.С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. – К., 1989.

Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладу творів української літератури англійською мовою). – Львів, 1983.

Коломієць М.П. Фразеологічна синоніміка української мови. – Дніпропетровськ, 1986.

Кругликова Л.Е. Структура лексического и фразеологического значения. – М., 1988.

Купин А.В. Внутренняя форма фразеологических единиц // Слово в грамматике и словаре. – М., 1984.

Мокиенко В.М. Славянская фразеология. – М., 1980.

Скринник Л.Г. Фразеологія української мови. – К., 1973.

Ужченко В.Д. Народження і життя фразеологізму. – К., 1988.

Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. – Харків, 1990.

Фразеологизм и его лексическая разработка. – Минск, 1987.

до розділу "Лексикографія "

Актуальные проблемы учебной лексикографии. – М., 1977.

Головащук С.І. Перекладні словники і принципи їх укладання. – К., 1976.

Горецький П.Й. Історія української лексикографії. – К., 1963.

Паламарчук Л.С. Українська радянська лексикографія. – К., 1988.

Словарные категории. – М., 1988.

Теория языка и словари. – М., 1988.

Щерба Л.В. Опыт общей теории лексикографии // Языковая система и речевая деятельность. – Л., 1974.

Словники і довідники

- Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1969.
- Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. – К., 1979.
- Бутенко Н.П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. – Львів, 1989.
- Ващенко В.С. Синонімічний словник-мінімум української мови. – Дніпропетровськ, 1972.
- Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – 360с.
- Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання / За ред. В.М. Русанівського. – К., 1989.
- Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. – К.: Рад шк., 1986. – 220с.
- Деркач М.П. Короткий словник синонімів української мови. – Львів–Краків–Париж, 1993.
- Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – К.: Кобза, 1993. – 472с.
- Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській літературній мові: Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови. – К., 1975.
- Коломієць М.Ф., Регушевський Є.С. Короткий словник перифраз. – К., 1985.
- Короткий тлумачний словник української мови /За ред. Д.Г.Гринчишина. – К., 1988.
- Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990.
- Новые слова и значения: Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70–х годов /Под ред.Н.З. Котеловой. – М.,1984.
- Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько–російський і російсько–український фразеологічний тлумачний словник. – К., 1991.
- Погрібний М.І. Орфоепічний словник. – К., 1983.
- Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. – К., 1964.
- Полюга Л.М. Морфемний словник. – К., 1983.
- Полюга Л.М. Словник антонімів. – К., 1987.
- Прислів'я та приказки: Природа. Господарча діяльність людини / Упорядн. М.М. Пазяк. Відп. ред. С.В. Мишанич. – К., 1989.
- Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ /За ред. І.Варченка. – К., 1969.
- Російські прислів'я та приказки з українськими відповідниками / Укладач Н. Беянкова. – К., 1969.
- Русский язык: энциклопедия /Под ред. Ф.П. Филина. – М., 1979.
- Русско–украинский словарь: В 3 т. – К., 1987–1988.
- Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. – К., 1985.

Скрипник Л.І., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник /За ред. В.М. Русанівського. – К. Наук. думка, 1986. – 308с.

Словарь ассоциативных норм русского языка /Под ред. А.А. Леонтьева. – М., 1977.

Словарь русских произведений Шевченко: В 2 т. – К., 1985–1986.

Словарь української мови: В 4 т. /Упорядкував з додатком власних матеріалів Б.Грінченко. – К., 1958.

Словник гідронімів України. – К., 1979.

Словник іншомовних слів /За ред. О.С. Мельничука. – К., 1985.

Словник скорочень в українській мові. – К., 1988.

Словник труднощів української мови /За ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 1989.

Словник українських ідіом /Укладач Г.М. Удовиченко. – К., 1968.

Словник української мови: В II т. – К., 1970–1980.

Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови: В 2 т. – К., 1984.

Українські народні прислів'я та приказки. – К., 1961

Український правопис. – К. 1993,

Фразеологічний словник української мови: В 2 т. – К.: Наук. думка, 1993. – Кн.І. – 528с.; Кн.ІІ. – 980с.

Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова. Довідник. – К.: Либідь, 1996.

Юрченко О.С., Івченко А.О. Словник стійких народних порівнянь. – Харків, 1993.

Янко М.П. Топонімічний словник-довідник. – К., 1973.

Яценко І.П. Морфемний аналіз: Словник-довідник /За ред. Н.Ф. Клименко: У 2 т. – К., 1980. – Т.І; 1981. – Т.2.

Розділ II. Морфеміка. Словотвір. Морфологія

Тематичний план

№ п/п	Назва теми	Аудиторні й позааудиторні заняття		
		Лекції	Практ.	Самост. робота
<i>Модуль 1</i>				
1	Тема 1. “Поняття про морфеміку сучасної української літературної мови”	2	2	–
2	Тема 2. “Особливості префіксів і суфіксів як основних словотвірних морфем української мови, їх походження”	–	–	4
3	“Історичні зміни в морфеміці”	–	–	4
4	“Словотворення і словотвір (деривація і дериватологія)”	2	2	–
5	“Специфіка словотвірної похідності в сучасній українській літературній мові.”	2	2	–
6	“Основні комплексні словотвірні одиниці сучасної української літературної мови”	–	–	6
7	“Способи словотворення в сучасній українській літературній мові”	2	2	–
8	“Словотвір основних частин мови”	–	–	6
9	Контрольна робота	–	2	–
<i>Модуль 2</i>				
10	“Граматика української мови”	1	2	–
11	“Частини мови й принципи їх виділення (традиційний і функціональний аспекти)”	1	2	–
12	“Іменник як частина мови”	1	1	–
13	“Граматичні категорії іменника”	1	1	–
14	“Категорія відмінка іменника”	–	–	4
15	“Поділ іменників на відміни”	–	–	2

16	“Поняття про прикметник як частину мови. Специфіка граматичних категорій прикметника”	2	2	–
17	“Семантичні групи прикметників. Відмінювання прикметникових форм”	–	2	–
18	“Словотвірні категорії прикметників”	–	–	4
19	“Числівник як частина мови. Граматичні ознаки числівників”	2	2	
20	“Синтаксичні особливості числівників”	–	–	2
21	“Займенник”	2	2	–
22	Контрольна робота	–	2	–
<i>Модуль 3</i>				
23	“Прислівник”	2	2	–
24	“Дієслово”	2	2	–
25	“Категорія виду дієслова”	–	–	2
26	“Категорія часу дієслова”	–	–	4
27	“Категорія способу дієслова”	–	–	2
28	“Категорія перехідності/неперехідності дієслова. Категорія валентності”	–	–	4
29	“Категорія стану дієслова”	–	–	2
30	“Категорії особи, числа й роду дієслова. Безособові дієслова”	–	–	2
31	“Дієприкметник”	–	1	2
32	“Дієприслівник”	–	1	2
33	“Службові частини мови. Вигук”	2	2	–
34	Контрольна робота	–	2	–

Модуль 1

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. ПОНЯТТЯ ПРО МОРФЕМІКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Морфеміка як рівень мовної системи та як розділ мовознавства. Зв'язок морфеміки із словотвором і морфологією.
2. Морфема як знакова одиниця мови. Морфема і слово. Співвідношення понять “морфема” і “морф”.
3. Аломорфи й варіанти морфем.
4. Класифікація морфем у сучасній українській літературній мові: за роллю в слові, за функцією, за місцем у складі слова, за ознакою питома/запозичена.
5. Поняття про словотвірні й словозмінні афікси, афікси матеріально виражені та нульові, регулярні й нерегулярні, продуктивні й непродуктивні.

Література

1. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 23, 136, 137, 138, 214, 300.
2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 5–60.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 5–24.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 189–194.
5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 20, 96-97, 136, 179.
6. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К.: УкрНДПСК, 1998. – С. 7–51.
7. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір // Укр.. мова і літ. в шк. – 1970. – № 10–11. – С. 22–26.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 190–195.
9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 104–107.

Тема 2. СЛОВОТВОРЕННЯ І СЛОВОТВІР (ДЕРИВАЦІЯ І ДЕРИВАТОЛОГІЯ)

1. Словотвір як особлива підсистема мови та як розділ мовознавства. Два аспекти словотвору: діахронічний і синхронічний. Розрізнення понять *словотворення* і *словотвір*.

2. Зв'язок словотвору з морфемікою, лексикологією, морфологією, синтаксисом. Питання про рівень словотвору.

3. Критерії розмежування словотворення, словозміни та формотворення. Основні засоби формотворення в українській мові.

4. Словотвірні ресурси сучасної української мови.

5. Типи словотворення (*на самотійне опрацювання*).

Література

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 6–11.

2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 5–60.

3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 77–86.

4. Ковалик І.І. Вчення про словотвір. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – Вип. 2.

5. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К.: Рад. шк., 1985. – С. 6–9.

6. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 5–9.

7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 189–190.

Тема 3. СПЕЦИФІКА СЛОВОТВІРНОЇ ПОХІДНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Словотвір як учення про творення слів і загальні принципи їх мотивації.

2. Похідне слово як одиниця словотвору. Ознаки похідного слова. Розмежування структурної і семантичної похідності.

3. Мотивуюча (твірна) і мотивована (похідна) основи. Формально-значеннєві відношення між мотивуючою і мотивованою основами.

4. Словотвірний формант.

5. Основні різновиди семантичної мотивації та семантичних відношень.

Література

1. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 87–100.

2. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М.А. Жовтоброух. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 5–22.

3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 227–228, 236–239.

4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 150–153.

Тема 4. СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Визначення способів словотворення в сучасній лінгвістиці.
2. Дві основні класифікації способів словотворення:
  - а) за лексико-граматичним характером словотвірної бази та словотвірних засобів (традиційна класифікація):
    - 1) різновиди морфологічного способу;
    - 2) різновиди морфолого-синтаксичного способу;
    - 3) лексико-синтаксичний і лексико-семантичний способи творення слів.
  - б) за видом основних компонентів твірних формантів:
    - 1) суфіксальний;
    - 2) префіксальний;
    - 3) постфіксальний;
    - 4) суфіксально-префіксальний;
    - 5) суфіксально-постфіксальний;
    - 6) суфіксально-префіксально-постфіксальний;
    - 7) префіксально-постфіксальний;
    - 8) основоскладання;
    - 9) словоскладання;
    - 10) абрєвіатурний;
    - 11) зрощення;
    - 12) семантичний;
    - 13) універбаційний;
    - 14) конверсійний;
    - 15) флективний;
    - 16) акцентуаційний.

Література

1. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 112–132.
2. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М.А. Жовтобрюх. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 26–34.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 240–245.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 155–160.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ПОНЯТТЯ ПРО МОРФЕМІКУ І МОРФЕМОЛОГІЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВИ

1. Визначення морфеміки. Зв'язок морфеміки із словотвором і морфологією.

2. Поняття про морф і морфему. Співвідношення понять “морфема” і “слово”.

3. Аломорфи й варіанти морфем.

4. Класифікація морфем (морфів) у сучасній українській літературній мові:

а) поняття про кореневі й афіксальні морфеми;

б) функції, семантика та структура афіксів;

в) походження афіксів.

5. Афікси словотвірні й словозмінні, субстанціальні та нульові, регулярні й нерегулярні, продуктивні й непродуктивні.

Література

1. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 23, 136, 137, 138, 214, 300.

2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 5–60.

3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 5–24.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 189–194.

5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 20, 96–97, 136, 179.

6. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К.: УкрНДПСК, 1998. – С. 7–51.

7. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір // Укр.. мова і літ. в шк. – 1970. – № 10–11. – С. 22–26.

8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 190–195.

9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 104–107.

Ключові поняття: аломорф, афікс, корінь, морф, морфема, морфеміка, морфемологія, префікс, суфікс.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення морфеміки. З'ясуйте предмет і завдання морфеміки. Які ще терміни використовують для позначення цього розділу лінгвістики?

2. З якими розділами мовознавства пов'язана морфеміка? Обґрунтуйте свою відповідь.

3. Якому з цих тверджень Ви надаєте перевагу? Чому?

1. “Морфеміка є розділом граматики, оскільки її одиниці, зокрема афікси, служать засобом вираження граматичних і словотвірних значень. Лінійні, тобто синтагматичні, одиниці морфеміки (морфи словоформи, основи словоформ) реалізують у текстах такі парадигматичні

одиниці, як морфему, слово, основу слова. Отже, вони є об'єктами "Морфології", оскільки представлені в системі парадигматичних класів відмінюваних слів (як упорядкованої сукупності закінчень – граматичних морфем і множини основ – послідовностей морфем, наділених певними морфологічними та морфемними властивостями). Водночас одиниці морфеміки – компоненти словотвірної структури слова. Вони беруть участь в оформленні відношень похідності, розмежовуючи твірні та похідні основи й слова" (Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К.: УкрНДІПСК, 1998. – С. 7).

2. "Словотвір, або дериватологія, – це розділ мовознавства, який вивчає слова з погляду способів творення і структури (Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 189).

"Словотвір як розділ мовознавства вивчає структуру слів, способи їх творення, словотворчі значення, що виникають у процесі словотворення" (Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. –С. 103).

3. "Окремі мовознавці морфемологію розглядають в розділі "Словотвір" або "Морфологія" як похідну, залежну, допоміжну частину дериватології чи морфології. Проте існують усі підстави вбачати в морфемології самостійний розділ мовознавства, паритетний з морфологією і дериватологією" (Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 6).

4. У чому полягає відмінність між морфом, аломорфом, морфемою і словом? Назвіть диференційні ознаки вказаних мовних одиниць.

Завдання

1. Із збірника вправ О.І. Брициної (Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1977. – 362 с.) виконати вправу 237 (с. 114).

Тема 2. СЛОВОТВОРЕННЯ І СЛОВОТВІР (ДЕРИВАЦІЯ І ДЕРИВАТОЛОГІЯ)

1. Поняття про словотворення і словотвір.
2. Місце словотвору в системі наук про мову. Питання про рівень словотвору.
3. Словотворення, формотворення, словозміна.
4. Словотвірні ресурси.
5. Типи словотворення.

Література

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 6–11.
2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 5–60.

3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 77–86 (законспектувати 85–86 с.).

4. Ковалик І.І. Вчення про словотвір. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – Вип. 2.

5. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К.: Рад. шк., 1985. – С. 6–9 (законспектувати).

6. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 5–9 (законспектувати).

7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 189–190.

Завдання

1. Виписати ключові поняття до теми та їх визначення.

2. Виконати вправу 155 (с.78): Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г., Поповський В.Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1989 – 231 с.

Тема 3. СПЕЦИФІКА СЛОВОВІРНОЇ ПОХІДНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Словотвір як учення про творення слів і загальні принципи їх мотивації.

2. Похідне слово як одиниця словотвору. Ознаки похідного слова. Розмежування структурної і семантичної похідності.

3. Мотивуюча (твірна) і мотивована (похідна) основи. Формально-значеннєві відношення між мотивуючою і мотивованою основами.

4. Поняття про формант. Основні види формантів.

5. Особливості семантичної мотивації.

6. Різновиди семантичних відношень.

Література

1. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 87–100.

2. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М.А. Жовтобрюх. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 5–22.

3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 227–228, 236–239.

4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 150–153.

Ключові поняття: словотвір, похідне слово, твірне слово, похідна (мотивована) основа, твірна (мотивуюча) основа, словотвірний формант, мотивація.

Завдання

1. До наведених похідних слів дібрати твірні слова, виділити в них твірні основи. Пояснити, чим відрізняються твірні основи від твірних слів.

Літературний, мовний, фізичний, низенький, легенький, наукавник, записка, вибух, школяр, учительовати, шахтар, кияни.

2. Виконати вправу 160 (с.79): Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г., Поповський

В.Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1989 – 231 с.

3. Із збірника вправ О.І. Брициної (Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1977. – 362 с.) виконати вправу 23 (с. 114).

Тема 4. СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Визначення способів словотворення в сучасній лінгвістиці.

2. Дві основні класифікації способів словотворення:

а) за лексико-граматичним характером словотвірної бази та словотвірних засобів (традиційна класифікація):

1) різновиди морфологічного способу;

2) різновиди морфолого-синтаксичного способу;

3) лексико-синтаксичний і лексико-семантичний способи творення слів.

б) за видом основних компонентів твірних формантів:

1) суфіксальний;

2) префіксальний;

3) постфіксальний;

4) суфіксально-префіксальний;

5) суфіксально-постфіксальний;

6) суфіксально-префіксально-постфіксальний;

7) префіксально-постфіксальний;

8) основоскладання;

9) словоскладання;

10) абревіатурний;

11) зрощення;

12) семантичний;

13) універбаційний;

14) конверсійний;

15) флективний;

16) акцентуаційний.

Література

1. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 112–132.

2. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М.А. Жовтобрюх. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 26–34.

3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – С. 240–245.

4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С. 155–160.

Завдання

1. Із збірника вправ О.І. Брициної (Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1977. – 362 с.) виконати вправу 245 (с. 116).

2. Виконати вправу 168 (с.81): Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г., Поповський В.Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1989 – 231 с.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРЕФІКСІВ І СУФІКСІВ ЯК ОСНОВНИХ СЛОВОТВІРНИХ МОРФЕМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЇХ ПОХОДЖЕННЯ.

1. Суфікси, їхня роль у мові.
2. Походження суфіксів:
  - а) індоєвропейські суфікси;
  - б) праслов'янські (спільнослов'янські) суфікси;
  - в) східнослов'янські суфіксальні морфеми;
  - г) власне-українські суфіксальні морфеми.
3. Префікси, їхня роль у мові.
4. Походження префіксів.
5. Поняття про постфікси.
6. Закінчення (флексії) як афікси словозміни.
7. Синонімія та омонімія афіксів.

Література

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 8–11.

2. 1. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 169, 183, 318.

2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 5–60.

3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 29–75.

4. Єрмоленко С.Я., Бибики С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 123, 136, 172, 179.

5. Карпіловська Є.А. Формальне варіювання суфіксів у сучасній українській мові // Мовознавство. – 1993. – № 5. – С. 35–43.
6. Карпіловська Є.А. Типи одиниць суфіксальної підсистеми сучасної української літературної мови // Мовознавство. – 1998. – № 1. – С.43–54.
7. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К.: УкрНДПСК, 1998. – С. 42–51, 59–64, 70–80.
8. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979.
9. Соколова С.О. Формально-семантичне варіювання префіксів і проблема єдності слова // Мовознавство. – 2002. – № 5. – С. 32–37.
10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 191–192, 196–197.
11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 18–21.
12. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 106–107.

Тема 2. ІСТОРИЧНІ ЗМІНИ В МОРФЕМІЦІ. ЗАПОЗИЧЕННЯ МОРФЕМ

1. Історичні зміни в морфемній структурі слова: опрощення, перерозклад, ускладнення.
2. Запозичення морфем:
  - а) запозичення суфіксів;
  - б) запозичення префіксів.
3. Основні шляхи розвитку морфеміки.
4. Морфемні словники.

Література

1. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 169, 183, 318.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 57–75.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 50–65.
4. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 123, 172.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К.: УкрНДПСК, 1998. – С. 76–80.
6. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 196–197.

8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 106–107.

Тема 3. ОСНОВНІ КОМПЛЕКСНІ СЛОВОВІРНІ ОДИНИЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Словотвірна категорія як узагальнена семантико-словотвірна сутність. Типові словотвірні категорії сучасної української літературної мови.

2. Питання про словотвірний тип у сучасному мовознавстві. Класифікація словотвірних типів.

3. Поняття про словотвірне значення та словотвірну модель.

4. Словотвірні ланцюжки (ряди) як вираження структурно-семантичних відношень у сфері похідних слів. Словотвірна синтагма. Словотвірна парадигма як відображення дериваційних особливостей мотивуючого слова.

5. Словотвірне гніздо як комплексна, найскладніша одиниця словотвору.

6. Словотвірний розбір, його завдання та принципи.

Література

1. Виноградов В.В. Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии // Вопросы теории и истории языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – С. 99–152.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 133–153, 212–217.

3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 82–112.

4. Карпіловська Є.А. Конструювання складних словотворчих одиниць. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 7–9.

5. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К.: Рад. шк., 1985. – С. 123–124.

6. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 37–40.

7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 197–200.

Тема 4. СЛОВОВІР ОСНОВНИХ ЧАСТИН МОВИ

1. Сучасній тенденції у розвитку словотворення.

2. Словотвірні ознаки іменників.

3. Основні способи словотворення прикметників.

4. Дериваційний потенціал дієслів.

5. Словотворення прислівників.

Література

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 12–31.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – С. 143–144.
3. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 205–213.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 160–177.

Модуль 2

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Граматика української мови, її розділи. Основні граматичні поняття.
2. Граматичне значення слова в його стосунку до лексичного значення. Способи вираження граматичних значень слів в українській мові. Значення та структура словоформи: номінативні (відображають об'єктивну дійсність) і синтаксичні (зумовлені зв'язком з іншими словоформами) елементи значення.
3. Граматична форма слова. Флексія як основна частина словоформи. Синтетичні форми слів та елементи аналітизму в граматиці української мови.
4. Граматична категорія. Система граматичних категорій в українській мові.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 5–10.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 32–42.
3. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 52–54, 87.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 181–189.
5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 40–41.
6. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1961. – Ч. 1. – С.20–24.

7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 5–15.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 230–233.
10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 111–113.

Тема 2. ЧАСТИНИ МОВИ І ПРИНЦИПИ ЇХ ВИДІЛЕННЯ (ТРАДИЦІЙНИЙ І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ)

1. Проблема поділу слів на частини мови в сучасній лінгвістиці. Критерії виділення лексико-граматичних класів слів.
2. Класифікація академіка В.В. Виноградова. Класифікація частин мови, запропонована в академічному виданні за редакцією І.К. Білодіда (у порівнянні).
3. Поділ слів на частини мови І.Р. Вихованця.
4. Повнозначні (самостійні) неповнозначні (несамостійні) частини мови. Вигуки. Проблема визначення статусу слів категорії стану (предикативних прислівників) та модальних слів.
5. Взаємоперехід у системі частин мови: синтаксичний, морфологічний, семантичний.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 10–14.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 10–40.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 42–45.
4. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 330.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 200–204.
6. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 201.
7. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1961. – Ч. 1. – С.75–89.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 14–19.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С.38 – 45.

10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 237–240.

11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 113–114.

Тема 3. ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

1. Іменник, його лексико-граматичні ознаки. Первинні та вторинні іменники. Проблема виділення займенникових іменників.

2. Лексико-семантичні категорії іменників:

а) назви істот і неістот;

б) загальні та власні назви;

в) конкретні й абстрактні іменники;

г) збірні іменники та іменники з речовинним значенням.

3. Перехід іменників з одного лексико-семантичного розряду в інший.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 18–19.

2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 45–55.

3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 204–213.

4. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 67–68.

5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 24–34.

6. Сич В.Ф. Лексико-семантичні категорії іменників // Укр. мова і літ. в шк. – 1974. – № 6 (законспектувати; перемалювати схему в зошит).

7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 32–34.

8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 240–249.

9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 114–118.

Тема 4. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКА

1. Семантична мотивованість, структурні та ієрархічні ознаки морфологічних категорій іменника.

2. Функціонально-семантичні особливості морфологічної категорії роду. Лексичне, морфологічне та синтаксичне її вираження.

3. Рід іменників, стать і значення істоти/неістоти.

4. Іменники спільного та подвійного роду.

5. Родова диференціація невідмінюваних слів. Рід аббревіатур.

6. Категорія числа іменників, її значення та граматичні засоби вираження.

7. Однина й множина в граматиці та однина й множина в об'єктивній дійсності.

8. Відсутність числових протиставлень у парадигмі ряду іменників. Залишки форм двоїни в сучасній українській мові.

9. Засоби утворення форм множини в українській мові. Контекст і число іменників. Суфікси форм множини, морфонологічні чергування в основі. Роль наголосу у вираженні категорії числа.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 20, 52–87.

2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 56–64.

3. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 238–239, 335–336.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 213–220.

5. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 148, 203–204.

6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.30 – 45.

7. Матвія І.Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад. шк., 1974. – С. 25–40.

8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 50–60, 67–74.

9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 249–257.

10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 118–121.

Тема 5. ПОНЯТТЯ ПРО ПРИКМЕТНИК ЯК ЧАСТИНУ МОВИ. СПЕЦИФІКА ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ПРИКМЕТНИКА

1. Прикметник як виразник статичної ознаки предметів. Специфіка граматичних категорій прикметника.

2. Характер категорій роду, числа й відмінка прикметників у сполученні зі змінюваними іменниками, іменниками, що не мають словозміни, та з іменниками спільного роду.

3. Форми прикметника в українській мові: короткі, повні стягнені, повні нестягнені.

4. Синтаксичні функції прикметників.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 93–97, 100–101.
2. Вихованець І.Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 153–162, 166–169.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 80–81.
4. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 5–8.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 250–253.
6. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 138–139.
7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.40 – 63.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 152–154.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 273–274.
10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 135–136.

Тема 6. ЧИСЛІВНИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

1. Виникнення і розвиток поняття числа. Первинні конкретні системи числення.
2. Значення числівників як слів, що виражають кількість і порядок предметів при лічбі. Їхні головні граматичні ознаки.
3. Шкільна й наукова традиція в інтерпретації числівника.
4. Відмежування числівників від інших слів з кількісним значенням.
5. Кількісні числівники. Семантичні групи кількісних числівників.
6. Питання про порядкові числівники в лінгвістичній літературі.

Література

1. Арполенко Г.П. та ін. Числівник української мови. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 3–44.
2. Баранник Д.Х. Поняттєва категорія порядковості // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 17–19.
3. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 142–149.
4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 90–93.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 278–282.

6. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 203.

7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 237–245.

8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 283–286.

9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 149–150, 155–157.

Тема 7. ЗАЙМЕННИК

1. Визначення займенника як частини мови. Питання про займенники в лінгвістичній літературі.

2. Співвідносність займенників з іменними частинами мови.

3. Групи займенників за значенням. Граматичні ознаки займенників.

4. Особливості відмінювання займенників.

5. Словотвірні ознаки займенників. Проніміналізація. Субстантивація займенників.

6. Особливості наголошування займенників.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 17–18, 99–100.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 30.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 96–98.

4. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 61–62.

5. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.

6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 292–300.

7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 162–169.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Граматика української мови, її розділи. Основні граматичні поняття.

2. Граматичне значення слова в його стосунку до лексичного значення. Способи вираження граматичних значень слів в українській мові.

3. Граматична форма слова. Флексія як основна частина словоформи. Синтетичні й аналітичні форми слів.

4. Граматична категорія. Система граматичних категорій в українській мові.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 5–10.

2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 32–42.

3. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 52–54, 87.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 181–189.

5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 40–41.

6. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1961. – Ч. 1. – С.20–24.

7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.65–86.

8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 5–15.

9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 230–233.

10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 111–113.

Ключові поняття: граматика, граматична категорія, граматична форма, граматичне значення (грамема), морфологія, синтаксис, словотвір.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення граматики. З'ясуйте предмет і завдання граматики.

2. Які розділи мовознавства включають до складу граматики? Обґрунтуйте свою відповідь.

3. Якому з цих тверджень Ви надаєте перевагу? Чому?

1. “Граматика (гр. *grammatikē*, від *gramma* – літера, написання).

1. Розділ мовознавства, що вивчає закономірності й особливості будови і форми слів, словосполучень і речень певної мови чи групи споріднених мов. Граматика як наука про граматичну будову мови, про її закони включає в себе морфологію – граматичне вчення про слово і синтаксис – граматичне вчення про словосполучення і речення. З цих двох розділів провідна роль належить синтаксису” (Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 52).

2. “Граматика сучасної української мови об’єднує три підсистеми – синтаксис, морфологію і словотворення, які перебувають у тісній взаємодії.

... Виділення категорійного синтаксису, категорійної морфології і категорійного словотвору передбачає розв'язання проблеми їхньої ієрархії. З цього погляду категорійний синтаксис відіграє вирішальну роль у функціональній спеціалізації граматичних явищ. Категорійному синтаксисові підпорядковано категорійну морфологію, яка закріплює у граматичних формах опорні пункти взаємодії цих граматичних рівнів” (Вихованець І.Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови // Наукові записки ВДПУ. Зб. наук. праць. Серія: Філологія. – Вінниця: ВДПУ. – С. 3). “Категорійний словотвір розташований між категорійним синтаксисом і категорійною морфологією, формуючи свої категорії у структурі речення чи словосполучення і використовуючи для цього морфологічні засоби” (Там само. – С. 6).

4. У чому полягає відмінність між лексичним і граматичним значенням слів?

5. Назвіть способи вираження граматичних значень слів у сучасній українській літературній мові. Наведіть приклади.

Завдання

1. Визначте в тексті лексичні й граматичні значення слів.

I. *Мамо... Не дивись так на мене. Куди дітись з-перед твоїх очей?.. Та й чи хочу діватись кудись?.. Важко і боляче. Та я і боюся, і уникаю, і прагну цього тягара і болю. На твоєму обличчі – мої круті та вибоїсті дороги. Не стерти їх мені. Хіба перенести на своє чоло...* (Є. Божик).

II. *Старенькій жінці, що живе напроти,*

Не спиться, як не спиться і мені.

Мабуть, думок не в силі побороти

Про вже дорослих, сивих вже синів.

А вдома, в цю ж пору, в моєї мами

Вікно так само світиться в селі.

І теж вона замучена думками

Про діток, що давно вже не малі (В. Густі).

2. Визначте способи вираження граматичних значень за поданою схемою.

Слово	Граматичне значення	Способи вираження граматичних значень	Мовні засоби

Мама! Яке рідне й ніжне слово. З ним пов'язані найкращі, найсвітліші дні. Як хороше приїхати у рідні краї, де на порозі приземкуватої батьківської домівки зустрічає мати. Тремтячими, вузлуватими руками голубить тебе, і не страшні вже ніякі життєві буреломи. У такі хвилини повертається дитинство. Настояне на польових травах і квітках повітря наповнює груди еліксиром молодості. Падаєш горілиць у траву і,

погойдуючись у чарівному казковому човні, відпливаси у безмежну далечінь
(З газети).

Тема 2. ЧАСТИНИ МОВИ І ПРИНЦИПИ ЇХ ВИДІЛЕННЯ (ТРАДИЦІЙНИЙ І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ)

1. Питання про поділ слів на частини мови в лінгвістичній літературі.
2. Класифікація академіка В.В. Виноградова. Класифікація частин мови, запропонована в академічному виданні за редакцією І.К. Білодіда (у порівнянні).
3. Поділ слів на частини мови І.Р. Вихованця.
4. Повнозначні (самостійні) неповнозначні (несамостійні) частини мови. Вигуки. Проблема визначення статусу слів категорії стану (предикативних прислівників) та модальних слів.
5. Ступені взаємопереходу слів у системі частин мови: синтаксичний, морфологічний, семантичний.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 10–14.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 10–40.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 42–45.
4. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 330.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 200–204.
6. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 201.
7. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1961. – Ч. 1. – С.75–89.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 14–19.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.
10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 237–240.
11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 113–114.

Ключові поняття: морфологія, повнозначні (самостійні), неповнозначні (несамостійні) частини мови, іменник, прикметник, числівник, займенник, прислівник, дієслово, прийменник, сполучник, частка, вигук, слова категорії стану, модальні слова.

Питання для самоперевірки

1. Що вивчає морфологія?
2. Які критерії виділення частин мови Ви знаєте? Назвіть прибічників гомогенної та гетерогенної класифікації частин мови.
3. Чим відрізняється класифікація частин мови, запропонована в академічному виданні за редакцією І.К. Білодіда, від класифікації лексико-граматичних класів слів акад. В.В. Виноградова?
4. Назвіть критерії виділення частин мови, яких дотримується у своїй теорії І.Р. Вихованець, вкажіть на послідовність їх розташування. Скільки та які лексико-граматичні класи слів вирізняє мовознавець?
5. У яких ієрархічних стосунках перебувають частини мови, виділені І.Р. Вихованець?
6. З'ясуйте головні ознаки синтаксичного, морфологічного й семантичного ступенів взаємопереходу слів у системі частин мови. Наведіть приклади.

Завдання

1. Проаналізуйте наведені речення за частинами мови і поясніть явища взаємопереходу слів з одного лексико-граматичного розряду в інший.

1. *Молодий їхав поруч і підтримував свого супутника, щоб не впав з коня, а коли той задихався і закочував очі під лоба, розпачливо шепотів: "Чекай, отче, не вмирай!.. Скоро-скоро Сула..."* (В. Малик). 2. *Гайда в плавні розшукувати оту затонулу турецьку фелюгу, що її й мулом в очеретах затягло... Та де там!* (О. Гончар). 3. *Тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив* (Леся Українка). 4. *Людей мільярди, і мільярди слів, а ти їх маєш вимовити вперше!* (Л. Костенко). 5. *І не знецінюйте коштовне, не загубіться у юрбі. Не проміняйте неповторне на сто ерзацівсобі* (Л.Костенко). 6. *Другий же, молодший, відразу привертав до себе увагу* (В. Малик). 7. *Назустріч мені виринув із туману дядько з в'язкою нових кошків за плечима, сивими бровами з-під старенького сукняного картуза, великими руками, схожими на ковальські молоти, і хлоп'ячими ніжно-блакитними очима* (Г. Тютюнник). 8. *Удень над селом сковзається клопоть перламутрових хмар...* (М. Хвильовий). 9. *Отут я стою над замисленим небом на чорних вітрах світових веремій, і в сутичці вічній святого з ганебним світлішає розум зацькований мій* (Л. Костенко).

2. На прикладах з художньої літератури поясніть явища взаємопереходу слів з однієї частини мови в іншу.

Тема 3. ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

1. Іменник, його лексико-граматичні ознаки. Первинні та вторинні іменники. Проблема виділення займенникових іменників.
2. Лексико-семантичні категорії іменників:
  - а) назви істот і неістот;
  - б) загальні та власні назви;

- в) конкретні й абстрактні іменники;
г) збірні іменники та іменники з речовинним значенням.
3. Перехід іменників з одного лексико-семантичного розряду в інший.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 18–19.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 45–55.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 204–213.
4. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 67–68.
5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 24–34.
6. Сич В.Ф. Лексико-семантичні категорії іменників // Укр. мова і літ. в шк. – 1974. – № 6 (законспектувати; перемалювати схему в зошит).
7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 32–34.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 240–249.
9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 114–118.

Ключові поняття: іменник, назви істот і неістот, загальні та власні назви, конкретні й абстрактні іменники, збірні іменники та іменники з речовинним значенням.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення іменника.
2. Якого частиномовного статусу надають словам типу *хто, що, він, вона, воно, вони* і под. у сучасній лінгвістиці?
3. За якими ознаками іменники поділяють на назви істот і неістот? Чи збігається цей поділ з поділом на живу й неживу природу?
4. Назвіть критерії поділу іменників на загальні та власні назви. Наведіть приклади. Пригадайте правила правопису власних назв.
5. З'ясуйте головні ознаки конкретних й абстрактних іменників. Наведіть приклади.

Завдання

1. У поданому тексті підкресліть іменники, визначте їхнє предметне значення (назви конкретних предметів, істот, речовин, опредмечених ознак, дій тощо), морфологічні ознаки, синтаксичну роль і спосіб словотворення.

Мово! Пресвята Богородице мого народу! З чорнозему, з любистку, м'яти, рясту, Євшан-зілля, з роси, з дніпровської води, від зорі і місяця народжена!

Мово! Мудра Березине, що не давала погаснути земному вогнищу роду нашого і тримала народ на небесному олімпі волелюбності, слави і гордого духу.

Мово! Велична молитво наша у своїй нероздільній трійці, що єси ти і Бог Любов, і Бог Віра, і Бог Надія!..

Мово наша! Звонкова криниця на середохресній дорозі нашої долі! Твої джерела б'ють десь від магми, тому й вогненна така. А вночі купаються в тобі ясні зорі, тому й ласкава така (К. Морич).

2. Подані іменники поставте у формах називного, родового та знахідного відмінків однини й множини. Визначте, які з них відмінюються як назви істот, а які – як назви неістот. Зі словами, які можуть відмінюватися і як істоти, і як неістоти, складіть речення. Поясніть причини такого вживання.

Народ, світ, полк, покійник, теля, табун, небіжчик, лівша, лист, мрійник, гуморист, стежка, бактерія, хлопець, рота, похід, дружба, мороз, Вітер, Одещина, Мавка, Перун, роса, путь, хлоп'я, грім, юність, мікроб, Дніпро, зірка, язик, злочин, ліс, коваль, світ, молодь, молодість, Правда, правда, "Волинь", курка, маяк, мова, слово, дух, супутник, оселедець, Кобзар, "Кобзар", Україна, верба, калина, ластівка, дубняк, розповсюджувач, чудовисько, пташеня.

3. Перепишіть текст. Виділіть іменники з конкретним й абстрактним значенням, поясніть їхні граматичні ознаки. Зверніть увагу на випадки вживання конкретних іменників у значенні абстрактних і навпаки.

Мова народу – найкращий, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. Покоління народу проходить одне за одним, але результати життя кожного покоління залишаються в мові – в спадщину нащадкам. У скарбницю рідного слова вкладає одне покоління за одним плоди глибоких сердечних порухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, слід пережитого горя і пережитої радості, – весь плід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. Відберіть у народу все – і він все зможе повернути; але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але – ніколи: вмерла мова в устах народу – вимер і народ... (К. Ушинський).

4. Розподіліть іменники на дві групи: 1) збірні іменники; 2) іменники з речовинним значенням.

Кисень, молодь, кіннота, студентство, масло, вчительство, хліб, грошва, козацтво, малеча, гарбузиння, сукно, шовк, деканат, листя, нафта, мурашня, жіноцтво, старостат, березняк, дубняк, братство, пальне, кефір, цегла, крейда, каміння, татарва, віття, дріжджі, жито, мед, птаство, городина, дітвора, вишняк, ліщина, мідь, срібло.

Тема 4. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКА

1. Семантичні, структурні та ієрархічні ознаки морфологічних категорій іменника.
2. Категорія роду іменників, її лексичне, морфологічне та синтаксичне вираження. Принципи розподілу іменників за родами.
3. Іменники спільного та подвійного роду.
4. Родові ознаки незмінюваних слів. Рід аббревіатур.
5. Категорія числа іменників, її значення та граматичні засоби вираження.
6. Іменники, які вживаються у формах однини й множини.
7. Іменники, що мають тільки форми однини (*singularia tantum*) або тільки форми множини (*pluralia tantum*). Залишки форм двоїни в сучасній українській мові.
8. Засоби утворення форм множини в українській мові. Контекст і число іменників. Суфікси форм множини, морфонологічні чергування в основі. Роль наголосу у вираженні категорії числа.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 20, 52–87.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 56–64.
3. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 238–239, 335–336.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 213–220.
5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 148, 203–204.
6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.70–85.
7. Матвія І.Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад. шк., 1974. – С. 25–40.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 50–60, 67–74.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 249–257.
10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 118–121.

Ключові поняття: іменник, категорія роду, чоловічий, жіночий, середній, спільний, подвійний рід, категорія числа, однина, множина.

Питання для самоперевірки

1. У яких ієрархічних стосунках перебувають морфологічні категорії іменника? Як це питання розглядається в лінгвістичній літературі?

2. З урахуванням яких ознак іменники розподіляють за родами?
3. Як у мовознавчій літературі кваліфікують слова типу *сирота, сіромаха, ледащо* щодо їхньої родової ознаки?
4. Наведіть приклади іменників подвійного роду. Чому їх так називають?
5. За якими ознаками визначають рід в аббревіатурах? Подайте приклади аббревіатур чоловічого, жіночого й середнього роду.
6. Назвіть критерії визначення категорії числа іменників. Наведіть приклади іменників, що мають обидві форми числа.
7. З'ясуйте головні ознаки іменників *singularia tantum* та *pluralia tantum*. Наведіть приклади. Чи можуть іменники *singularia tantum* за деяких контекстуальних умов вживатися в множині? Які семантичні зміни при цьому відбуваються?

Завдання

1. Визначте рід поданих іменників і поясніть, чим обумовлена приналежність іменників до певного роду (семантикою слова, морфологічними показниками, синтаксичним зв'язком). Окремо випишіть іменники, яким категорія роду не властива.

Сибір, шлях, путь, насип, бабище, сестра, лівша, вовк, вовчєня, плакса, минуле, молодь, комар, зайчєня, білоручка, місяць, совість, яблуня, Сергій, зал, чайка, чаєня, Марс, молоко, сіни, Ілля, хата, будинок, Ківерці, дуб, липа, миша, звірятко, вартовий, староста, повість, сіль, майстер, сорока, Сарни, базікало, щастя, людство, людина, майбутнє, історія, ручка, маковиння, мати, батько, барон, пані, декан, вітер, курча, одєжа, одяг, профєсор, жінка, програма, особистість, особа, значєння, шахи, канікули, дівча, плавні, гусєня, вежа, прізвище, Павло, радощі, зерно, зернина, плече, сім'я, слухач, директор, лєлка, битва, слово, серце, лоша, фабрика, горобець, мряка, лєді, джєнтльмен, пан, дружина, вояк, вояка, діаспора, дінго, Черкаси, Волинь, Київщина, морозище.

2. За якими ознаками визначаєте рід таких іменників? Уведіть їх до складу словосполучень.

Гну, кєнгуру, адвокат, боа, лікар, доктор, Золя, какаду, кафе, Кюрі, моль, самбо, "Таймс", тюль, шампунь, біль, бюро, депо, цеце, насип, полин, морозище, візаві, рандєву, вуаль, в'язь, туш, вуз, загс, дзот, облво, ГЕС, ВДУ, колібрі, імаго, маго, лорі, нанду, дитвидав, харчотрог, НАН, ООН, фураж, журі, кашне.

3. Іменники, які вживаються тільки в множині, розподіліть за семантичними групами.

Альпи, штани, Близнюки, вила, ворота, вибори, граблі, гуслі, гроші, дрова, дріжджі, духи', джинси, зябра, жмурки, іменини, лапки', кліщі, колготи, Карпати, канікули, ножиці, окуляри, вижимки, помії, сани, сіни, вершки, оглядини, Суми, шахи, ночви, коноплі, веселоці, гуси, двері, пахоці, радощі, витребеньки, гордоці, в'язи, Гімалаї, Ківерці.

Тема 5. ПОНЯТТЯ ПРО ПРИКМЕТНИК ЯК ЧАСТИНУ МОВИ. СПЕЦИФІКА ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ПРИКМЕТНИКА

1. Прикметник як виразник статичної ознаки предметів. Специфіка граматичних категорій прикметника.

2. Характер категорій роду, числа й відмінка прикметників у сполученні зі змінюваними іменниками, іменниками, що не мають словозміни, та з іменниками спільного роду.

3. Форми прикметника в українській мові: короткі, повні стягнені, повні нестягнені.

4. Синтаксичні функції прикметників.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 93–97, 100–101.

2. Вихованець І.Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 153–162, 166–169.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 80–81.

4. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 5–8.

5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 250–253.

6. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 138–139.

7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.90–105.

8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 152–154.

9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 273–274.

10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 135–136.

Ключові поняття: прикметник, категорія роду, чоловічий, жіночий, середній, категорія числа, однина, множина, короткі прикметники, повні стягнені прикметники, повні нестягнені прикметники.

Питання для самоперевірки

1. З урахуванням яких ознак прикметники виділяють в окрему частину мови?

2. Чи відрізняється характер морфологічних категорій роду, числа й відмінка прикметника від категорій роду, числа й відмінка іменника?

3. Назвіть критерії розмежування прикметників короткої та повної (стягненої і нестягненої) форм. Наведіть приклади.

4. Яку синтаксичну роль виконують прикметники?

Завдання

1. Визначте граматичні особливості прикметників. З'ясуйте, чим вони відрізняються від інших частин мови із значенням ознаки.

Зелений ліс, ліс зеленіє, зелень лісу, зеленіючі поля; щедрий товариш, щедрість друга; сміливий вчинок, сміливість героя; червоні тюльпани, червоніють яблука; байдужий погляд, байдужість у ставленні; старий чоловік, людина старіє, старість; ніжна посмішка, ніжність матері; широкий степ, шир степу; новий портфель, новизна теми; глибоке озеро, глибина озера; вузька дорога, дорога стає вузькою, дорога вузьчає; обмежена людина, обмеженість людини.

3. Виділіть у поданих реченнях прикметники короткої, повної стягненої і повної нестягненої форм. Визначте їхню синтаксичну функцію, стилістичні ознаки, а також сферу вживання.

1. – *Я згоден з тобою, княже. Але я не про те... Хто, на твою думку, посяде великокнязівський стіл після Святослава?* (В. Малик). 2. *У кожного люду, у кожній країні Живе такий спогад, що в його давнині Були золоті віки, – Як пісня і слово були у шанобі...* (Леся Українка). 3. *А хтось же вас народжував, слова, А в них мій край ридає і співа, І хтось забутий в слові – в зелен-маї – Із тьми тисячолітньої скресає* (С. Тельнюк). 4. *Якщо вони були кочівниками, – навіщо ж їм потрібен був той плуг?* (Л. Костенко). 5. – *Пливи, доле, за водою, А я услід за тобою, Та сплинемося докупочки, Як сивії голубочки...* (Нар. тв.). 6. *Узявся за гуж – не кажи, що не дуж* (Нар. тв.).

Тема 6. СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ПРИКМЕТНИКІВ. ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ

1. Семантичні групи прикметників:

- а) якісні прикметники, їх семантичні та граматичні особливості;
- б) відносні прикметники, їхні семантичні групи;
- в) присвійні прикметникові форми;
- г) питання про порядкові прикметники в лінгвістичній літературі.

2. Проміжні розряди прикметників.

3. Особливості відмінювання прикметників:

- а) твердої групи;
- б) м'якої групи;
- в) прикметників на *-лиций*.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 97–100, 101–102, 120–137.

2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 81–83, 85–90.

3. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 5–8.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 250–253, 257–260.

5. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 138–139.

6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 152–154, 198–203.

7. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 274–276, 278–283.

8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 135–136, 140–142.

Ключові поняття: *прикметник, тверда група, м'яка група, прикметники якісні, відносні, присвійні.*

Питання для самоперевірки

1. Визначте диференційні ознаки якісних прикметників. Наведіть приклади.
2. З урахуванням яких критеріїв вирізняють відносні прикметники? Які особливості їх творення?
3. З'ясуйте специфіку творення присвійних прикметників. Наведіть приклади.
4. Якого статусу надають дослідники компонентам типу *перший, другий* у сучасній лінгвістичній науці?
5. Чи всі прикметники характеризуються належністю до певної групи? Обґрунтуйте свою відповідь. Наведіть приклади.
6. Які формальні ознаки характерні для прикметників твердої групи?
7. Які прикметники належать до м'якої групи? Наведіть приклади цих прикметників.
8. З'ясуйте специфіку відмінювання прикметників на *-лиций*.

Завдання

1. Доповніть ряд якісних прикметників, які передають зовнішні ознаки та ознаки вдачі людини. Використовуючи їх, зробіть опис знайомої або близької людини.

Мудрий, добрий, сміливий, щедрий, акуратний, охайний, вдумливий, гордий, життєрадісний, турботливий, щирий, мрійливий, ніжний, впертий, обережний, безпечний, холодний, грубий, соромливий, злопам'ятний, легковірний, повільний, нервозний, нерішучий, нестриманий, принциповий, терплячий, розв'язний, боягузливий.

2. Замініть виділені іменники прикметниками. Замініть характер граматичних відношень між компонентами обох видів словосполучень.

Зошит Ніни, човен рибалки, пісня солов'я, молоко корови, гніздо птаха, портфель Миколи, олівець батька, інструмент дідуся, шуба дитини, барліг ведмедя, ніж мисливця, мундир генерала, плаття мами, нора лисиці, журнал

учителя, книга письменника, картина художника, крило ворони, хвилі Дніпра, кабінет директора, сліди вовка, вуха зайця, крик журавля, усмішка сина.

3. Перепишіть текст. Визначте семантичний розряд прикметників (якісний, відносний, присвійний, відносно-якісний, присвійно-відносний, присвійно-якісний).

Біла хустина, залізні дроти, залізні нерви, лісникова хата, вовча натура, вовча згряя, вовча паща, дубовий гай, Шевченкова книга, шевченківські дні, карі очі, заяча душа, заячі вуха, материнська турбота, свіжий вітер, чорняве дівча, братів зошит, залізна витримка, залізний цвях, напружені стосунки, речовий доказ, цупкий папір, поважний вік, зелене яблуко, зелена юність, холодне ставлення, холодний вітер, мідне обличчя, мідна миска, крицева людина.

Тема 7. ЧИСЛІВНИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

1. Виникнення і розвиток поняття числа. Первинні конкретні системи числення.

2. Значення числівників як слів, що виражають кількість і порядок предметів при лічбі. Їхні головні граматичні ознаки.

3. Шкільна й наукова традиція в інтерпретації числівника.

4. Відмежування числівників від інших слів з кількісним значенням.

5. Кількісні числівники. Семантичні групи кількісних числівників.

6. Питання про порядкові числівники в лінгвістичній літературі.

7. Граматичні ознаки числівників:

а) характеристика числівників за будовою;

б) відмінювання кількісних числівників;

в) відмінювання порядкових числівників.

Література

1. Арполенко Г.П. та ін. Числівник української мови. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 3–44.

2. Баранник Д.Х. Поняттєва категорія порядковості // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С.17–19.

3. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 142–149.

4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 90–93.

5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 278–282.

6. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 203.

7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 237–245.

8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 283–286.

9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 149–150, 155–157.

Ключові поняття: числівник, кількісні числівники, власне-кількісні числівники, означено-кількісні числівники, неозначено-кількісні числівники, збірні числівники, порядкові числівники, категорія роду, чоловічий, жіночий, середній, категорія числа, одинна, множина, прості, складні та складені числівники.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення числівника. Наведіть приклади.
2. Чи всі дослідники кваліфікують слова типу *один, два, тисяча* і под. як числівники?
3. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають порядковим словам?
4. Скільки семантичних груп кількісних числівників виділяють мовознавці? Назвіть ці групи, до кожної з них наведіть приклади.

Завдання

1. Із збірника вправ О.І. Брициної (Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1977. – 362 с.) виконати вправи 392 (с. 170), 405 (с. 174).

2. Виконати вправу 293 (с. 120): Доленко М.Т., Дацюк І.І., Квашук А.Г., Поповський В.Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1989 – 231 с.

Тема 8. ЗАЙМЕННИК

1. Визначення займенника як частини мови. Питання про займенники в лінгвістичній літературі.
2. Співвідносність займенників з іменними частинами мови.
3. Групи займенників за значенням. Граматичні ознаки займенників.
4. Особливості відмінювання займенників.
5. Словотвірні ознаки займенників. Проніміналізація. Субстантивація займенників.
6. Особливості наголошування займенників.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 17–18, 99–100.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 30.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 96–98.

4. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 61–62.

5. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С..

6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 292–300.

7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 162–169.

Ключові поняття: займенник, категорія роду, чоловічий, жіночий, середній, займенники особові, зворотний, означальні, неозначені, заперечні, вказівні, питально-відносні, категорія числа, одинна, множина, прономіналізація, субстантивізація.

Завдання

1. Із збірника вправ О.І. Брициної (Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1977. – 362 с.) виконати вправу 435 (с. 188).

2. Виконати вправу 307 (с. 125–126): Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г., Поповський В.Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1989 – 231 с.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. КАТЕГОРІЯ ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ

1. Відмінкова система сучасної української літературної мови. Проблема кількості відмінків.

2. Основні значення відмінків.

3. Словозміна іменників. Поняття про парадигму іменника. Невідмінювані іменники на тлі флективного ладу української мови.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 20–52.

2. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – 231с.

3. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 25–30 (законспектувати).

4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 64–67, 79–80.

5. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 38, 177–178.

6. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 220–224.
7. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 29–30.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.110 – 123.
9. Матвія І.Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад. шк., 1974. – С. 22–25.
10. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 75–81.
11. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 257–260, 273.
12. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 121–122, 134.

Завдання

У тексті підкресліть іменники, визначте їх число, відмінок і значення відмінка.

Серед найдавніших європейських культур найбагатшою і найвиразнішою по праву визнана трипільська археологічна культура.

Трипільські племена займали великий простір між Карпатами і Дніпром. Щоб відновити філософію української етнічної культури, потрібна наукова реконструкція знаків-символів, понять, якими давні трипільці позначали життя і своє розуміння Всесвіту.

Немає сумніву в тому, що трипільська цивілізація розвинула символіку, успадковану нею від племен ранньопалеолітичного періоду, адже ніякий знак не виникає на порожньому місці.

Найхарактернішими ознаками визнано сонячні та місячні символи, які були тісно пов'язані з календарем.

Знаки сонця: коло, колесо з шістьма спицями, концентричні кола, круг з хрестом всередині. Знаки місяця: дуги, повернуті в різні боки, що символізувало фази місяця; півмісяці, повернуті “рогами” догори. Цікавою є одна знахідка – чарка, на якій зображено 12 місяців, що підтверджує саме календарність цих зображень (Г. Лозко).

Тема 2. ПОДІЛ ІМЕННИКІВ НА ВІДМІНИ

1. Принципи поділу іменників за парадигматичними ознаками на відміни та групи.
2. Парадигматичні ознаки іменників I відміни. Поділ іменників I відміни на групи.
3. Диференціація іменників у межах II відміни. Розмежування граматичних синонімів.
4. Варіантні парадигми іменників II відміни з кінцевим –р.

5. Парадигматичні ознаки іменників III відміни.
6. Система закінчень іменників IV відміни.
7. Особливості відмінювання іменників, що мають тільки форму множини.
8. Іменники з ознаками прикметникової парадигми.
9. Невідмінювані іменники на тлі флективного ладу української мови.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 88–89.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 68–80.
3. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – С. 38.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 224–238.
5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 29.
6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 52–57, 80–107.
7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 81–137.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 260–273.
9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 123–134.

Завдання

1. Визначте групу іменників II відміни, поставте їх у формах родового й орудного відмінків однини та називного відмінка множини. Зверніть увагу на місце наголосу в цих словах.

Телевізор, майстер, вугляр, стовбур, сувенір, буквар, пухир, абажур, скляр, сир, папір, писар, проводир, гіпюр, вихор, інженер, бондар, секретар, базар, тесляр, вир, козир, календар, гектар, післяр, шофер, лікар, шахтар, каламбур, долар, трактор, директор, експериментатор, гамір, мир, ледар, поштар, амбар, яр, центр, футляр, комар, дар, товар, бульвар, звір, ангар, касир, номер, жир, муляр, інвентар, маляр, помідор, витвір, реєстр, бобир, ліхтар, смоляр, епіцентр, орієнтир, браконьєр, панцир, зброяр, кресляр, шедевр, скафандр, веpr, якір, Ігор, лобур, тренер, четвер, перукар, снайпер, снігур, кір.

2. Від поданих іменників II відміни чоловічого роду утворіть форми родового відмінка однини, поясніть написання закінчень *-а (-я)* та *-у (-ю)*; поставте наголос.

Куц, дощ, стіл, капелюх, студент, учитель, листопад, Дунай, вислів, рукопис, пароплав, епос, стиль, університет, модуль, хокей, Іртиш, грам, понеділок, Байкал, теніс, роман, Роман, міраж, іній, чисельник, живопис, танець, біг, страх, атом, сік, центр, мішок, літак, пляж, час, сценарій, маєток, туман, ватажок, шовк, плац, обрій, гай, торт, тренер, терен, вітер, словник.

3. Від поданих слів утворіть іменники IV відміни. Поставте їх у родовому, давальному й орудному відмінках однини.

Качка, ведмідь, чайка, кенгуру, дівчина, собака, курка, цуцик, орел, хлопець, білка, голуб, дитина, горобець, лисиця, заєць, миша.

Тема 3. СЛОВОТВІРНІ КАТЕГОРІЇ ПРИКМЕТНИКІВ

1. Ступені порівняння прикметників:

а) питання про статус та кількість граматичних значень категорії ступенів порівняння;

б) значення форм вищого (компаратива) і найвищого (суперлатива) ступенів порівняння, їхні синтаксичні функції;

в) прості (синтетичні) та складені (аналітичні) форми ступенів порівняння, їх творення.

2. Категорія безвідносного ступеня вияву ознаки:

а) недостатній ступінь, його значення та форми вираження;

б) надмірний ступінь вияву ознаки, його семантика та формальні засоби вираження.

3. Категорія суб'єктивної оцінки прикметників.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 103–120.

2. Вихованець І.Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 173–176 (законспектувати).

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 83–85.

4. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 29, 63, 102, 176, 177.

5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 250–253, 257–260.

6. Качура О.В. Ступенювання ознаки предмета в семантико-функціональному аспекті // Мовознавство. – 1991. – № 1. – С. 38–42 (законспектувати).

7. Костусяк Н.М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 179 с.

8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 152–154, 198–203.

9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 276–278.

10. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 136–140.

Ключові поняття: прикметник, ступені порівняння прикметників, вищий ступінь порівняння (компаратив), найвищий ступінь порівняння (суперлатив), безвідносний ступінь вияву ознаки, недостатній ступінь, надмірний ступінь, категорія суб'єктивної оцінки.

Завдання

1. Від поданих прикметників утворіть, де це можливо, вищий і найвищий ступені порівняння різними способами. Поясніть звукові зміни, що відбуваються при утворенні вищого ступеня за допомогою суфікса *-ш-*.

Свіжий, бузковий, тихий, порожній, дзвінкий, залізний, гострий, дорогий, гладкий, старий, гіркий, поганий, срібний, кислуватий, тяжкий, красивий, високий, здоровий, швидкий, могутній, карий, весняний, босий, грізний, справедливий, чорний, зозулястий, милесенький, чорнявий, сіренький, сильний, зелений, ясний, мудрий, премудрий, великий, тишний, страшний, пристаркуватий, дужий, прозорий, зайвий, тутешній, степовий, дощовий, чудовий.

2. З художньої літератури виписіть по п'ять речень прикметниками вищого та найвищого ступенів порівняння, недостатнього й надмірного ступенів вияву ознаки та суб'єктивної оцінки. Визначте їхню синтаксичну роль й особливості творення.

Тема 4. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЛІВНИКІВ

1. Синтаксичні функції кількісних та порядкових числівників.
2. Зв'язок кількісних числівників з іменниками.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С..

2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С..

3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 284–285.

4. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.

5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С.125 – 130.

6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 251–257.

Ключові поняття: числівник, кількісні та порядкові числівники.

Завдання

1. Виконати вправу 287 (с.119): Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г., Поповський В.Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ. – К.: Вища школа, 1989 – 231 с.

2. Із збірника вправ О.І. Брициної (Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1977. – 362 с.) виконати вправи 401, 402 (с. 172–173).

Модуль 3

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. ПРИСЛІВНИК

1. Виникнення і розвиток прислівників у мові.
2. Визначення прислівника як частини мови. Морфологічні ознаки та синтаксичні функції прислівникових форм.
3. Семантичні групи прислівників:
  - а) традиційна класифікація;
  - б) нова українська класифікація.
4. Творення і морфологічний склад прислівників.
5. Ступені порівняння прислівників.
6. Категорія безвідносного ступеня вияву ознаки та суб'єктивної оцінки прислівників.
7. Творення прислівників. Адвербіалізація. Вживання прислівників у значенні прийменників.
8. Питання про слова категорії стану та модальні слова в лінгвістичній літературі.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 243–273.
2. Болюх О.В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника // Мовознавство. – № 6. – С. 34–39.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 17–18, 153–156, 185–222.
4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 118–123.
5. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 110, 112, 140.
6. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 307–311.

7. Костусяк Н.М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 179 с.

8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 141–146.

9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 430–434.

10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 331–338.

11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 194–200.

Тема 2. ДІЄСЛОВО

1. Поняття про дієслово як частину мови. Його власне-семантичні особливості: узагальнене значення динамічності та система видових значень.

2. Система дієслівних утворень в українській літературній мові. Зв’язка, службова функція компонента *бути*.

3. Поняття про дві основи дієслова.

4. Класи дієслів і типи дієвідмінювання.

5. Рівні граматичних категорій дієслова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 157–182.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 41–45, 79–91.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С.98–103.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 320–323, 338–339, 353–356, 368–370.

5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Морфологія: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 189–209.

6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 158–163, 199–208, 231–234, 238–241.

7. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. – К., 1971.

8. Русанівський В.М. Дієслово – рух, дія, образ. – К., 1977.

9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. –С. 300–303.

10. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 296–302, 311–319, 325–330.

11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 169–171.

Тема 3. СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ. ВИГУК

1. Визначення статусу прийменників у лінгвістичній літературі. Питання про походження прийменників.
2. Прийменники як службові слова, що виражають відношення між повнозначними словами. Уживання прийменників з певними відмінками іменників та субстантивованих слів. Синоніміка прийменників. Прийменники – антоніми.
3. Морфологічний склад прийменників. Первинні й вторинні прийменники. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники. Відприслівникові та відіменні прийменники.
4. Поняття про сполучник, його функціональна характеристика. Морфологічний склад сполучників. Прості (невивідні) сполучники. Складені й складні (вивідні) сполучники.
5. Характеристика сполучників за типом синтаксичного зв'язку. Сполучники сурядні й підрядні. Характеристика сполучників за способом уживання (одиночні, повторювані, парні).
6. Критерії розмежування омонімічних сполучників та сполучних слів.
7. Проблема визначення статусу частки в лінгвістичній й літературі. Класифікація часток. Зв'язок часток з іншими частинами мови. Місце часток у реченні (препозитивні й постпозитивні частки). Основні й варіантні форми.
8. Поняття про вигуки. Вигуки як слова, що виражають емоції та волевиявлення. Первинні та похідні вигуки. Групи вигуків за значенням. Функціонування вигуків у значенні іменників і дієслів. Звуконаслідувальні слова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 274–329.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 23–30, 34–40.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 123–132.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1.
5. Іваненко З.І. Семантична структура прийменникових конструкцій // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 13–22.
6. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції з допустовим значенням // Укр. мова і літ. в шк. – 1979. – № 4. – С. 24–28.
7. Кучеренко І.К. Лексичне значення прийменника // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12–23.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 246–261.
9. Мацько Л.І. Інтер'єктиви в українській мові. – К., 1981.

10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 338–361.

11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 474–535.

12. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 200–218.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ПРИСЛІВНИК

1. Виникнення і розвиток прислівників у мові.
2. Визначення прислівника як частини мови. Морфологічні ознаки та синтаксичні функції прислівникових форм.
3. Семантичні групи прислівників:
  - а) традиційна класифікація;
  - б) нова українська класифікація.
4. Творення і морфологічний склад прислівників.
5. Ступені порівняння прислівників.
6. Категорія безвідносного ступеня вияву ознаки та суб'єктивної оцінки прислівників.
7. Адвербіалізація. Вживання прислівників у значенні прийменників.
8. Питання про слова категорії стану та модальні слова в лінгвістичній літературі.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 243–273.
2. Болюх О.В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника // Мовознавство. – № 6. – С. 34–39 (законспектувати).
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 17–18, 153–156, 185–222 (законспектувати).
4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 118–123.
5. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – С. 110, 112, 140.
6. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – С. 307–311.
7. Костусяк Н.М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. – Луцьк: Ред.- вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 179 с.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – С. 141–146.

9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 430–434.

10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 331–338.

11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 194–200.

Ключові поняття: прислівник, означальні прислівники, обставинні прислівники, ступені порівняння прислівників, вищий ступінь (компаратив), найвищий ступінь (суперлатив), безвідносний ступінь вияву ознаки, недостатній ступінь, надмірний ступінь, категорія суб'єктивної оцінки, обставина.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення прислівника.
2. Які значеннєві розряди прислівників виділяють у сучасному мовознавстві?
3. Від яких частин мови можуть утворюватися прислівники?
4. Чи всі прислівники утворюють ступені порівняння?
5. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають ступеньованим прислівниковим формам?
6. Скільки грамем категорії ступенів порівняння виділяють мовознавці?
7. З'ясуйте синтаксичну специфіку компаратива й суперлатива. Наведіть приклади.
8. Чи змінюється валентний потенціал ступеньованих прислівників порівняно зі ступеньованими прикметниками?
9. З'ясуйте специфіку творення прислівників недостатнього та надмірного ступенів вияву ознаки, а також прислівників із значенням суб'єктивної оцінки.
10. Які синтаксичні ознаки характерні для прислівників безвідносного ступеня вияву ознаки та суб'єктивної оцінки?

Завдання

1. Перепишіть речення, підкресліть однією рисою означальні прислівники, а двома – обставинні. Визначте їхні семантичні та граматичні ознаки.

1. *Стиснув маестро в обіймах друзяку. Листи Нотні згорнувши, піднявся уріст. Прямовисно. Рушив на сцену: – Ну що ж, як вмирати, то в пісні!* (Б. Олійник). 2. *Ще вчора джміль гудів – сьогодні вже нема, Застиг від холоду, ледь лапками він меле, Крилята задубілі не здійма І тихо й тоскно дивиться на мене* (І. Драч). 3. *Надумано, негадано забігла в глухомань, де сосни пахнуть ладаном в кадильніцях світань* (Л. Костенко). 4. *Немає такої біди і муки, ніж сумно з-під сивих брів дивитись щодня, як внуки ростуть без своїх батьків* (В. Симоненко). 5. *Без оглядки Ти йшла собі, а в мене – згадки Про те, як на чужому полі Давно колись, ще у неволі Збирав я нишком колосочки В поділ дитячої сорочки* (Д. Павличко). 6. *Сонце вже перейшло за*

полудень. Червонясте, по-осінньому лияве його проміння навскіс лежить поміж соснами, зогріває жовті воцані стовбури, точить з подряпин та надчухрів густу жовтогарячу живицю, і від неї в бору пахне ладаном (Гр. Тютюнник). 7. Сніги почали швидко танути, в ріках прибувала вода (В. Малик). 8. Михась і Гаврик понуро поплентались униз з горба (В. Винниченко). 9. Сива смушева шапка мо'лодо сиділа на голові і теж збавляла дідові добрий десяток літ (В. Земляк). 10. Заходить сонце за лаштунки лісу. Тополя поклонилась вдалині (Л. Костенко).

2. Від наведених прикметників утворіть прислівники й запишіть їх у формах вищого та найвищого ступенів порівняння.

Швидкий, близький, добрий, сильний, тихий, далекий, багатий. Гарний, свіжий, дорогий, поганий, частий, тонкий, веселий, теплий.

3. Розподіліть подані прислівники на морфологічні типи: а) прислівники, утворені від прикметників; б) прислівники, утворені від іменників; в) прислівники, утворені від числівників; г) прислівники, утворені від займенників; д) прислівники, утворені від дієслів; е) прислівники, утворені від словосполучень. Поясніть їхнє написання.

До/гори, дрібно, мимо/волі, на/впіл, у/троє, в/трьох, завтра, з/опалу, голі/руч, насам/перед, як/найкраще, де/далі, що/року, на/біло, від/тепер, на/вічно, дуже, там на/перекір, що/разу, з/на/двору, важко, де/сь, на/дворі, на/в/круги, з/вечора, точно, тоді, з/гарячу, зараз, безліч, по/нашому, в/ні/чию, мимо/хіть, обабіч, раптом, на/в/коло, на/вперейми, на/переріз, гуртом, без/вісти, по/батьківськи, що/хвилини, за/молоду, вдень, з/під/низу, з/роду/віку, до/нині, з/давна, о/півдні, до/низу, на/пам'ять, з/висока, коли/небудь, день/у/день, від/давна, нині, на/зло, будь/де, в/три/дорога, з/боку/на/бік, коли/не/коли, віч/на/віч, рано/в/ранці, ледь/ледь, в/ні/чию, з/давніх/давен.

Тема 2. ДІЄСЛОВО

1. Поняття про дієслово як частину мови. Його власне-семантичні особливості: узагальнене значення динамічності та система видових значень.
2. Система дієслівних утворень в українській літературній мові.
3. Поняття про дві основи дієслова.
4. Класи дієслів і типи дієвідмінювання.
5. Рівні граматичних категорій дієслова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 157–182.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 41–45, 79–91.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 98–103.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 320-323, 338–339, 353–356, 368–370.

5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Морфологія: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 189–209.

6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 158–163, 199–208, 231–234, 238–241.

7. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. – К., 1971.

8. Русанівський В.М. Дієслово – рух, дія, образ. – К., 1977.

9. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 300–303.

10. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 296–302, 311–319, 325–330.

11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 169–171.

Ключові поняття: дієслово, інфінітив, дієприкметник, дієприслівник, граматична категорія, вид, час, стан, спосіб, перехідність/неперехідність, валентність, число, рід, особа, присудок, предикат.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення дієслова.
2. Які дієслівні форми виділяють у сучасному мовознавстві?
3. Які дієслівні форми утворюються від основи інфінітива, а які від основи теперішнього часу?
4. Назвіть продуктивні класи дієслів. Наведіть приклади.
5. Які дієслова об'єднують у непродуктивні класи?
6. Як визначити дієвідміну дієслова за основою інфінітива?
7. З'ясуйте синтаксичну специфіку всіх дієслівних форм. Наведіть приклади.
8. Які рівні дієслівних граматичних категорій виділяють у сучасному мовознавстві?

Завдання

3. Визначте, які дієслівні форми утворилися від основи інфінітива, а які – від основи теперішнього часу.

Виснажений, біжить, сягаючи, розлітається, подумав би, читайте, зіщулитися, спізнитися, винести, пожовтілий, відволікаючи, прозрівши, промоклий, принесуть, куплений, лежала, хвилюєшся, розчинивши, ввірвався, заметуть, підійшов би, надолужуватиму, вимієш, зароблений, заробляючи, складає, бредеш, замовляємо, зашиєш, дбають, мовчатимеш, світає.

2. Спишіть речення, виділіть неозначену форму дієслова. З'ясуйте значення, морфологічні ознаки й синтаксичну роль кожного інфінітива.

1. *І жити спішити треба, Кохати спішити треба – Гляди ж не проси!* (В. Симоненко). 2. *Ти прийдеш знов. Ми будемо на “ви”. Чи ж неповторне можна повторити? В моїх очах свій сум перепливи. Але про це*

не треба говорити (Л. Костенко). 3. На дзвіницю тепер дід Махтей пускав легше, ніж звичайно. Бо був піст і треба було часто дзвонити (В. Винниченко). 4. Ваша усмішка – Ваша загадка, Олесю, Вашу лагідну усмішку – ватру вуст – Як Ви змогли пронести крізь фронти..? (Д. Павличко). 5. Говорити – річ нудна. Працювати слід до дна (М. Рильський). 6. Заборонить дощеві поливають гінке стебло, щоб не зросло колосся, поетові – писати і малювати, щоб приректи народ на безголосся? (Д. Білоус). 7. Там вчився я перемагати і жити (Д. Луценко). 8. Брати дзвінкоголосі, до мети, Співаючи, я годен з вами йти (Д. Павличко). 9. Любов до жінки, матері й народу – це те, що вчить нас жити на землі (В. Коротич). 10. Мала та честь – вітає дні, бо ж їх вітає й птиця, а я – людина, і мені творити їх годиться! (П. Сингаївський).

3. Визначте класи дієслів. Дієслова продуктивних класів підкресліть.

Читати, чорніти, крикнути, сіпнути, будувати, вчити, везти, бігти, жати, молоти, ткати, мазати, горіти, діяти, мерзнути, бити, жити, зимувати, біліти, вітати, уміти, малювати, топити, сіяти, пекти, повертати, розповідати, сидіти, стихати, допомагати, множити, належати, навчити, прилітати, славити, прощати, співати, гріти.

Тема 3. ДІЄПРИКМЕТНИК

1. Проблема визначення статусу дієприкметника. Дієслівні та прикметникові ознаки дієприкметника.

2. Дієприкметники активного стану, їх творення й особливості вживання.

3. Утворення та специфіка функціонування дієприкметників пасивного стану.

4. Перехід дієприкметників у прикметники (ад'єктивізація) і в іменники (субстантивізація).

5. Дієслівні форми на *-но, -то*.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 158, 237–241.

2. Вихованець І.Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 128–133.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 114–116.

4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 327–329.

5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 188–191.

Ключові поняття: дієприкметник, активний стан, пасивний стан, адєктивізація.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення дієприкметника. Наведіть приклади.
2. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають дієприкметникам? Якого погляду дотримуєтеся Ви? Аргументуйте свою відповідь.
3. З'ясуйте визначальні семантичні та формальні показники дієприкметників активного стану. Наведіть приклади.
4. Які семантичні та формальні ознаки характерні для дієприкметників пасивного стану?
5. Якого статусу в лінгвістиці надають дієслівним формам на *-но*, *-то*?

Завдання

1. Від наведених дієслів утворіть усі можливі форми дієприкметників. З'ясуйте, від якої основи (інфінітива чи теперішнього часу) вони утворюються.

Зеленіти, спостерігати, відпустити, біліти, бовваніти, писати, зняковіти, окрилювати, завітчувати, сивіти, пекти, поглинати, нудьгувати, вабити, сохнути, в'янути, замкнути, здичавіти, тремтіти, панувати, носити, заплатити, посиніти, розвантажити, зрозуміти, косити, відкласти, розбити, обгоріти, зів'янути, поржавіти.

2. Перепишіть речення. Виділіть у них дієприкметники й зробіть їх повний граматичний розбір за схемою: 1. Початкова форма. 2. Стан. 3. Вид. 4. Час. 5. Рід. 6. Число. 7. Відмінок. 8. Особливості творення (від основи інфінітива чи від основи теперішнього часу). 9. Синтаксична роль.

1. *Оповитий рожевим туманом, далекий острів немов зрушив з місця й поплив у морі мінливого сяйва* (О. Донченко). 2. *Коли весною зацвіте трава в палаючих серпанках, в степ на курган крутий іде старенька зморена журавка* (Д. Луценко). 3. *Струмує теплий дим по колях розмитих, дощами добрими напоєних доріг* (М. Рильський). 4. *Над поріділими лісами підіймалась і темно-синіми клаптями розповзалась під ворухена ніч* (М. Стельмах). 5. *Розпечене сонце на заході вже шубовснуло в Дніпро* (О. Довженко). 6. *З путі далекої вернувся машиніст, укритий порохом, увесь пропахлий димом* (М. Рильський). 7. *В шумі збуджених розмов і сміху тонули інші звуки вулиці, переповненої народом* (О. Копиленко). 8. *Народжене великим почуттям, великим горінням, слово його (Шевченка) і нині несе в собі непогасний вогонь і клекіт поетичної душі* (О. Гончар). 9. *А ліс, як дрейфуюча ихуна, скрипів у льоди закутий* (Л. Костенко).

Тема 4. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Проблема визначення статусу дієприслівника. Дієслівні та прислівникові ознаки дієприслівника.
2. Творення та синтаксична роль дієприслівників.
3. Перехід дієприслівників у прислівники та прийменники.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 158.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 116–118.
3. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 329–330.
4. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 191–194.

Ключові поняття: дієприслівник, категорія виду, категорія часу, обставина, прислівник, дієслово, прийменник.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення дієприслівника. Наведіть приклади.
2. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають дієприслівникам? Якого погляду дотримуєтеся Ви? Аргументуйте свою відповідь.
3. З'ясуйте визначальні семантичні та формальні показники дієприслівників доконаного виду минулого часу. Наведіть приклади.
4. Які семантичні та формальні ознаки характерні для дієприслівників недоконаного виду теперішнього часу?
5. За якої умови відбувається перехід дієприслівників у прислівники та прийменники? Наведіть приклади.

Завдання

1. Від поданих дієслів утворіть дієприслівники доконаного й недоконаного виду, виділіть суфікси, поставте наголос.

Доповісти, зберегти, здолати, розвинути, усміхнутися, мерзнути, зустрітися, зберігати, лежати, врятувати, привезти, поважати, одержати, тягнути, плутати, супроводжувати, лякати, переборювати, рухатися, супроводжувати, бігти, косити, перекидати, набивати, зчепити, віддалятися, освітлювати, звільнити, відбити.

2. Зробіть повний граматичний розбір дієприслівників.

1. *В старім гнізді танцюють лелечатка, і, одірвавши ніжку від землі, немов малі русалоньки, дівчатка гойдаються в зеленому гіллі* (Л. Костенко).
2. *Не жартуй наді мною, будь ласка, І, говорячи, не мовчи* (В. Симоненко).
3. *І на ранок, прокинувшись і поснідавши куснем хліба з яблуком чи кухлем вишневого чаю, заходжувався Свирид коло господарства* (Гр. Тютюнник).
4. *На дні душі, немов на дні ріки, Каміння споминів лежить роки. Його лиш повінь почуттів пересува, Порушуючи давнії слова* (Д. Павличко).
5. *Чому поля й луги собі причалами Обрала ентеерівські вітри, Пронизуючи ядерними жалами Волинь, Хмельницький, Київ, Чигирин?* (В. Гей).
6. *З тихим дзвоном падають каштани, В сонця набираючись тепла* (Т. Яковенко).
7. *Хустину кинувши на плечі, надівши плаття весняне, Берізка вибігла надвечір І жде чи вітру, чи мене* (С. Будний).

Тема 5. СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ. ВИГУК

1. Визначення статусу прийменників у лінгвістичній літературі. Питання про походження прийменників.
2. Прийменники як службові слова, що виражають відношення між повнозначними словами. Уживання прийменників з певними відмінками іменників та субстантивованих слів. Синоніміка прийменників. Прийменники – антоніми.
3. Морфологічний склад прийменників. Первинні й вторинні прийменники. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники. Відприслівникові та відіменні прийменники.
4. Поняття про сполучник, його функціональна характеристика. Морфологічний склад сполучників. Прості (невивідні) сполучники. Складені й складні (вивідні) сполучники.
5. Характеристика сполучників за типом синтаксичного зв'язку. Сполучники сурядні й підрядні. Характеристика сполучників за способом уживання (одиничні, повторювані, парні).
6. Критерії розмежування омонімічних сполучників та сполучних слів.
7. Проблема визначення статусу частки в лінгвістичній й літературі. Класифікація часток. Зв'язок часток з іншими частинами мови. Місце часток у реченні (препозитивні й постпозитивні частки). Основні й варіантні форми.
8. Поняття про вигуки. Вигуки як слова, що виражають емоції та волевиявлення. Первинні та похідні вигуки. Групи вигуків за значенням. Функціонування вигуків у значенні іменників і дієслів. Звуконаслідувальні слова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 274–329.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 23–30, 34–40.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 123–132.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1.
5. Іваненко З.І. Семантична структура прийменникових конструкцій // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 13–22.
6. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції з допустовим значенням // Укр. мова і літ. в шк. – 1979. – № 4. – С. 24–28.
7. Кучеренко І.К. Лексичне значення прийменника // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12–23.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 246–261.
9. Мацько Л.І. Інтерєктиви в українській мові. – К., 1981.

10. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 338–361.

11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 474–535.

12. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 200–218.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення прийменника. Наведіть приклади.
2. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають прийменникам? Якого погляду дотримуетесь Ви? Аргументуйте свою відповідь.
3. З'ясуйте, носіями яких семантичних відношень можуть бути прийменники. Наведіть приклади.
4. З якими відмінками можуть функціонувати прийменники?
5. Які критерії розмежування первинних і вторинних прийменників?
6. Які частини мови можуть переходити до розряду прийменників? Наведіть приклади.
7. На які групи за будовою поділяють прийменники?
8. Дайте визначення сполучника. Наведіть приклади.
9. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають сполучникам? Якого погляду дотримуетесь Ви? Аргументуйте свою відповідь.
10. З'ясуйте, які функції виконують сполучники? Наведіть приклади.
11. На які групи за будовою поділяють сполучники?
12. Охарактеризуйте сполучників за типом синтаксичного зв'язку.
13. На які групи поділяють сполучники за способом уживання
14. Які критерії розмежування сполучників і сполучних слів?
15. Дайте визначення частки. Наведіть приклади.
16. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають часткам? Якого погляду дотримуетесь Ви? Аргументуйте свою відповідь.
17. З'ясуйте, які функції виконують частки? Наведіть приклади.
18. На які групи за походженням поділяють частки?
19. Охарактеризуйте структурні різновиди часток.
20. На які групи поділяють частки за виконуваними функціями?
21. Дайте визначення вигуків. Наведіть приклади.
22. Якого статусу в лінгвістичній літературі надають вигукам та звуконаслідувальним словам? Якого погляду дотримуетесь Ви? Аргументуйте свою відповідь.
23. З'ясуйте, які функції виконують вигуки? Наведіть приклади.
24. На які групи за походженням поділяють вигуки?
25. Охарактеризуйте вигуки за значенням.

Завдання

1. З'ясуйте, до якої частини мови належать виділені слова. Виділені прийменники охарактеризуйте за такою схемою: 1) для вираження яких відношень використовується прийменник; 2) розряд прийменника за

будовою; 3) розряд за походженням; 4) з якою відмінковою формою вживається, з якими відмінками може вживатися; 5) особливості правопису.

1. *Припав я брату на плече Край лісу яворового* (Д. Павличко). 2. *Довкола мляво, непоспішаючи, без пристрасті й гарячкості точилось щоденне селянське життя* (Б. Антоненко-Давидович). 3. *В дні, прожиті печально і просто, все було як незайманий сніг. Темнооким чудесним гостем я чекала тебе з доріг* (Л. Костенко). 4. *Звідусіль, од усього світу загороджено їх: ззаду товстим та високим муром, а спереду густими, непролазними кущами бузку* (В. Винниченко). 5. *Верхівець збибив коня, круто завернув його, інші теж стали завертати коней, поскакали до дружини, услід їм синнули стріли* (П. Загребельний). 6. *Звучав наш сміх в широких коридорах під час перерв у той далекий час* (В. Сосюра). 7. *А ми, малі, дивилися розгублено, як мимо нас, притишуючи крок, вона йшла між стоптаними клумбами на свій останній – перший наш урок* (А. Бортняк). 8. *Зростало поруч – добротворне й хиже, але на те й були ми молоді, щоб бачити в буденному прекрасне, в звичайному – казкове, неземне* (Л. Горлач). 9. *Навпроти кожного знімка металева пластина. На ній одчekanене прізвище* (С. Колесник). 10. *Я, що тебе любив, тобі назустріч плив* (Т. Шевченко). 11. *Я журавлям дивлюсь услід* (В. Густі).

2. Перепишіть речення, підкресліть сполучники однією рисою, а сполучні слова – двома. Визначте розряд сполучників за будовою.

1. *Біжить навстріч мені Іринка Повідати, а що у світі І найгарніше, Найсвітліше, І найдобріше над усе, І те, єдине, Наймиліше, Що тиху радість нам несе* (В. Густі). 2. *Ти прийми в подарунок від мене Все, що довго для тебе беріг – Щире серце, палке і натхненне, Даль прозору широких доріг...* (С. Будний). 3. *Мені було дев'ятнадцять літ... Це той вік, коли людина приймає в свої груди найбільший біль, найдужчі страждання і в них топить надлишки своєї буйної молодості* (В. Винниченко). 4. *Живи здоровий, синку мій, рости, стивай меду із чарівної чаши, А я, твій батько, маю ще тягти кормигу літ у чорнім ералаші, збавляючи літа свої найкращі в світах, які не можна осягти* (В. Стус). 5. *Прадід примічав, звідки в цей день вітер, коли з Дніпра – риба ловитиметься, коли із степу – добре на бджоли, коли з низу – буде врожай* (Ю. Яновський). 6. *Ось-ось прийду до хатоньки моєї, Де мати жде мене й не жде, Я скрикну "Матінко!" до неї, Вона на груди упаде* (О. Олесь). 7. *Деколи пройде закутаний в сірий балахон урядник із лошам позаду, зжене горобців, що купалися в м'якому, гарячому просі на шляху, пробіжить який-небудь Сірко з реп'яхами в хвості...; і знову все стихне, все засне...* (В. Винниченко).

3. Перепишіть текст, розмежовуючи частки й однозвучні з ними слова. З'ясуйте, до яких частин мови належать останні. Визначте розряд часток за їхніми структурними та функціонально-семантичними особливостями.

Ця земля не знала жодного мосту з каменю. Тут не вірили в камінь, ставилися до нього з засторогою, лякалися його холоднечі й замкненості, не вірили, що може захистити він людину в стужу, в лютий мороз, в осінню хвищу, в усьому надавано перевагу дереву, приступному, узвичаєному,

близькому. Тому й усі мости в цій землі були дерев'яні, через що людям заходило, чужинцям, мандрівникам, завойовникам, апостолам або й пройдисвітам здавалося, ніби тут і зовсім немає мостів, ніби лежить ця земля в неприступності, мов од сотворіння світу. Та й як вони могли запитати руські мости, коли прокладалися все те лиш при доконечній потребі, а небавом і розруйновувалося, усувалося або ж самими будівниками, а ще частіше – силами вищих, які бували іноді й спільниками людини, але переважно виступали як сторона ворожа їй, і ті сили спричинялися до безслідного щезання навіть того, що мало б ще слугувати людині. Болота миттю всмоктували й поглинали все прокладене посеред їхніх непевних хитависьк; високі береги обронювали кручі, обсипаючи разом з ними й мостиння; пущі перегороджували буреломами тісні просіки, які вели до вузьких перехідних кладок; густі сніги звалювали вцілілі на водах щонайліпші будування, безслідно загортали їх, гнітили й нищили; весняні води зносили на ріках усі мости й кладки, не полишаючи навіть опор, але люди не відступали, на місце мостів знесених, понищених лагодили нові (П.Загребельний).

4. Перепишіть речення, розмежовуючи вигуки й однозвучні з ними частки, поясніть їх значення.

1. Ой ні, ще рано думати про все. Багато справ ще у моєї долі (Л. Костенко). 2. – Загине увесь ліс! – Ой! – зажурилась мати (М. Стельмах). 3. О, як хотілося кожному дожити до того благословенного дня і хоча б мить – хоча б єдину мить! – побути там... (О. Гончар). 4. А він любив мости. О, не любив – кохав, А може, й вище! (Б. Олійник). 5. А, і ви тут, Оресте Михайловичу (Леся Українка). 6. Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати, Не пуцу тебе колиску синову гойдати (В. Симоненко). 7. О земле жорстока і мила, Ковтнула ти їхні дні – Усе, що вони любили, Віддай долюбити мені! (В. Симоненко). 8. Заридала, закричала, Підповзла до ручая. – О, візьми мене до себе, Донечко моя! (Д. Павличко). 9. О ви, “борці” за Україну! Я вас ніяк не нахваляю. Ви вміли підпалити сіно І туго затьягти петлю На шиї брата ви уміли... (Д. Павличко).

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. КАТЕГОРІЯ ВИДУ ДІЄСЛОВА

1. Семантика категорії виду. Взаємодія семантики виду з лексичним значенням дієслова.

2. Дієслова доконаного й недоконаного виду (видові пари), їх стосунок до категорії часу.

3. Основні способи творення видових форм дієслів.

4. Немарковане видове протиставлення у двовидових дієсловах.

5. Одновидові дієслова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 193–210.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 99–104.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 323–328.
4. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Морфологія: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 211–232.
5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 163–171.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 303–309.
7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 337–359.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 171–173.

Ключові поняття: доконаний вид, недоконаний вид, одновидові дієслова, двовидові дієслова, корелятивна видова пара, дуративні дієслова, ітеративні дієслова, лімітативні дієслова, перфективація, імперфективація.

Завдання

1. Доберіть до наведених дієслів парні дієслова протилежного виду. Поясніть, які різновиди видових значень маємо у кожній парі. Окремо виділіть одновидові дієслова.

Слідкувати, варити, палити, перев'язувати, хворіти, наси'пати, покрикувати, відступати, спішити, лягти, говорити, питати, ходити, відмовити, читати, брати, робити, ловити, біліти, поталанити, троццити, ударити, устояти, тамадувати, оцінювати, вирушити, сісти, досягнути, кричати, записати, повертатися, шепотіти, вести, носити, летіти, возити, збирати, кидати, забивати, сповістити, захищати, домовлятися, ламати, заселяти, одержати, йти, ходити, наближатися, з'являтися, бачити, розкричатися, набалакатися, позаносити.

2. Наведені дієслова запишіть у три колонки: 1) дієслова, що вживаються в значенні недоконаного виду; 2) дієслова, що вживаються в значенні доконаного виду; 3) дієслова, які, не змінюючи форми, можуть набувати значення обох видів.

Мовчати, розрубати, пройти, стати, обминати, зрадити, приборкати, збагнути, торжествувати, позаношувати, попозити, повторювати, ховати, пробачити, плакати, посидіти, помилятися, доскочити, дати, спати, сповити, годувати, вихлюпувати, ви'стояти, просити, впасти, виповзати, простити, закипіти, порвати, витрушувати, складати, роздивитися, протремтіти, посміятися, заплакати, знаходитися,

гомоніти, кухарювати, стояти, сприймати, заблискати, випити, минути, шукати, мліти, закричати, виглядати, клекотіти.

3. Напишіть твір-мініатюру за поданим початком, використовуючи дієслова, які можуть формувати корелятивні видові пари; одновидові та двовидові дієслівні форми. Підкресліть їх відповідно однією, двома й трьома лініями.

Для кожної людини центр землі – це те місце, де вона живе. Куди б вас не занесла доля, по яких шляхах-дорогах не носили б вас ноги, в які краї, на які моря не завела б вас необхідність чи допитливість, ви все одно весь час мріятимете про те місце, де лежить саме ваш центр планети. Рідна хата завжди тягне до себе (Ю.Збанацький).

Тема 2. КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ДІЄСЛОВА

1. Визначення категорії часу. Система дієслівних часів у сучасній українській літературній мові. Абсолютне і відносне вживання часових форм. Зв'язок категорії часу з категорією виду.

3. Теперішній час, його значення.

4. Минулий час, його семантичні ознаки та особливості творення.

5. Значення та утворення форм майбутнього часу.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 219–225.

2. Вихованець І.Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 91–95.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 108–110.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 339–349.

5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 179–188.

6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 315–320.

7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 366–384.

8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 179–184.

Ключові поняття: *категорія часу, теперішній час, минулий час, майбутній час.*

Завдання

1. Від поданих дієслів утворіть усі особові форми теперішнього часу, поясніть написання, поставте наголос.

Нести, любити, густити, сіяти, воркотіти, носити, сидіти, щebetати, стелити, слати.

2. Від поданих дієслів утворіть усі особові форми майбутнього часу. З'ясуйте специфіку їх творення, а також особливості дієвідмінювання.

Прийти, дивитися, дзвеніти, перейняти, зробити, передати, підбити, нажати.

3. Від поданих дієслів утворіть форми минулого часу, поясніть специфіку їх творення та граматичні ознаки.

Нести, сохнути, тягти, киснути, терпіти, плести, іти, возити, мести, здобути, текти.

Тема 3. КАТЕГОРІЯ СПОСОБУ ДІЄСЛОВА

1. Загальне значення та структура категорії способу. Зв'язок категорії способу з категорією часу.

2. Дійсний спосіб дієслова.

3. Значення та утворення форм наказового способу. Співвідношення синтетизму й аналітизму в дієсловах наказового способу.

4. Семантичні ознаки та специфіка утворення дієслів умовного способу.

5. Питання про спонукальний та бажальний способи дієслів.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 226–233.

2. Вихованець І.Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 95–99.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 110–112.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 349–353.

5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 188–194.

6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 312–315.

7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 384–398.

8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 184–188.

Ключові поняття: категорія способу, дійсний спосіб, умовний спосіб, наказовий спосіб.

Завдання

1. Від поданих дієслів утворіть форми наказового способу, поясніть творення. Поставте їх у всіх особах однини й множини.

Прочитати, позначити, працювати, лізти, прати, шити, різати, сіяти, говорити, дорожити, збирати, заходити, в'язати, брати.

2. Спишіть речення, підкресліть дієслова умовного способу, з'ясуйте відтінки їх значень. Виділіть випадки, коли умовний спосіб вживається у значенні іншої способової форми.

1. *Скільки б не судилося страждати, все одно благословлю завжди День, коли родила мене мати Для життя, для щастя, для біди* (В. Симоненко). 2. *Якби в житті всі чесними були, – Облуцилась би фальші позолота, Не роззявляла б галасливість рота І не лила б словесної смоли. Не заздрили б один одному потай, Не продавали б честі з-під поли, Не шкірили б лукавої хвали І брехнями не городили плота* (О. Богачук). 3. *Вже над лісом рудим простелились лисицями дюни, А пісочок цнотливий І безтямно, і проклято юний Вистилає, лащитьсь, Наче він ні при чому. Закопати б, туди його к бісу, І швидше мотати додому* (І. Драч). 4. *Якби взяли і всю мізерію з собою, Дідами крадене добро, Тоді оставсь би сиротою З святими горами Дніпро!* (Т. Шевченко). 5. *Ти хотів би квіток на дорозі моїй* (Леся Українка). 6. *О рідний краю! Коли б мені й сто рук, коли б я висоту збагнув усіх наук – всіма б руками я на тебе працював, всіма б знаннями я тебе відбудував* (В. Лісняк).

Тема 4. КАТЕГОРІЯ ПЕРЕХІДНОСТІ/НЕПЕРЕХІДНОСТІ ДІЄСЛОВА.

КАТЕГОРІЯ ВАЛЕНТНОСТІ

1. Проблема виділення категорії перехідності/неперехідності дієслова.
2. Семантичні та синтаксичні ознаки перехідних і неперехідних дієслів.
3. Категорія семантико-синтаксичної валентності дієслова.
4. Валентні класи дієслів.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 233–236.
2. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 41–51 (законспектувати).
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 89–90, 107–115.
4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 112–113.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 328–329.
6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 171–176.
7. Степанова М.Д. Проблемы теории валентности в современной лингвистике // Иностр. яз. в шк. – 1973. – № 6. – С. 12–22.

8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 331–337.

9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 174–175.

Ключові поняття: категорія перехідності/неперехідності, семантико-синтаксична валентність, одновалентні, двовалентні, тривалентні, чотиривалентні, п'ятивалентні, шестивалентні, семивалентні дієслова.

Завдання

Випишіть із тексту дієслова, розподіливши їх на дві групи: 1) дієслова перехідні; 2) дієслова неперехідні. Визначте їхні лексичні й граматичні відмінності.

І. Вийшли на Більську гору, вместилися на траві. Червоною тарілкою котилося сонце над лісами, що прибилися із заходу до селища. Над долиною висіявся густий туман. Усе навкруги стало мовчазним, урочистим і таємничим. Сонце черкнуло зблисками гору, верховіття далекого горизонту і заховалося. Захід ще палахкотів червоним багаттям.

З Ворскли вийшли сільські табуни гусей і попрямували до шляху. Над горою пролетіли граки, процвірінькала згряя горобців. З поля поверталися трударі. Пахло травами і свіжим молоком.

Темінь огорнула довколишній простір. Почали дошкуляти комарі. Хлопці розвели вогнище, вкинули кілька стебел полину – щоб відігнати набридливих пискунів.

Чекали, коли ж вийде на небо перша зірка (І. Щербатенко).

ІІ. Киньте все на світі! Клопоти забудьте. Вдарте закаблуками об землю – лихом вдарте: тече річка Рось! Із безвісті літ лине – з ковилевої дорогої Слов'яниці вибігає. Та й прямисінько в наші дні. М'яко і безшелесно. І шепіт, калиновий шепіт лине над долиною. В таку мить чути навіть, як перелесники вештаються і обнімаються з русалками по дібровах.

Непідступною сторожею стоять каштани, що ними оточена школа. Є чого стояти на чатах: сьогодні випускний вечір.

Дівчата в білих платтях, хлопці в чорних костюмах. Хочуть здаватися дорослішими, ніж насправді. Хтось когось гукає, хтось когось шукає. Розрух, сміх. У повітрі витає радість, правда, замішана на душевній неспокої. Кожне думає: як проляжуть мої життєві стежки? (С. Колесник).

Тема 5. КАТЕГОРІЯ СТАНУ ДІЄСЛОВА

1. Категорія стану дієслова, її зв'язок з перехідністю/неперехідністю.
2. Активний і пасивний стан дієслів.
3. Поняття про зворотно-середній стан, його різновиди.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 236–242.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 90–91.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 113–114.

4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С. 330–334.

5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С. 177–179.

6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 309–311.

7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 399–408.

8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 175–176.

Ключові поняття: категорія стану, активний і пасивний стан, зворотні дієслова.

Завдання

1. Перепишіть речення, з'ясуйте, до якого стану належать дієслова. Виділіть дієслівні форми, що не мають категорії стану.

І. 1. *Як добре, коли світиться вогонь У хаті друга, трошки таємничий, Віщує довгий, теплий стиск долонь і до розмови затишної кличе!* (М. Рильський). 2. *Ми щасливі і горді, що маємо дорогу спадщину наших визначних майстрів, художників слова, краці літературні зразки, неосяжне багатство національної мови, в яке треба проникати і яке треба вивчати і вдосконалювати* (К. Гордієнко). 3. *До тебе летіла б край світу, Де сходить зоря золота, Якби не морози на квіти, Якби не минули літа* (М. Ткач). 4. *Пригадай собі голос матері, як хочеш почути совість, пригадай собі руки милої, як хочеш повернути щастя* (Д. Павличко). 5. *Завжди шумить ріка, коли вона мілка* (Нар. тв.). 6. *Коли з любові жінка плаче – Всі безпорадні на землі* (Н. Гнатюк). 7. *Можє, віхолі двері відкрити, – Хай погріється кілька хвилин?* (К. Дрок). 8. *Змолоду треба набиратися знань, щоб не пуста була твоя криниця* (І. Цюпа). 9. *Щоб нас укотре здивувати, Грибами висіявся ліс* (Г. Світлична). 10. *Не досить народитися на землі, щедрій талантами, щоб уже з колиски самому претендувати на талановитість. Треба вчитись* (П. Загребельний). 11. *Живемо так, що доля одного переплітається з долею іншого, немов коріння дерев, які ростуть поруч* (М. Томенко). 12. *І котилось на лісом Пахуче, високе, рожеве, тепле сонце, Як матір'ю спечений хліб* (Б. Олійник). 13. *Треба бути сліпим, щоб не бачити, до чого воно йдеться* (А. Головка).

Тема 6. КАТЕГОРІЇ ОСОБИ, ЧИСЛА Й РОДУ ДІЄСЛОВА. БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА

1. Поняття про особові форми дієслів. Рід і число дієслова у зв'язку з категоріями часу та способу.
2. Значення форм особи.
3. Парадигми дієслова. Дієслова з неповною особовою парадигмою.
4. Безособові дієслова.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 215–219, 240–242.
2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 104–107.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 105–107.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. 1. – С..
5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – С.152 – 160.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – С. 320–323.
7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С.350 –372.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 177–178.

Ключові поняття: категорія особи, категорія числа, категорія роду, безособові дієслова.

Завдання

1. Перепишіть речення, виділіть особові форми дієслів, поясніть, у якому значенні вони вживаються (власне-особовому, неозначено-особовому, узагальнено-особовому).

1. *Пишіть листи і надсилайте вчасно, коли їх ждуть далекі адресати, коли є час, коли немає часу і коли навіть ні про що писати* (Л. Костенко).
2. *Не шукай правди в других, коли в тебе її нема!* (Нар. тв.). 3. *Про Андрія забули й думати на селі: порішили, що він загинув* (М. Коцюбинський). 4. *Вчись не до старості, а до смерті* (Нар. тв.). 5. *Не обіцяй в біді згадати друга, А просто другом будь йому завжди* (М. Карпенко). 6. *Люблю похмурі дні, коли сизі хмари ледь пробиваються крізь проміння золоте* (М. Стельмах).

2. Згрупуйте наведені дієслова, записуючи окремо безособові форми і ті, що можуть функціонувати в безособовому й особовому значенні. З останніми складіть речення.

Пече, світає, дощить, суєніє, надано, снилося, несе, залило, страшно, тягне, повеселішало, дихнуло, морозить, коле, пахне, щастить.

3. Від поданих дієслів утворіть форми 1-ї особи однини і 3-ї особи множини теперішнього та майбутнього часів. Визначте дієвідміну, поясніть закономірності чергування приголосних.

Кликати, знати, бити, рятувати, долати, точити, нести, рости, перемагати, любити, звинувачувати, брати, класти, диктувати, вимагати, мести, бігти. Хотіти, бороти, організовувати, переселяти, виступати, відривати, берегти, терти, хвалити, косити, мостити, видавати, діяти, ділити, дбати, вмонтовувати, ткати, чекати, жати, тремтіти, досягати, чути, миритися, доводити, зводити, входити, проникати, мастити, мазати, сікти, охопити, голосити, голосувати, сміятися, кидати, котити, сопіти, полоти.

4. Списуючи текст, розкрийте дужки й поставте дієслова в потрібній за змістом формі числа й роду минулого часу.

Про все це Ігор (дізнатися), звичайно, значно пізніше – з розповідей старших та з літописів. А (запам'ятати) він себе трирічним хлопчиком, коли одного весняного сонячного дня (нарядити) його у військовий одяг, навмисне зшитий для такого випадку, (причепити) до боку іграшкового меча, а на голову (надіти) золотий шолом, і отець (посадити) його в сідло.

Це були урочисті пострижчини – посвята у воїни. В Новгороді-Сіверському перед замковою церквою (вишикуватися) київська дружина. (Маяти) знамена, (блищати) шоломи. Княгиня, дивлячись на сина, (втирати) сльози. (Верещати) біля неї від захоплення старший Ігорів брат Олег. Князь теж (змахнути) з ока сльозу, коли син раптом (вихопити) з піхов меча і (підняти) угору, а гридні, тримаючи коня за вуздечку, (зробити) з ним на майдані, на виду у сотень людей, почесне коло (В. Малик).

ЛІТЕРАТУРА

до розділів „Морфеміка”, „Словотвір”, „Морфологія”

ОСНОВНА

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – 335 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – 208 с.
3. Ганич В.О., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985.
4. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К.: Рад. шк., 1977.
5. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища шк., 1999. – 207 с.
6. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
7. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – Ч. I. – 402 с.
8. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк. – 1983. – 264 с.
9. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – 406 с.
10. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – 583 с.
11. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 1993. – 366 с.
12. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – 414 с.
13. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 400 с.

ДОДАТКОВА

1. Арполенко Г.П. та ін. Числівник української мови. – К.: Наук. думка, 1980.
2. Баранник Д.Х. Поняттєва категорія порядковості // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 17–19.
3. Болух О.В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника // Мовознавство. – № 6. – С. 34–39.
4. Виноградов В.В. Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии // Вопросы теории и истории языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – С. 99–152.
5. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – 231 с.
6. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.

7. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 25–30.
8. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К.: Наук. думка, 1978. – 207 с.
9. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Морфологія: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
10. Іваненко З.І. Семантична структура прийменникових конструкцій // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 13–22.
11. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції з допустовим значенням // Укр. мова і літ. в шк. – 1979. – № 4. – С. 24–28.
12. Карпіловська Є.А. Конструювання складних словотворчих одиниць. – К.: Наук. думка, 1990.
13. Карпіловська Є.А. Формальне варіювання суфіксів у сучасній українській мові // Мовознавство. – 1993. – № 5. – С. 35–43.
14. Карпіловська Є.А. Типи одиниць суфіксальної підсистеми сучасної української літературної мови // Мовознавство. – 1998. – № 1. – С. 43–54.
15. Качура О.В. Ступенювання ознаки предмета в семантико-функціональному аспекті // Мовознавство. – 1991. – № 1. – С. 38–42.
16. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К.: УкрНДПСК, 1998. – 161 с.
17. Ковалик І.І. Вчення про словотвір. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – Вип. 2.
18. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір // Укр. мова і літ. в шк. – 1970. – № 10–11. – С. 22–26.
19. Костусяк Н.М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 179 с.
20. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1961. – Ч. 1. – 172 с.
21. Кучеренко І.К. Лексичне значення прийменника // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12–23.
22. Матвіяс І.Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад. шк., 1974.
23. Мацько Л.І. Інтер’єктиви в українській мові. – К., 1981. – 130 с.
24. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К.: Рад. шк., 1985. – 127 с.
25. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. – К., 1971.
26. Русанівський В.М. Дієслово – рух, дія, образ. – К., 1977.
27. Сич В.Ф. Лексико-семантичні категорії іменників // Укр. мова і літ. в шк. – 1974. – № 6.
28. Соколова С.О. Формально-семантичне варіювання префіксів і проблема єдності слова // Мовознавство. – 2002. – № 5. – С. 32–37.

Розділ III. Синтаксис і пунктуація

Тематичний план

Модуль 1

№ п/п	Назва теми	Аудиторні й позаурочні заняття		
		Лекції	Практ.	Самос. робота
1.	“Загальні питання синтаксису сучасної української літературної мови”	2	-	-
2.	“Словосполучення як одиниця синтаксису”	2	2	-
3.	“Речення як основна синтаксична одиниця”	2	-	4
4.	“Граматична основа простого двоскладного речення”	2	2	-
5.	“Система і структура другорядних членів речення”	2	2	-
6.	“Односкладні речення у граматичній системі української мови”	2	2	-
7.	“Комунікативний аспект простого речення”	-	1	2
8.	“Семантико-синтаксичний аспект простого речення”	-	1	2
9.	“Нечленовані речення (слова-речення)”.	-	-	4
10.	“Неповні речення в сучасній українській літературній мові”	-	-	4

Модуль 2

№ п/п	Назва теми	Аудиторні й позаурочні заняття		
		Лекції	Практ.	Самос. робота
1.	“Поняття про ускладнене просте речення ”	-	-	4
2.	“Однорідні члени речення: загальний огляд ”	2	-	2

3.	“Однорідність головних членів речення”	-	1	1
4.	“Однорідність другорядних членів речення”	-	1	1
5.	“Відокремлення в синтаксисі: загальний огляд	2	-	2
6.	“Відокремлення означень”	-	2	1
7.	“Відокремлення додатків і обставин	-	1	1
8.	“Відокремлені уточнюючі члени речення”	-	1	1
9.	“Вставні й вставлені одиниці”	2	2	1
10.	“Звертання”	2	-	2
11.	“Порівняльні звороти”	-	-	4

Модуль 3

№ п/п	Назва теми	Аудиторні й позаурочні заняття		
		Лекції	Практ.	Самост. робота
1.	“Поняття про складне речення”	2	-	-
2.	“Складносурядне речення”	2	2	1
3.	“Складнопірядне речення”	4	2	1
4.	“Безсполучникове складне речення”	2	2	1
5.	“Багатокомпонентне складне речення”	-	2	1
6.	“Складні форми синтаксичної організації мовлення”	-	-	4
7.	“Засоби передачі чужого мовлення”	-	-	4
8.	“Основи української пунктуації”	-	-	4

Модуль 1

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Предмет і завдання синтаксису як граматичного рівня сучасної української літературної мови. Зв'язок синтаксису з іншими науками.
2. Фундаментальні поняття синтаксису.
3. Типи основних синтаксичних одиниць та принципи їх виділення.
4. Синтаксичні зв'язки у реченні та словосполученні. Поняття про предикативний, підрядний та сурядний зв'язки.
5. Семантико-синтаксичні відношення у реченні та словосполученні.

Література

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С. 5-59.
2. Вихованець І.Р. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 29-45.
3. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 5-40.
4. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 5-50.
5. Вихованець І.Р. Типологія семантико-синтаксичних відношень // Українська мова. Теорія і практика: Темат. зб. наук. праць. – К.: ІСДО, 1993. – С. 7-10.
6. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – С. 5-63.
7. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 5-54.
8. Слюсарева Н.А. Синтаксис и морфология в свете функционального подхода // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1984. - № 5. – С. 36-41.
9. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 5-50.

Тема 2. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ОДИНИЦЯ СИНТАКСИСУ

1. Словосполучення в синтаксичній системі української мови:
  - а) з історії вчення про словосполучення;
  - б) поняття про словосполучення, його місце в системі синтаксичних одиниць української мови;
  - в) типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.

2. Підрядні словосполучення, принципи їх класифікації. Різновиди підрядних словосполучень за категорійно-морфологічним характером головного компонента.

3. Форми підрядного зв'язку в словосполученні: а) узгодження; б) керування; в) прилягання.

4. Типи семантико-синтаксичних відношень у підрядних словосполученнях.

5. Сурядні словосполучення, семантико-синтаксичні відношення між їхніми компонентами. Відкриті та закриті сурядні словосполучення.

6. Прості та складні словосполучення. Вільні (синтаксичні) і зв'язані словосполучення. Питання про стосунок фразеологічних сполук до словосполучень.

Література

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С. 60-77.

2. Булаховський Л.А. Керування // Вибр. праці: В 5 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 2. – С. 553-568.

3. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С.52-58.

4. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С.181-213.

5. Вихованець І.Р. Граматичні вияви керування // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – Вип. 2. – С. 9-13.

6. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 9-17.

7. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – С.63-66.

8. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 55-69.

9. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 55-68.

10. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 51-116.

11. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 227-237.

12. Удовиченко Г.М. Словосполучення у сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1968. – 227 с.

13. Юсікова О.В. Семантико-синтаксична структура субстантивних вторинних словосполучень // Мовознавство. – 1993. – № 4. – С. 57-63.

Тема 3. РЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ

1. Поняття про речення. Речення і судження.

2. Основні ознаки речення.

3. Формально-синтаксична, семантико-синтаксична і комунікативна організація речення. Поняття про структурну схему речення.

4. Синтаксичні категорії речення.

5. Поняття про просте та складне речення. Структурно-семантичні типи простих речень.

6. Загальна характеристика двоскладних та односкладних речень, поширених і непоширених речень, повних і неповних речень (*на самостійне опрацювання*).

7. Типи речень за комунікативним призначенням та експресивним забарвленням. Стверджувальні й заперечні речення.

Література

1. Грищенко А.П. Категорія предикативності // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 5-11.

2. Грищенко А.П. Модальність і часова співвіднесеність як зовнішньо-синтаксичні ознаки речення // Там же. – С. 16-29.

3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.5-33.

4. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1986. – С. 5-16.

5. Ломтев Т.Л. Структура предложения в современном русском языке. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1979. – С.14-42.

6. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С.15-24, 47-48.

7. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 69-102.

8. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 118-149.

9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 237-244.

10. Чесноков П.В. Предикативность и модальность как семантические признаки предложения // Единицы морфологии и синтаксиса в семантическом аспекте: Межвуз. сб. науч. трудов / Отв. ред. В.П. Малащенко. – Ростов н/Д ГПИ, 1979. – С. 20-30.

Тема 4. ГРАМАТИЧНА ОСНОВА ПРОСТОГО ДВОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Поняття про двоскладне речення, вираження предикативності в ньому.

2. З історії вчення про головні члени речення.

3. Диференційні ознаки головних членів речення. Зв'язок підмета з присудком.

4. Простий підмет і способи його вираження.

5. Складений підмет і його структурні типи.
6. Простий присудок, його вираження.
7. Типи складених присудків:
  - а) дієслівний складений присудок;
  - б) іменний складений присудок;
8. Структурно-семантичні особливості складного (подвійного) присудка.

Література

1. Адмони В.Г. Структурно-смысловое ядро предложения // Члены предложения в языках различных типов. – Л.: Наука, 1972. – С. 35-50.
2. Адмони В.Г. Нулевая связка, связочный глагол и грамматика зависимостей // Вопр. языкознания. – 1983. - № 5. – С. 34-42.
3. Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1988. – С. 100-128.
4. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С.84-90, 132-143.
5. Булаховський Л.А. Питання синтаксису простого речення в українській мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 5-28.
6. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 63-76.
7. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С.72-81.
8. Гандзюк С.П. Дієслівна валентність та іменний присудок // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 62-65.
9. Іваницька Н.Л. Складений присудок як синтаксична структура// Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 59-84.
10. Иванова И.П. Структурно-функциональный анализ простого предложения. – К.: Вища шк., 1991. – С. 19-47.
11. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 5-14, 29-62.
12. Лекант П.А. Типы и формы сказуемого в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1976. – 143 с.
13. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С.23-34.
14. Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (двоскладне речення) // Мовознавство. – 1978. - № 3. – С. 23-31.
15. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 103-128, 148-182.

16. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 149-179.

Тема 5. СИСТЕМА І СТРУКТУРА ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

1. Короткі відомості з історії вчення про другорядні члени речення. Сучасний стан учення про члени речення. Омонімія другорядних членів речення.

2. Прямі й непрямі додатки, способи їх вираження. Придієслівні та приіменникові додатки. Розмежування приіменникових додатків і неузгоджених означень.

3. Узгоджені й неузгоджені означення, способи їхнього вираження.

4. Прикладка як особлива форма означення.

5. Обставини, типи обставин за значенням. Способи їх вираження.

6. Нове вчення про другорядні члени речення. Поняття про прислівні, детермінантні члени речення та дуплективи.

Література

1. Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1988. – С. 32-36, 86-100, 128-153.

2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 76-92.

3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С.70-72, 83-94, 230-243, 266-268.

4. Грамматика современного русского литературного языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Наука, 1970. – С. 624-633.

5. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – С. 102-105.

6. Казимирова І.А. Семантичні основи синтаксичного аналізу інфінітива у придієслівній позиції // Мовознавство. – 1992. - № 5. – С. 56-60.

7. Малащенко В.П. О конструктивной обязанности и факультативности детерминантов // Вопросы синтаксиса русского языка. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1973. – С. 51-61.

8. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 34-47.

9. Распопов И.П. Несколько замечаний о так называемых детерминирующих членах предложения // Вопр. языкознания. – 1972. - №6. – С. 55-61.

10. Савченко І.Я. Семантика атрибутивного відношення // Мовознавство. – 1988. - № 3. – С. 46-49.

11. Слинко І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 129-147.

12. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 179-224.

13. Шведова Н.Ю. Детерминирующий объект и детерминирующее обстоятельство как самостоятельные распространители предложения // Вопр. языкознания. – 1964. - № 6. – С. 77-83.

14. Шведова Н.Ю. Существуют ли все-таки детерминанты как самостоятельные распространители предложения? // Вопр. языкознания. – 1968. - № 2. – С. 39-50.

Тема 6. ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. З історії вивчення односкладних речень.
2. Поняття про односкладне речення. Типи односкладних речень.
3. Особливості означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових односкладних речень, їх кваліфікація у сучасній лінгвістиці.
4. Безособові речення.
5. Інфінітивні речення.
6. Номінативні речення.
7. Специфіка вокативних речень. Питання про слова-речення в лінгвістичній літературі.
8. Генітивні речення, кваліфікація їх у традиційній та сучасних синтаксичних теоріях.

Література

1. Бабайцева В.В. Односоставные предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1968. – 160 с.
2. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С. 90-91, 96-99.
3. Болюх В.О. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень // Мовознавство. – 1992. - № 3. – С. 44-48.
4. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 73-76.
5. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 98-100.
6. Грамматика современного русского литературного языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Наука, 1970. – С. 560-569.
7. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 14-29.
8. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.125-150.
9. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1986. – С. 74-121.

10. Матвеев С.Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом // Мовознавство. – 1997. - № 4-5. – С. 27-32.
11. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С.47-59.
12. Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення) // Мовознавство. – 1980. - № 3. – С. 22-29.
13. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 182-285.
14. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 232-283, 307-309.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ОДИНИЦЯ СИНТАКСИСУ

1. Словосполучення як синтаксична непередикативна одиниця.
2. Слово і словосполучення, словосполучення і речення.
3. Типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.
4. Сурядні словосполучення, типи відношень між їхніми компонентами.
5. Відкриті та закриті сурядні словосполучення, засоби їхнього вираження.
6. Підрядні словосполучення, принципи їх класифікації.
7. Елементарні та ускладнені словосполучення.
8. Вільні і зв'язані словосполучення. Питання про стосунок фразеологічних сполук до словосполучень.

Література

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С. 60-77.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С.181-213.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 9-17.
4. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 55-69.
5. Скобликова Е.С. Согласование и управление в русском языке. – М.: Просвещение, 1971.–342 с.
6. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 55-68.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 51-116.

8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 227-237.

9. Удовиченко Г.М. Словосполучення у сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1968. – 227 с.

10. Фоменко Ю.В. Является ли словосочетание единицей языка? // Филолог. науки. – 1975. – № 6. – С. 60-65.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Алефіренко М.Ф. Співвідношення синтаксичних і фразеологічних словосполучень // Укр. мова і літ. в шк. – 1983. - № 12. – С.27-32.

2. Іваницька Н.Л. Речення з дієсловом «бути» в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1981. – № 12. – С. 9-13.

3. Давидова Л.П. Із спостережень над структурою і функціями субстантивних словосполучень // Укр. мова і літ. в шк. – 1971. – № 11. – С. 20-24.

4. Давидова Л.П. Багаточленні іменникові словосполучення // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 12. – С.35-40.

Ключові поняття: словосполучення, синтаксичні зв'язки, семантико-синтаксичні відношення, сурядні словосполучення, підрядні словосполучення, узгодження, керування, прилягання, атрибутивні відношення, субстанціальні відношення, адвербіальні відношення.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть відмінність між словом, словосполученням і реченням? Назвіть диференційні ознаки вказаних синтаксичних одиниць.

2. Як взаємодіють синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення у межах словосполучень?

3. Які поєднання слів не є словосполученнями?

4. Як трактується питання про сурядні словосполучення в лінгвістичній літературі?

5. У чому сутність відмінкового прилягання? Наведіть приклади словосполучень.

Завдання

1. Виконати вправи 19, 23, 38,44 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати з текстів художнього стилю 5 речень, виділити у них підрядні та сурядні словосполучення, зробити їх синтаксичний аналіз.

Тема 2. ГРАМАТИЧНА ОСНОВА ПРОСТОГО ДВОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Поняття про двоскладне речення. Аналіз двоскладних реченневих структур на тлі односкладних.

2. Вираження предикативності у двоскладному реченні. Особливості синтаксичного зв'язку підмета з присудком.

3. Підмети прості і складені. Засоби їх вираження в українській мові.
4. Структурно-семантичні типи присудків, способи їхнього вираження.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 72-81.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 29-52.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 34-54.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 23-34.
5. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 103-128, 148-182.
6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 149-179.
7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 244-252.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Іваницька Н.Л. Член речення як синтаксична категорія // Укр. мова і літ. в шк. – 1974. – № 5. – С. 17-23.
2. Іваницька Н.Л. Речення з дієсловом «бути» в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1981. – № 12. – С. 9-13.
3. Ващук В.О. Важкі випадки вираження підмета і його стилістичні особливості // Укр. мова і літ. в шк. – 1970. – № 12. – С. 27-29.
4. Козачук Г.О. Підмети, виражені словосполученнями // Укр. мова і літ. в шк. – 1982. – № 1. – С. 36-39.
5. Шелехова Г.А. Двоскладне просте речення // Дивослово. – 1995. – №3. – С.13-19.

Ключові поняття : простий підмет, складений підмет, простий присудок, складений іменний присудок, складений дієслівний присудок, дієслівна зв'язка, складний (подвійний) присудок, предикативний зв'язок, координація.

Питання для самоперевірки

1. З'ясуйте специфіку подвійного присудка.
2. Які диференційні ознаки характерні для підмета та присудка?
3. Вкажіть морфологічні засоби вираження простого присудка.
4. У чому полягає відмінність між складеним іменним присудком та складеним дієслівним?
5. З'ясуйте особливості взаємозалежної координації як форми зв'язку підмета й присудка.

Завдання

1. Виконати вправи 69, 75, 81,97 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати з текстів художнього стилю 5 речень, охарактеризувати в них головні члени речення.

Тема 3. СИСТЕМА І СТРУКТУРА ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

1. Другорядні члени речення як компоненти поширених синтаксичних конструкцій.

2. Короткі відомості з історії вчення про другорядні члени речення. Сучасний стан учення про члени речення.

3. Обов'язкові й факультативні члени речення.

4. Семантико-граматичні ознаки другорядних членів речення.

5. Узгоджені й неузгоджені означення, способи їхнього вираження.

6. Прикладка як різновид означення. Граматичний зв'язок прикладок з означуваним словом.

7. Прямий та непрямий додатки, специфіка їх вираження.

8. Типи обставин за значенням (способу дії, міри і ступеня дії, місця, часу, причини, мети, умови, допусту, наслідку).

9. Синкретичні члени речення. Дуплективи.

10. Детермінанти та прислівні поширювачі.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С.70-72, 83-94, 230-243, 266-268.

2. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 17-31.

3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 69-86.

4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С.34-47.

5. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 129-147.

6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 179-224.

7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 244-252.

8. Чеснокова Л.Д. Синкретизм в сфері членів предложения //Филол.науки. – 1988. – №4. – С. 45-50.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Безпояско О.К. Інфінітив у функції другорядних членів речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1984. – № 3. – С. 51-53.
2. Потеха Л.І. Складні випадки розмежування додатка і обставини // Укр. мова і літ. в шк. – 1983. – № 8. – С. 21-29.
3. Слинько І.І. Другорядні чи поширюючі члени речення? // Мовознавство. – 1990.–№ 2. – С. 3-11.
4. Явір В.В. Деякі структурні типи неузгодженого означення // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 7.– С. 31-36.

Ключові поняття: другорядні члени речення, обов'язкові члени речення, факультативні члени речення, узгоджені означення, неузгоджені означення, прикладка, прямий додаток, непрямий додаток, придієслівний додаток, приіменний додаток, обставина, синкретичні члени речення, детермінанти, дуплективи.

Питання для самоперевірки

1. Порівняйте морфологічні засоби вираження узгоджених і неузгоджених означень.
2. Як називається синтаксичний зв'язок прикладки з опорним іменником?
3. Чи завжди додаток є формально-синтаксичним вираженням об'єкта?
4. З урахуванням яких критеріїв відрізняють додатки від обставин?
5. Якими частинами мови виражаються обставини?
6. Що таке синкретизм у системі другорядних членів речення?

Завдання

1. Виконати вправи 121, 129, 138, 147 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати з текстів художнього стилю 5 речень, виділити у них другорядні члени речення, зробити їх синтаксичний аналіз.

Тема 4. ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. З історії питання про односкладне речення.
2. Типи односкладних речень.
3. Означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові речення.
4. Безособові речення.
5. Питання про інфінітивні речення.
6. Номінативні (називні) речення.
7. Вокативні та генітивні речення.

Література

1. Болюх В.О. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень // Мовознавство. – 1992. - № 3. – С. 44-48.

2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 73-76.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 98-100.
4. Дудик П.С. Вивчення української мови в 7 кл. – К.: Рад. шк., 1979. – С. 59-75.
5. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 14-29.
6. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.125-150.
7. Матвеев С.Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом // Мовознавство. – 1997. - № 4-5. – С. 27-32.
8. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С.47-59.
9. Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення) // Мовознавство. – 1980. - № 3. – С. 22-29.
10. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 182-285.
11. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 232-283, 307-309.
12. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 262-272.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Арполенко Г.П. Структурні типи інфінітивних речень// Укр. мова і літ. в шк. – 1977. – № 12. – С. 51-54.
2. Іваненко З.І. Односкладні речення як синонімічні паралелі двоскладних // Укр. мова і літ. в шк. – 1985. – № 8. – С. 38-43.
3. Кондратьєва Г.Н. Вивчення узагальнено-особових речень // Дивослово. – 1995. – № 3. – С. 46-51.
4. Слинько І.І. Чи є односкладні речення? // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 48-53.

Ключові поняття: односкладне речення, означено-особові односкладні речення, неозначено-особові односкладні речення, узагальнено-особові односкладні речення, безособові односкладні речення, інфінітивні односкладні речення, номінативні (називні) односкладні речення, вокативні речення, поширені односкладні речення, непоширені односкладні речення, повні односкладні речення, неповні односкладні речення.

Питання для самоперевірки

1. Як відрізнити односкладне речення від неповного?
2. Як репрезентована категорія предикативності в односкладних реченнях?

3. У чому полягає відмінність між означено-особовими, неозначено-особовими та узагальнено-особовими реченнями? Чи всі мовознавці кваліфікують їх як односкладні структури?

4. Чому слід розмежовувати безособові та інфінітивні конструкції в системі односкладних речень?

5. Чим відрізняються номінативні речення від вокативних і генітивних?

Завдання

1. Виконати вправи 150, 156, 164, 167// Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати з текстів художнього стилю 15 односкладних речень, дати їм повну характеристику.

Тема 5. НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. З історії вивчення неповних речень.

2. Основні питання теорії неповних речень. Класифікації неповних речень.

3. Контекстуальні та ситуативні неповні речення.

4. Неповні речення в структурі діалогу.

5. Еліптичні речення.

6. Приєднувальні неповні речення.

Література

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С. 92-99.

2. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 115-119.

3. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1986. – С. 141-165.

4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 61-65.

5. Морозова І.Б. Еліптичні речення в діалозі // Мовознавство. – 1988. – № 4. – С. 39-42.

6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 262-289.

7. Шультіна В.І. Еліптичні конструкції і мовленнєва варіантність // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 47-51.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Дудик П.С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові // Дослідження з синтаксису української мови: Зб. – К.: Вид-во АН УРСР, 1968. – С. 129-260.

2. Плющ Н.П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису // Укр. мова і літ. в шк. – 1981. – № 1. – С. 38-43.

3. Різнберг В.Л. Приєднувальні конструкції та їх статико-динамічні параметри // Мовознавство. – 1979. – № 1. – С. 30-38.

4. Тараненко О.О. Метонімія і еліпсис // Мовознавство. – 1988. – № 5. – С. 29-32.

5. Ятель Г.П. Про еліптичні прийменникові структури // Мовознавство. – 1982. – № 2. – С. 30-36.

Ключові поняття: повне речення, неповне речення, еліптичне речення, ситуативно неповне речення, контекстуально неповне речення.

Питання для самоперевірки

1. Чи можна вважати неповні речення неповноцінними структурами ?
2. Чим відрізняються контекстуальні та ситуативні неповні речення?
3. Які синтаксичні та стилістичні функції еліпсису?
4. Чому парцеляція є засобом експресивного синтаксису?

Завдання

1. Виконати вправи 184, 186 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. З художньої літератури виписати 10 неповних речень. Проаналізувати їх.

3. Написати короткий реферат на одну з тем: “Стилістичні ознаки неповних речень”, “З історії вивчення неповних речень”.

4. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 6. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ ПРСТОГО РЕЧЕННЯ

1. Речення як багатоаспектна синтаксична одиниця.
2. Семантико-синтаксична структура простого речення:
  - а) поняття валентності в синтаксисі;
  - б) семантично елементарні та ускладнені прості речення;
  - в) семантико-синтаксичні відношення і синтаксеми в елементарному простому реченні.
3. Семантико-синтаксичні категорії речення.

Література

1. Андерш Й.Ф. До питання про семантичну структуру речення // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 38–42.

2. Арват Н.М. Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 38–45.

3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 5–66.

4. Іваницька Н.Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-присудка // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 39–43.

5. Масицька Т.Є. Граматична структура дієслівної валентності. – Луцьк: Вид-во ВДУ “Вежа”, 1998. – С. 5–95.

6. Теньєр Л. Основы структурного синтаксиса. – М.: Прогресс, 1988. – С. 117–130.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 114-142.

2. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С. 182-205.

Ключові поняття: семантико-синтаксичні відношення, пропозиція, семантико-синтаксична валентність, синтаксема, предикат, суб’єкт, об’єкт, локатив, інструменталь, адресат, семантично елементарне просте речення, семантично неелементарне просте речення.

Питання для самоперевірки

1. У чому відмінність традиційного і функціонального підходів до аналізу граматичних одиниць?
2. Як ви розумієте поняття семантико-синтаксичної валентності?
3. Які компоненти-синтаксеми можна виділити в семантично елементарному простому реченні?
4. Назвіть типи вторинних предикатних синтаксем.
5. Назвіть усі синтаксичні категорії речення.
6. Охарактеризуйте семантико-синтаксичні категорії речення.

Завдання

1. Виділіть у поданих реченнях субстанціальні синтаксеми, які зумовлені валентністю предиката.

Рудий пірат ножем розрізав мотузки (М.Трублаїні); Олександра застелила стіл чистою скатертиною (Б.Харчук); До джерела несуть птахи світання (П.Мах); Діти несуть у школу завиті в хустки книжки (М.Рильський); Сповивала мене мати Сповивальницями (А.Малишко); А літо йде полями і гаями (А.Малишко); Але чому я думаю про Вас? (Л.Костенко); Я вже давно отак не їхав поїздом у снігову Україну (І.Драч).

2. Вкажіть вторинні предикатні синтаксеми у поданих реченнях. Визначте їх різновиди.

Вдень я знову зустрічаю друзів (І.Нехода); Всупереч тим віщуванням проходили грози (М.Рильський); Від могутнього вибуху все зривається з місця (О.Довженко); Ще, може, буде трішки не зими (Л.Костенко).

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. РЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ МОВНОЇ СИСТЕМИ

1. Визначення речення. Речення і судження.
2. Ознаки речення.
3. Граматичні категорії речення.
4. Поняття про структурну схему речення.
5. Структурно-семантичні типи речень.
6. Типи речень за модальністю та експресією.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 51-65.
2. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 5-33.
3. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. – Луцьк: Вид-во ВДУ ім.Лесі Українки „Вежа”, 2001. – С. 6-30.
3. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 69-102.
4. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 118-149.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С. 237-244.
6. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С. 43-66.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Іваницька Н.Л. Непоширене в українській мові // Укр. мова і літ в шк. – 1984. - № 2. – С. 31-34.
2. Іваницька Н.Л. Формально-граматичне і семантико-граматичне моделювання структури простого речення (на матеріалі двоскладних речень української мови) // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 20-27.
3. Шульжук К.Ф. Розмежування типів простого речення // Укр. мова і літ в шк. – 1982. - №11. – С. 21-26.

Ключові поняття: речення, судження, предикативність, модальність, часова співвіднесеність, формально-синтаксична організація речення, семантико-синтаксична організація речення, комунікативна організація речення, просте речення, складне речення, односкладне речення, двоскладне речення, поширене речення, непоширене речення, повне речення, неповне речення, розповідність, питальність, спонукальність, окличні речення, неокличні речення, стверджувальні речення, заперечні речення.

Завдання

1. Виконати вправи 53, 57, 60, 64 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати з текстів художнього стилю 5 речень, охарактеризувати їх синтаксичні ознаки.

3. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 2. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

1. Семантика речення як об'єкт синтаксису.

2. Об'єктивні та суб'єктивні значення в семантико-синтаксичній структурі речення.

3. Способи опису об'єктивного змісту речення в сучасній теорії синтаксису.

4. Поняття пропозиції.

5. Семантична валентність предиката і семантико-синтаксична структура простого речення.

6. Класи семантично елементарних простих речень.

7. Семантично неелементарні прості речення.

8. Типи синтаксем у структурі простого речення.

9. Предикат як центральна синтаксема простого елементарного речення.

10. Субстанціальні синтаксеми простого елементарного речення.

11. Вторинні предикатні й субстанціальні синтаксеми.

Література

1. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. – 204 с.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 107-115.

3. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 41-51.

4. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 41-48, 93-160.

5. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 114-144.

6. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 219 с.

7. Плющ М.Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. – К.: Вища шк., 1986. – 175 с.

8. Степанова М.Д. Проблемы теории валентности в современной лингвистике // Иностранные языки в школе. – 1973. - № 6. – С. 12-22.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Андерш Й.Ф. До питання про семантичну структуру речення // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 38-42.

2. Загнітко А.П. Позиційна модель речення і валентність дієслова// Мовознавство. – 1994. – № 2-3. – С. 48-56.

Ключові поняття: семантико-синтаксичні відношення, пропозиція, семантико-синтаксична валентність, синтаксема, предикат, суб'єкт, об'єкт, локатив, інструменталь, адресат, семантично елементарне просте речення, семантично неелементарне просте речення.

Завдання

1. Погрупуйте подані предикати за їх валентністю.

Накривати, шанувати, їхати, віднести, возити, в'янути, вечоріти, різати, схожий, любити, сумний, понести, відвозити, летіти, називати, боляче, світати, перебувати, прибувати, винести, відбити, завозити, іти, піднести, видно, будувати, дрімати, гарний.

2. Наведіть приклади одно-восьмикомпонентних семантично елементарних простих речень.

3. Зробити синтаксемний аналіз поданих речень. Ускладнені структури трансформувати у вихідні елементарні.

1. *Шипшина важко віддає плоди* (Л.Костенко). 2. *Біля тихого ставу Осінь косить отаву* (О.Богачук). 3. *Дівчина од несподіванки здригнулась* (В.Дарда). 4. *Князь і княжич простували під сонцем простоволосі* (Д.Міщенко). 5. *Моя любов була сильніша од слова!* (П.Мах). 6. *Зароблена копійка краще за крадений карбованець* (Є.Березняк).

Тема 3. КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

1. Речення як комунікативна одиниця, його зумовленість консітуацією.
2. Поняття про актуальне членування речення, засоби його вираження.
3. Співвідношення актуального, формально-синтаксичного і семантико-синтаксичного членування речення.

4. Речення і висловлення. Типи висловлень.

Література

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – С. 143-157.

2. Грамматика современного русского литературного языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Наука, 1970. – С. 596-610.

3. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – С. 331-349.

4. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – С. 6-35.

5. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения // Пражский лингвистический кружок. – М.: Прогресс, 1967. – С. 239-245.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови : Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 145–157.
2. Павліна Л.Д. Актуальне членування і граматична природа речень з предикативом та інфінітивом //Мовознавство. – 1978. – №2. – С.32-38.
3. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – С. 88–92.

Ключові поняття: актуальне членування речення, висловлення, тема, рема.

Завдання

1. Визначте комунікативні позиції суб'єктної та предикатної синтаксем у поданих реченнях.
Врожай половіє і в'яне (П.Воронько); А я ж Вас знав (В.Коротич); Врятував мене генерал (П.Загребельний); Не спалося Петрові (Б.Харчук); Лиш Ганна стояла сумна (Б.Харчук); А за річкою – Ковпак (П.Воронько).
2. Назвіть засоби виділення теми й реми у поданих реченнях.
Арсен же розмірковував по-іншому (А.Дімаров); Боязко лише мені чогось (Б.Харчук); За вигоном – поле (Б.Харчук); І друзі там є (Л.Костенко); Всі моєї Батьківщини мову розуміють на планеті. Всі! (І.Нехода).
3. Наведіть приклади речень, які не поділяються на тему й рему.
4. Випишіть з художньої літератури прості речення, які б демонстрували асиметрію їх семантичної та комунікативної структур. Побудуйте відповідні моделі.
5. Підготуйте реферат на тему “Вчення про актуальне членування речення в зарубіжній та вітчизняній граматиці”.

Тема 4. НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ (СЛОВА-РЕЧЕННЯ)

1. З історії вчення про слова-речення.
2. Основні ознаки слів-речень, принципи їх класифікації.
3. Характеристика різновидів нечленованих речень.

Література

1. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 58-62.
2. Грамматика современного русского литературного языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Наука, 1970. – С. 574-576.
3. Иванова И.П. Структурно-функциональный анализ простого предложения. – К.: Вища шк., 1991. – С.48-54.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 59-60.

5.Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 290-296.

6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 289-309.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 114-144.

2. Дудик П.С. Спонукальні речення і слова-речення // Укр. мова і літ в шк. – 1971. – №9. – С. 21-26.

3. Дудик П.С. Синтаксично нерозкладні речення, що виражають емоції // Укр. мова і літ в шк. – 1972 - №11. – С. 31-37.

Завдання

1. Виконати вправи 174, 175 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. З художніх творів, газет виписати 5-6 прикладів різнофункціональних слів-речень, проаналізувати їх.

3. Написати реферат на тему “Функціональні особливості нечленованих речень”.

4. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Модуль 2

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ:

загальний огляд

1. З історії вчення про однорідні члени речення. Сучасний стан учення про однорідність.
2. Диференційні ознаки однорідних членів речення.
3. Засоби вираження однорідності. Характер семантико-синтаксичних відношень у межах однорідних членів речення.
4. Прийменники при однорідних членах речення.
5. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення.
6. Питання про речення з однорідними присудками в лінгвістичній літературі.
7. Принципи розмежування простих ускладнених речень з однорідними присудками та складних поліпрєдикативних конструкцій.
8. Однорідність головних членів односкладних речень як лінгвістична проблема.
9. Однорідність підметів. Координація присудка з однорідними підметами.
10. Однорідність другорядних членів речення.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.465-472.
2. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.275-285.
3. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – С.53-56.
4. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.63-77.
5. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.103-109.
6. Лобода В.В. Однорідність у простому реченні // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1985. – С.70-80.
7. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.66-76.
8. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.296-319.
9. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1972. – С.465-472.
10. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.339.
11. Кучеренко І.К. Логіко-граматична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах речення // Мовознавство. – 1976. – № 6. – С.38-42.
12. Єрмакова С.Д. Про однорідність головних членів у односкладних реченнях // Укр. мова і літ. в шк. – 1969. – № 10. – С.45-52.

Тема 2. ВІДОКРЕМЛЕННЯ В СИНТАКСИСІ:

загальний огляд

1. З історії вчення про відокремлені члени речення.
2. Відокремлення як багатоаспектне синтаксичне і значеннєво-стилістичне явище.
3. Напівпредикативні відношення при відокремленні.
4. Причини та умови відокремлення другорядних членів речення.
5. Питання про речення з уточнюючими членами в граматичних дослідженнях.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.306-308.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.86-87.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.86.

4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.77-78.
5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.319-327.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.340-341.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг.ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1972. – С.483-503.
8. Камынина А.А. О полупредикативных конструкциях в простом предложении; 1974. – С.10-68.
9. Дудик П.С. Відокремлення в синтаксисі: Загальний огляд // Наук. записки Вінницького держпедуніверситету. Сер. Філологія. – 2000. – № 2. – С.74-78.

Тема 3. ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ РЕЧЕННЯ

1. З історії вчення про вставні одиниці.
2. Поняття про вставні одиниці (слова, сполучення слів, речення).
3. Морфологічні засоби вираження вставних слів і сполучень.
4. Синтаксичні особливості вставних одиниць. Розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів.
5. Семантичні групи вставних одиниць.
6. Принципи розмежування категорій вставності і вставленості.
7. Синтаксична будова вставлених одиниць. Поняття про вставлений текст.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.318-320.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.104-110.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.159-166.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.89-92.
5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.375-403.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.347-350.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг.ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1972. – С.227-232.
8. Війтик О.М. Вставні слова і речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 11. – С.22-30.
9. Жайворонок В.В. Вставні речення та розділові знаки при них // Укр. мова і літ. в шк. – 1980. – № 6. – С.18-23.

Тема 4. ЗВЕРТАННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Історія і сучасний стан вчення про звертання.
2. Способи вираження звертання.
3. Звертання у структурі простого ускладненого речення.
4. Вокативні речення (кличні комунікати) та їх модифікації.
5. Стилїстична роль звертань.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.321-324.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.62.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.146-150.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.93-94.
5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.404-416.
6. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С.186-194.
7. Дудик П.С. Звертання-речення в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1971. – № 5. – С.37-43.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ОДНОРІДНІСТЬ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

1. Питання про речення з однорідними присудками в лінгвістичній літературі.
2. Принципи розмежування простих ускладнених речень з однорідними присудками та складних поліпредикативних конструкцій.
3. Однорідність головних членів односкладних речень як лінгвістична проблема.
4. Однорідність підметів. Координація присудка з однорідними підметами.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.279-281.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.63-77.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.105-109.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.68-71.

5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.317-319.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.339.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1972. – С.465-472.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Єрмакова С.Д. Про однорідність головних членів у односкладних реченнях // Укр. мова і літ. в шк. – 1969. – № 10. – С.45-52.
2. Лобода В.В. Однорідність у простому реченні // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1985. – С.70-80.
3. Кучеренко І.К. Логіко-граматична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах речення // Мовознавство. – 1976. – № 6. – С.38-42.

Питання для самоперевірки

1. Які існують три основні погляди лінгвістів на речення з однорідними присудками?
2. За яких умов речення з кількома присудками слід вважати складними?
3. У яких випадках головні члени односкладних речень становлять однорідний ряд?
4. Від чого залежить координація присудка з однорідними підметами?

Завдання

1. Виконати вправи 205, 208, 209 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 2. ОДНОРІДНІСТЬ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

1. Розмежування однорідних та неоднорідних означень.
2. Однорідні прикладки.
3. Однорідність додатків.
4. Однорідність обставин.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.282-284.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.109-115.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.105-109.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.72-74.

5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.296-317.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.339-340.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Бондаревська О.Д., Жиглій Н.В. Однорідні й неоднорідні прикладки // Укр. мова і літ. в шк. – 1981. – № 12. – С.18-23.
2. Майданський М.Н. Про однорідні й неоднорідні означення // Укр. мова і літ. в шк. – 1956. – № 4. – С.27-34.

Питання для самоперевірки

1. Який аспект є основним у розмежуванні однорідних і неоднорідних означень? Охарактеризуйте його.
2. Яку роль відіграють морфологічні та синтаксичні критерії у розрізненні однорідних і неоднорідних означень.
3. Які семантико-синтаксичні відношення найчастіше виникають між однорідними додатками?
4. За яких умов обставини не вступають в однорідний зв'язок?
5. Чи можуть однорідні обставини виражатися словами різних частин мови?

Завдання

1. Виконати вправи 211, 212 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 3. ВІДОКРЕМЛЕННЯ ОЗНАЧЕНЬ

1. Синтаксичні особливості речень з відокремленими дієприкметниковими означеннями.
2. Семантико-граматична характеристика речень з відокремленими прикметниковими означеннями.
3. Умови відокремлення узгоджених означень.
4. Правила відокремлення неузгоджених означень.
5. Відокремлені прикладки.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.308-312.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.80-92.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.87-97.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.78-81.

5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.335-360.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.342-343.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1972. – С.483-503.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Дудик П.С. Відокремлення в синтаксисі: Загальний огляд // Наук. записки Вінницького держпедуніверситету. Сер. Філологія. – 2000. – № 2. – С.74-78.
2. Іващенко Д.І. Відокремлені означення // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 11. – С.25-31.

Питання для самоперевірки

1. Які синтаксичні одиниці зараховують до речень з відокремленими означеннями?
2. Вкажіть синтаксичні особливості відокремлених дієприкметникових означень.
3. У чому специфіка прикметникових відокремлених означень?
4. Порівняйте умови відокремлення прикладок і неузгоджених означень.

Завдання

1. Виконати вправи 215(1), 216, 218(1) // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 4. ВІДОКРЕМЛЕННЯ ДОДАТКІВ ТА ОБСТАВИН

1. Синтаксичні ознаки відокремлених обставин, виражених дієприслівниками і дієприслівниковими зворотами.
2. Умови відокремлення обставин.
3. Питання про речення з відокремленими додатками в лінгвістичній літературі. Особливості відокремлення додатків.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.313-366.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.80-92.
3. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.83-87.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.327-335.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.344-346.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.97-103.

2. Камынина А.А. Обстоятельственные обороты в структуре простого предложения // Вестник Московского университета. Сер.10. Филология. – 1976. – № 5. – С.13-25.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте синтаксичні особливості відокремлених дієприслівникових зворотів.
2. Які обставини завжди відокремлюються?
3. За яких умов не відокремлюються одиничні дієприслівники?
4. Чому не всі граматисти визнають наявність “відокремлених додатків”?

Завдання

1. Виконати вправи 221(1), 223, 224(1) // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 5. ВІДОКРЕМЛЕНІ УТОЧНЮЮЧІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

1. З історії вчення про уточнення.
2. Розмежування уточнюючих членів речення і напівпредикативних зворотів.
3. Уточнення другорядних членів речення.
4. Уточнення до підмета і присудка.
5. Сучасні погляди на уточнення.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С.316-317.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.80-92.
3. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.87-88.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.363-375.
5. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.240-241.
6. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 54-55.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С.86-88.

Питання для самоперевірки

1. Чому потрібно розмежовувати речення з напівпредикативними зворотами і конструкції з уточнювальними компонентами?
2. Хто запровадив поняття про уточнення в граматичній теорії?
3. Поясніть сутність опосередкованого синтаксичного зв'язку.
4. Які члени речення можуть виконувати функцію уточнення?

Завдання

1. Виконати вправи 225, 226 (5 речень), 227// Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 6. ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ РЕЧЕННЯ

1. Поняття про вставні слова, сполучення слів, речення.
2. Морфологічні засоби вираження вставних компонентів.
3. Синтаксичні особливості вставних одиниць. Розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів.
4. Семантична класифікація вставних одиниць.
5. Принципи розмежування категорій вставності і вставленості.
6. Синтаксична будова вставлених компонентів.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С. 318-320.
2. Кадомцева Л.О. Сучасна українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 104-110.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 159-166.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 375-403.
5. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Вища шк., 1972. – С. 227-232.
6. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – К., 1994. – С. 347-350.
7. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.89-92.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Війтик О. М. Вставні слова і речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 11. – С. 22-30.

2. Жайворонок В. В. Вставні речення та розділові знаки при них // Укр. мова і літ. в шк. – 1980. – № 6. – С. 18-23.

Питання для самоперевірки

1. Чи цілком виправдане традиційне тлумачення вставних і вставлених компонентів як синтаксично ізольованих частин речення?
2. Встановіть морфологічне походження вставних слів.
3. За якими критеріями слід розрізняти вставні слова, словосполучення та речення?
4. Як відрізнити вставні одиниці від вставлених?

Завдання

1. Виконати вправи 236, 237, 239. // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. ПОНЯТТЯ ПРО УСКЛАДНЕНЕ ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ

1. Термін “ускладнене просте речення” в лінгвістичній літературі.
2. Місце ускладнених простих речень у граматичній системі мови.
3. Напівпредикативність як характерна ознака ускладнених простих речень.
4. Поняття про ускладнення в традиційній граматиці. Різновиди ускладнених простих речень.
5. Поняття про ускладнення в сучасних дослідженнях функціонального спрямування. Визначальні формальні та семантичні ознаки ускладнених простих речень.
6. Аналіз та побудова речень з прислівними та детермінантними компонентами, дуплексивами.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг.ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.224-232, 465-504.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С.44-47, 76-92.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.112-113, 127-144.
4. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – С.16-48, 121-140.
5. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С.62-63.
6. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.66.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Баранник Д.Х. Два рівні граматичної структури речення // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С.13-19.

2. Будько М.В. Проблема простого ускладненого речення в українському мовознавстві // Мовознавство. – 1991. – №3. – С.23-31.

3. Кононенко В.І. Синтаксичні зв'язки в ускладненому реченні // Укр. мова і літ. в шк. – 1980. – № 1. – С.25-30.

Завдання

1. У наведеному тексті знайдіть прості ускладнені речення, визначте їх різновид. Трансформуйте прості ускладнені речення у прості елементарні структури, а також перетворіть, де це можливо, на складні.

Пучок жовтих променів дружно вдаряється у вікно, ряхтить срібним зайчиком на відполірованій дошці, шпарко стрибає по класу. Заплутавшись у волоссі на дитячих голівках, робить їх схожими на кульбаби. Але ніхто з дітей не бавить зайчика поглядом. Усі похилилися над альбомами, і світлу тишу лише подекуди черкне скрип олівця на папері.

Діти малюють сонце, звірів, школу – Серафима Карпівна дала вільну тему. Походжаючи поміж партами, мимохить зазирає в альбоми. Світ дитячого малюнка – то світ первозданної казки. Червоні дракони, зелені химери, синя-синя школа, а побіля неї взяли за руки і, здається, танцюють фігурки дітей в яскравім одязі.

Серафима Карпівна пригадує, як знайомий художник казав їй колись, що він не знає нічого цікавішого, ніж дитячий малюнок. Все на ньому сонячне, радісне (М.Слабошпицький).

2. З різностильових текстів дібрати приклади речень для ілюстрації теоретичних питань, поданих у плані заняття.

3. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 2. ЗВЕРТАННЯ У ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Сучасне функціональне вчення про вокатив.
2. Морфологічні та лексико-семантичні способи вираження звертань.
3. Місце звертання у структурі речення.
4. Стилiстична роль звертань.
5. Розділові знаки при звертаннях.

Література

1. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Е.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1976. – С. 321-324.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 62.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 146-150.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С. 404-416.
5. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.93-94.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К., 1992. – С. 186-194.
2. Дудик П. С. Звертання – речення в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1971. – № 5. – С. 37-43.

Завдання

1. Виконати вправи 230(11), 231, 232 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Списати речення, виділити в них звертання. Охарактеризувати їх за морфологічним вираженням, будовою, місцем у структурі речення. Звернути увагу на риторичні звертання.

1. *Ой ніченько, туманом розстелись...* (О. Богачук). 2. *Виглядай мене, білий будиночку, із далеких доріг виглядай* (В. Гей). 3. – *Тепер мені, Іване, диктувати Повинен ти останній свій сонет* (Д. Павличко). 4. *Рядок із листа пам'ятається досі: “Без тебе, Ганнусю, - вже осінь!”* (Г. Чубач). 5. *Скажіть, будь ласка, фантасте Уеллс, чи буває фантазія похмуріша, ніж дійсність?* (Л. Костенко). 6. *Я чую серцем ваших сердець биття, Брати мої із братської могили* (О. Богачук). 7. *...Вдивляймося, вчитуймося, друзі, в “Кобзар”* (В. Гей). 8. *Я ж на вас, мамо, Не надивилася!* (Г. Чубач). 9. *Дорогий мій, сонячний, озвися!* (Л. Костенко). 10. *Схиліться, думи, й поклоніться низько Перед чолом високим обеліска...* (О. Богачук). 11. *“Фрам” – це значить “Вперед”. Ви залишитесь, Єво, позаду* (Л. Костенко). 12. *“Дощі, дощі, чи не втомились ви?” – Земля питала голосом трави...* (О. Богачук). 13. *Моя мужня і лагідна мово, не загинула ти в боротьбі* (В. Гей). 14. *Прощай же, радосте, бо я беру квиток, беру квиток на шпиль самої Туги* (Л. Костенко).

3. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 3. ПОРІВНЯЛЬНІ ЗВОРОТИ

1. Синтаксичні особливості порівняльних зворотів.
2. Проблема розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення в граматичних дослідженнях.
3. Основні критерії розмежування підрядних неповних порівняльних речень і порівняльних зворотів.

Література

1. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.179-183.
2. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – К., 19947. – С.345-346.
3. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови у світлі граматики. – К., 1959. – С.5-80.

4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). – К.: ІЗМН, 1997. – С.84.
5. Руднев А.Г. Синтаксис современного русского языка. – М.: Высшая шк., 1968. – С.169-170.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Довженко Г.Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняльними конструкціями // Укр. мова і літ. в шк. – 1973. – № 6. – С.31-35.

2. Кононенко В.І. Синоніміка безприсудкових конструкцій з порівняльним сполучником // Укр. мова і літ. в шк. – 1968. – № 1. – С.24-30.

Завдання

1. Виконати вправу 222 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати з художньої літератури 10 порівняльних конструкцій. Зробити їх синтаксичний аналіз.

3. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

4. Написати реферат на тему “Структурно-семантичні особливості порівняльних конструкцій та їх стилістична роль”.

Модуль 3

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. ПОНЯТТЯ ПРО СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Складне речення як одиниця синтаксису.
2. Визначальні формально-граматичні, семантико-синтаксичні та комунікативні ознаки складного речення.
3. Засоби зв'язку частин складного речення (сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок частин та ін.).
4. Принципи класифікації складних речень у традиційній і сучасній функціональній граматиці.
5. Загальна характеристика основних типів складних речень.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.280-288.
2. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.310-417.
3. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.416-424.
4. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.303-305.

5. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высшая шк., 1997. – С.158-163.
6. Бауэр Я. К вопросу о возникновении и развитии типов сложного предложения // Вопр. слав. языкознания. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – С.48-49.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.206-230.

Тема 2. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Поняття про складносурядне речення, його основні ознаки.
2. Засоби вираження синтаксичних зв'язків і змістових відношень між частинами складносурядного речення.
3. Семантико-синтаксичні відношення між частинами складносурядного речення. Структурно-семантичні типи складносурядних речень.
4. Складносурядні речення відкритої та закритої структур.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.387-409.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.297-317.
3. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.597-626.
4. Грищенко А.П. Складносурядне речення в сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1969. – 156 с.
5. Пешковский А.М. Существует ли в русском языке сочинение и подчинение // Пешковский А.М. Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1959. – С.14-146.
6. Герман К.Ф. Складносурядні речення з градаційними сполучниками // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 1. – С.28-30.
7. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.338-353.
8. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.231-248.

Тема 3. СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Поняття про складнопідрядне речення, історія його вивчення. Синтаксичне значення понять “головна частина” та “підрядна частина”, засоби їх зв'язку.
2. Принципи класифікації складнопідрядних речень в історії синтаксичної науки. Сучасна функціональна класифікація складнопідрядних речень в українській граматиці.

3. Лінгвістичні ознаки розмежування складнопідрядних речень нерозчленованої та розчленованої структур.
4. Характеристика основних типів складнопідрядних речень: а) складнопідрядне речення з підрядним означальним; б) складнопідрядне речення займенниково-співвідносного типу; в) складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним; г) складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами; д) складнопідрядні речення з підрядними супровідними як перехідний тип речення.
5. Функціональне співвідношення другорядних членів речення та підрядних частин складнопідрядних речень.
6. Класи неелементарних (багатокомпонентних) складнопідрядних речень.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.313-345.
2. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.446-597.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.354-418.
4. Кучеренко І.К. Складнопідрядні речення з кількома підрядними // Укр. мова і літ. в шк. – 1973. – № 5. – С.30-39.
5. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові. – К.: Рад. шк., 1989. – С.27-45.
6. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.311-342.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.249-342.

Тема 4. БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Поняття про безсполучникове складне речення. Засоби синтаксичного зв'язку в ньому. Роль інтонації.
2. Питання про семантико-синтаксичні співвідношення між безсполучниковими, складно-сурядними та складнопідрядними реченнями.
3. Семантико-синтаксичні відношення між частинами безсполучникових складних речень.
4. Структурно-семантичні типи безсполучникових складних речень:
  - а) безсполучникові речення з однотипними частинами;
  - б) безсполучникові речення з різнотипними частинами.
5. Сучасні погляди вчених на граматичний статус і класифікацію безсполучникових складних речень.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 409-428.

2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.256-301.
3. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.628-649.
4. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.342-349.
5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.419-432.
6. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові. – К.: Рад. шк., 1989. – С.99-100.
7. Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. – Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1980. – 151 с.
8. Рожило Л.П. Співвідносність сполучникових і безсполучникових складних речень // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 10. – С.59-63.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Формальні та семантичні ознаки складносурядних речень.
2. Принципи класифікації складносурядних речень
3. Складносурядні речення відкритої структури.
4. Складносурядні речення закритої структури.
5. Семантичні типи складносурядних речень. Змістові відношення між частинами складносурядних речень.
6. Розділові знаки в складносурядному реченні.
7. Багатокомпонентні складносурядні речення.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.387-407.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.297-317.
3. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.305-310.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.597-626.
5. Грищенко А.П. Складносурядне речення в сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1969. – 156 с.
6. Попова И.А. Сложносочиненное предложение в современном русском языке // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – С.36-52.

7. Пешковский А.М. Существует ли в русском языке сочинение и подчинение предложений? // Пешковский А.М. Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1959. – С.14-146.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1.Герман К.Ф. Складносурядні речення з градаційними сполучниками // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 1. – С.28-30.

2.Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.231-248.

Питання для самоперевірки

1. Як Ви розумієте поняття сурядності?
2. Чи завжди у складносурядному реченні предикативні частини є незалежними, рівноправними?
3. Які сполучники вживаються у складносурядних реченнях відкритої структури?
4. Які змістові відношення виникають між предикативними частинами складносурядних речень закритої структури?

Завдання

1.Виконати вправи 252, 258, 260// Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

**Тема 2. СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

1. Складнопідрядні речення у системі складних речень.
2. Формально-граматична класифікація складнопідрядних речень.
3. Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень.
4. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень.
5. Складнопідрядні речення з прислівними та детермінантними підрядними частинами, їх диференційні формально-синтаксичні і семантико-синтаксичні ознаки.
6. Аналіз класів складнопідрядних речень нерозчленованої та розчленованої структур (з підрядними означальними, з'ясувальними, обставинними частинами та ін.).
7. Складнопідрядні речення займенниково-співвідносного типу, їх характеристика.
8. Аналіз складнопідрядних речень з підрядними супровідними частинами.
9. Класи неелементарних складнопідрядних речень:
  - а) конструкції з супідрядністю;
  - б) конструкції з послідовною підрядністю;
  - в) конструкції з супідрядністю і послідовною підрядністю.
- 10.Шкільна класифікація складнопідрядних речень. Розділові знаки в них.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.310-387.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.313-344.
3. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.311-342.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.446-597.
5. Загнітко А.П. Український синтаксис. Ч.2. – К.: ІЗМН, 1996. – С.70-118.
6. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові. – К.: Рад. шк., 1989. – С.27-45.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.249-330.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Маргітич Г.М. Загальне поняття про складнопідрядне речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1969. – № 8. – С.75-79.
2. Семенюченко М.Л. Розмежування часових і умовних підрядних речень // Укр. мова і літ. в шк. – 1973. – № 2. – С.34-37.
3. Горяна Г.М., Горяний В.Д. Вивчення складнопідрядних речень з підрядними означальними та з'ясувальними // Укр. мова і літ. в шк. – 1974. – № 10. – С.71-74.
4. Кучеренко І.К. Складнопідрядні речення з кількома підрядними // Укр. мова і літ. в шк. – 1973. – № 5. – С.30-39.

Питання для самоперевірки

1. З'ясуйте синтаксичне значення понять «головна частина» та «підрядна частина».
2. Які функції виконують сполучники й сполучні слова у складнопідрядних реченнях?
3. Вкажіть основні принципи розрізнення складнопідрядних речень нерозчленованої та розчленованої структур.
4. Яка роль займенниково-співвідносного зв'язку у формуванні структури складнопідрядного речення?
5. З'ясуйте функціональне співвідношення другорядних членів речення та підрядних частин складнопідрядних речень.

Завдання

1. Виконати вправи 274, 278, 308 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 3. БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Диференційні ознаки безсполучникових складних речень, проблема їх граматичного статусу.
2. Формально-синтаксична та семантико-синтаксична структура безсполучникового складного речення.
3. Основні типи безсполучникових складних речень. Різновиди змістових відношень між предикативними частинами безсполучникових складних речень.
4. Безсполучникові складні речення відкритої та закритої структури.
5. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.
6. Багатокомпонентні безсполучникові складні речення.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.409-428.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.256-301.
3. Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. – Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1980. – 151 с.
4. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.342-349.
5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – С.628-654.
6. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові. – К.: Рад. шк., 1989. – С.90-100.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.343-356.
8. Ширяев Е.Н. Основы системного описания бессоюзных сложных предложений // Вопросы языкознания. – 1984. – № 1. – С.53-57.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1.Силіна В.І. Вивчення безсполучникового складного речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1975. – № 11. – С.79-83.

2.Бронська А.А. Про синтаксичні відношення у безсполучникових складних реченнях // Мовозавство. – 1973. – № 6. – С.56-63.

3.Рожило Л.П. Співвідносність сполучникових і безсполучникових складних речень // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 10. – С.59-63.

Питання для самоперевірки

1. Яка роль інтонації в організації безсполучникового складного речення?

1. Вкажіть місце безсполучникових конструкцій у системі складних речень.
2. Охарактеризуйте систему розділових знаків у безсполучникових конструкціях. Яким змістовим відношенням між предикативними частинами вони відповідають?

3. Які Ви знаєте сучасні погляди вчених на граматичний статус і класифікацію безсполучникових конструкцій?

Завдання

1. Виконати вправи 311, 313 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 4. БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Поняття про ускладнене складне речення. Типи багатоконпонентних складних речень.
2. Характеристика багатоконпонентних складносурядних, безсполучникових конструкцій.
3. Складнопідрядні багатоконпонентні речення, їх різновиди.
4. Варіанти поєднання сурядно-підрядних конструкцій в українській мові.
5. Складні багатоконпонентні речення з різними видами зв'язку (сполучниковим і безсполучниковим).
6. Період як багатоконпонентна синтаксична структура. Стилiстична роль періоду.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либiдь, 1993. – С.351-354.
2. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.210-349.
3. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либiдь, 1997. – С.356-360.
4. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові. – К.: Рад. шк., 1989. – С.45-90, 102-119.
5. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.302-342, 353-364.
6. Шульжук К.Ф. Складні багатоконпонентні речення в українській мові . – К.: Вища шк., 1986. – 260 с.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Шульжук К.Ф. Складні речення з різними видами зв'язку // Укр. мова і літ. в шк. – 1987. – № 7. – С.39-45.
2. Шульжук К.Ф. Семантична структура складного багатоконпонентного речення //Мовознавство. – 1987. – №6. – С.32-38.
3. Шульжук К.Ф. Мовленева реалізація моделей складних багатоконпонентних речень //Мовознавство. – 1991. – №3. – С.12-19.
4. Чередниченко І.Г. Період як синтаксична конструкція в сучасній українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1957. – № 2. – С.29-35.

Питання для самоперевірки

1. Які типи сполучників вживаються у багатокomпонентних складносурядних реченнях?
2. Поясніть поняття однорідної, неоднорідної та послідовної підрядності. Що таке супідрядність?
3. Назвіть варіанти поєднань безсполучниково-сполучникових конструкцій. Намалюйте схеми.
4. Які синтаксичні та стилістичні функції періоду?

Завдання

1. Виконати вправи 319, 320(1), 321// Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. СКЛАДНІ ФОРМИ СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ

1. Питання про текст як об'єкт синтаксично-комунікативного аналізу. Тлумачення категорії тексту лінгвістами.
2. Основні ознаки тексту. Функціонально-комунікативні різновиди текстів.
3. Одиниці тексту. Зв'язок тексту з реченням.
4. Абзац як композиційно-комунікативна одиниця, його роль у членуванні тексту. Співвідношення між абзацом і складним синтаксичним цілим.
5. Засоби зв'язку речень у складному синтаксичному цілому.
6. Структурні типи складних синтаксичних цілих.
7. Монологічне та діалогічне мовлення як форми усного і писемного тексту.

Література

1. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – С.5-54.
2. Мельничайко В.Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. – К.: Рад. шк., 1986. – С.5-75.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
4. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.433-507.
5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.397-402.
6. Лосева Л.М. Как строится текст. – М., 1980. – 92с.

7. Адмони В.Г. Грамматика и текст // Вопр. языкознания. – 1985. – № 2. – С.23-29.
8. Новиков А.И. Семантика текста и ее формализация. – М, 1983. – 253 с.
9. Синтаксис текста: Сб. статей. – М., 1979. – 452 с.
10. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.371-376.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Білодід І.К. Надфразні єдності як елемент тексту в функціональних стилях літературної мови // Мовознавство. – 1979. – №2. – С.14-23.
2. Сиротиніна В.О. Системні зв'язки слів у художньому тексті // Мовознавство. – 1979. – №3. – С.52-60
3. Храпченко М.Б. Текст и его свойства // Вопр. языкознания. – 1985. – № 2. – С.3-10.
4. Новичкова Р.М. Про однофразові тексти // Мовознавство. – 1981. – №3. – С.32-38.

Завдання

1. Виконати вправи 338,339 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.
2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

Тема 2. ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

1. Структурно-семантичні особливості прямої мови. Інтонація та розділові знаки в реченнях з прямою мовою.
2. Різні типи зв'язку прямої мови з непрямою (авторською).
3. Співвідношення форм прямої та непрямої мови. Заміна прямої мови непрямою.
4. Невласне-пряма мова, її структурні ознаки та застосування.
5. Діалог. Цитати. Розділові знаки при них.

Література

1. Каранська М.У. Сучасна українська літературна мова – К.: НМК ВО, 1992. – С.367-382.
2. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С.428-430.
3. Сучасна українська мова / За заг. ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.365-370.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.393-397.
5. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. – К.: Рад. шк., 1994. – С.212-274.
6. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.364-370.

ЗАКОНСПЕКТУВАТИ:

1. Кучеренко І.К. Зміст поняття „пряма мова” з погляду синтаксису // Укр. мова і літ. в шк. – 1964. – № 7. – С.29-35.

2. Рінберг В.Л Конструкції прямої мови в системі складних структур // Мовознавство.– 1980. – № 23 – С.17-25.

Завдання

1. Виконати вправи 332, 333, 335 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

2. Виписати ключові поняття до теми, вміти їх пояснити.

3. Написати реферат на тему “Стилістична роль невластиво-прямої мови”.

Тема 3. ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ

1. Пунктуація і синтаксична система мови.

2. Основні етапи розвитку української пунктуації.

3. Теоретичні принципи сучасної української пунктуації.

4. Вплив структури речення та інтонації на пунктуацію.

5. Система розділових знаків та їхні основні функції.

6. Огляд уживання розділових знаків у простому та складному реченнях.

7. Особливості пунктуації в текстах різного функціонального призначення.

Література

1. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – С.403-405.

2. Плиско К.М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. – Харків, 1992. – С.25-90.

3. Український правопис. – К.: Наук. думка, 1994. – С.126-155.

4. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. – К.: Рад. шк., 1994. – С.212-274.

5. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – С.377-387.

Завдання

1. Законспектувати основні правила вживання розділових знаків у простому та складному реченнях, дібрати з художніх текстів по 1–2 приклади до кожного правила.

2. Виконати вправу 366 // Кобилянська М.Ф., Гуйванюк Н.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: Збірник вправ. – К.: Вища шк., 1992. – 271 с.

3. Написати реферат на тему “Історія та сучасний стан української пунктуації”.

ЛІТЕРАТУРА
до розділу “Синтаксис і пунктуація”
ОСНОВНА

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – 127 с.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – 400 с.
4. Мірченко М.В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення): Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 100 с.
5. Слинько І.І., Гуйванюк М.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – 515 с.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – 385 с.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 399 с.

ДОДАТКОВА

1. Андерш Й.Ф. Проблеми синтаксичної семантики в сучасному зарубіжному мовознавстві // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 11-19.
2. Андерш Й.Ф. До питання про семантичну структуру речення // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 38-42.
3. Андерш Й.Ф. Синтаксико-семантичне моделювання простого речення (на матеріалі чеської та української мов) // Зіставне дослідження української, чеської та російської мов. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 97-111.
4. Бабайцева В.В. Односоставные предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1968. – 160 с.
5. Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1988. – 158 с.
6. Баландіна Н.Ф. Предикатно-аргументне представлення семантики речення // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 60-65.
7. Баранник Д.Х. Два рівні граматичної структури речення // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 12-19.
8. Безпояско О.К. Інфінітив у функції другорядних членів речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1984. – № 3. – С. 51-53.
9. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк., 1977. – 248с.
10. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. – 204 с.
11. Болюх В.О. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 44-48.

12. Будько М.В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві // Мовознавство. – 1991. – № 3.
13. Булаховський Л.А. Питання синтаксису простого речення в українській мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 5-28.1. Булаховський Л.А. Керування // Вибр. праці: В 5 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 2. – С. 553-568.
14. Ващук В.О. Важкі випадки вираження підмета і його стилістичні особливості // Укр. мова і літ. в шк. – 1970. - № 12. – С. 27-29.
15. Вихованець І.Р. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 29-45.
16. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 222 с.
17. Вихованець І.Р. Типологія семантико-синтаксичних відношень // Українська мова. Теорія і практика: Темат. зб. наук. праць. – К.: ІСДО, 1993. – С. 7-10.
18. Вихованець І.Р. Граматичні вияви керування // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – Вип. 2. – С. 9-13.
19. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 219с.
20. Гандзюк С.П. Дієслівна валентність та іменний присудок // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 62-65.
21. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – 192 с.
22. Грищенко А.П. Категорія предикативності // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 5-11.
23. Грищенко А.П. Модальність і часова співвіднесеність як зовнішньо-синтаксичні ознаки речення // Там же. – С. 16-29.
24. Давидова Л.П. Із спостережень над структурою і функціями субстантивних словосполучень // Укр. мова і літ. в шк. – 1971. – № 11. – С. 20-24.
25. Загнітко А.П. Позиційна модель речення і валентність дієслова // Мовознавство. – 1994. – № 2-3. – С. 48-56.
26. Іваненко З.І. Односкладні речення як синонімічні паралелі двоскладних // Укр. мова і літ. в шк. – 1985. № 8. – С. 38-43.
27. Іваницька Н.Л. Складений присудок як синтаксична структура // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 59-84.
28. Іваницька Н.Л. Речення з дієсловом «бути» в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1981. – № 12. – С. 9-13.
29. Іваницька Н.Л. Непоширене в українській мові // Укр. мова і літ в шк. – 1984. - № 2. – С. 31-34.

30. Іваницька Н.Л. Формально-граматичне і семантико-граматичне моделювання структури простого речення (на матеріалі двоскладних речень української мови) // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 20-27.
31. Іваницька Н.Л. Синтаксична структура двоскладних речень (питання формально-граматичного і семантико-граматичного членування) // Укр. мова і літ. в шк. – 1986. – № 1. – С. 36-41.
32. Казимирова І.А. Семантичні основи синтаксичного аналізу інфінітива у придієслівній позиції // Мовознавство. – 1992. - № 5. – С. 56-60.
33. Козачук Г.О. Підмети, виражені словосполученнями // Укр. мова і літ. в шк. – 1982. – № 1. – С. 36-39.
34. Лекант П.А. Типы и формы сказуемого в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1976. – 143 с.
35. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1974. – 158 с.
36. Матвеев С.Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом // Мовознавство. – 1997. - № 4-5. – С. 27-32.
37. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения // Пражский лингвистический кружок. – М.: Прогресс, 1967. – С. 239-245.
38. Морозова І.Б. Еліптичні речення в діалозі // Мовознавство. – 1988. – № 4. – С. 39-42.
39. Мухин А.М. Структура предложений и их модели. – Л.: Наука, 1968. – 230 с.
40. Плющ М.Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. – К.: Вища шк., 1986. – 175 с.
41. Прияткина А.Ф. Русский язык. Синтаксис осложненного предложения. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.
42. Савченко І.Я. Семантика атрибутивного відношення // Мовознавство. – 1988. – № 3. – С. 46-49.
43. Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (двоскладне речення) // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 23-31.
44. Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення) // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 22-29.
45. Слинько І.І. Чи є односкладні речення? // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 48-53.
46. Слинько І.І. Другорядні чи поширюючі члени речення? // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 3-11.
47. Слинько І.І. Сполучникові конструкції у відокремлених зворотах // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 61-65.
48. Слюсарева Н.А. Синтаксис и морфология в свете функционального подхода // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1984. – № 5. – С. 36-41.
49. Удовиченко Г.М. Словосполучення у сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1968. – 227 с.

50. Фоменко Ю.В. Являється ли словосочетание одиницей языка? // Филолог. науки. – 1975. – № 6. – С. 60-65.

51. Чумаков О.М. Синтаксична структура простого речення // Мовознавство. –1988. –№ 5.

52. Шульгіна В.І. Еліптичні конструкції і мовленнєва варіантність // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 47-51.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

до курсу „Сучасна українська літературна мова”

1. Статус української мови як державної.
2. Основні етапи розвитку літературної мови, найістотніші ознаки та форми її існування.
3. Аспекти вивчення звуків сучасної української літературної мови.
4. Фонологічна інтерпретація звукових змін різними школами.
5. Типи вимовних помилок, причини їх виникнення.
6. Історія української орфографії.
7. Сучасний український правопис: проблеми і перспективи.
8. Стилiстичні функції омонімів і паронімів.
9. Джерела синонімії. Стилiстичні функції синонімів.
10. Експресивно-стилiстична характеристика української лексики.
11. Історичні витоки української лексикографії.
12. Багатство української фразеології.
13. Історичні зміни в морфемній структурі слова: опрощення, перерозклад, ускладнення.
14. Запозичення морфем.
15. Синтаксичні функції числівників.
16. Синтаксична роль займенників.
17. Проблема поділу слів на частини мови в сучасній лінгвістиці.
18. Невідмінювані іменники на тлі флективного ладу української мови.
19. Проблема частиномовного статусу дієприслівника та дієприкметника.
20. Синтаксичні категорії речення.
21. Структурно-семантичні особливості порівняльних конструкцій та їх стилістична роль.
22. Стилiстична роль невластне-прямої мови.
23. Історія та сучасний стан української пунктуації.
24. Функціональні особливості нечленованих речень.
25. Історія вивчення неповних речень.
26. Граматичний статус і функції вокатива в українській мові.
27. Нове функціональне вчення про другорядні члени речення.
28. Формально-синтаксичний аспект складного речення.
29. Семантико-синтаксичний аспект складного речення.
30. Комунікативний аспект складного речення.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ
з розділів "Морфеміка", "Словотвір", „Морфологія”,
„Синтаксис і пунктуація”

1. Морфеміка як рівень мовної системи та як розділ мовознавства. Морфема як знакова одиниця мови. Морфема і слово. Співвідношення понять “морфема” і “морф”. Аломорфи й варіанти морфем.

2. Класифікація морфем у сучасній українській літературній мові: за роллю в слові, за функцією, за місцем у складі слова, за ознакою питома/запозичена. Кореневі й афіксальні морфем.

3. Поняття про словотвірні й словозмінні афікси, афікси матеріально виражені та нульові, регулярні й нерегулярні, продуктивні й непродуктивні. Синонімія та омонімія афіксів.

4. Історичні зміни в морфемній структурі слова: опрощення, перерозклад, ускладнення. Запозичення морфем: а) запозичення суфіксів; б) запозичення префіксів.

5. Словотвір як особлива підсистема мови та як розділ мовознавства. Питання про рівень словотвору. Похідне слово як одиниця словотвору. Ознаки похідного слова.

6. Мотивуюча (твірна) і мотивована (похідна) основи. Формально-значеннєві відношення між мотивуючою і мотивованою основами. Словотвірний формант.

7. Питання про словотвірний тип у сучасному мовознавстві. Класифікація словотвірних типів. Поняття про словотвірне значення та словотвірну модель. Словотвірне гніздо.

8. Визначення способів словотворення в сучасній лінгвістиці. Дві основні класифікації способів словотворення: а) за лексико-граматичним характером словотвірної бази та словотвірних засобів (традиційна класифікація); б) за видом основних компонентів твірних формантів.

9. Граматика української мови, її розділи. Основні граматичні поняття.

10. Проблема поділу слів на частини мови в сучасній лінгвістиці. Критерії виділення лексико-граматичних класів слів.

11. Іменник. Первинні та вторинні іменники. Проблема виділення займенникових іменників. Лексико-семантичні та морфологічні категорії іменників.

12. Поняття про парадигму іменника. Принципи поділу іменників за парадигматичними ознаками на відміни та групи. Варіантні парадигми іменників II відміни з кінцевим *-р*. Особливості відмінювання іменників, що мають тільки форму множини. Іменники з ознаками прикметникової парадигми. Невідмінювані іменники на тлі флективного ладу української мови.

13. Прикметник як виразник статичної ознаки предметів. Специфіка морфологічних категорій прикметника. Синтаксичні функції прикметників.

14. Форми прикметника в українській мові: короткі, повні стягнені, повні нестягнені. Семантичні групи прикметників. Питання про порядкові прикметники в лінгвістичній літературі. Проміжні розряди прикметників.

15. Особливості відмінювання прикметників: а) твердої групи; б) м'якої групи; в) прикметників на *-лиций*.

16. Ступені порівняння прикметників. Категорія безвідносного ступеня вияву ознаки. Категорія суб'єктивної оцінки прикметників.

17. Поняття про числівник як частину мови. Відмежування числівників від інших слів з кількісним значенням. Синтаксичні функції числівників. Морфологічні групи числівників: прості, складні та складені.

18. Семантичні групи кількісних числівників. Особливості їх уживання. Поняття про порядкові числівники в лінгвістичній літературі.

19. Відмінювання числівників.

20. Займенник як частина мови. Морфологічний склад займенників. Групи займенників за значенням, їхні морфологічні ознаки та синтаксична роль.

21. Відмінювання займенників. Приставний *n* у займенникових формах.

22. Дієслово як центральна частина мови. Система дієслівних утворень в українській літературній мові. Типи дієслівних основ. Поділ дієслів на дієвідміни.

23. Категорії виду, часу та способу дієслова. Їх творення, значення, пряме та переносне вживання. Взаємодія категорії виду та категорії часу.

24. Категорія перехідності/неперехідності. Категорія стану дієслова, її зв'язок з перехідністю/неперехідністю.

25. Категорія особи дієслова. Дієслова з неповною особовою парадигмою. Безособові дієслова. Парадигми архаїчних дієслів.

26. Питання частиномовного статусу дієприкметника, його дієслівні та прикметникові ознаки. Активні та пасивні дієприкметники, їх значення й особливості творення. Ад'єктивація та субстантивація дієприкметників.

27. Проблема частиномовного статусу дієприслівника. Дієслівні та прислівникові характеристики дієприслівника. Особливості творення дієприслівників. Перехід дієприслівників у прислівники й прийменники. Безособові дієслівні форми на *-но*, *-то*, їхня синтаксична функція.

28. Прислівник як частина мови (значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль). Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння якісно-означальних прислівників.

29. Загальні відомості про прийменник. Морфологічна класифікація прийменників. Уживання прийменників з певними відмінками іменників. Синоніміка прийменників. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники.

30. Сполучник. Синтаксичні функції сполучників. Морфологічний склад сполучників. Сполучники сурядні та підрядні. Особливості розмежування сполучників та сполучних слів.

31. Загальне поняття про частки. Зв'язок часток з іншими частинами мови. Частки препозитивні та постпозитивні. Групи часток за значенням. Словотворчі та формотворчі частки. Наголос у частках.

32. Поняття про вигуки. Проблема лінгвістичного статусу вигуків. Їхня роль у реченні. Первинні та похідні вигуки. Групи вигуків за значенням. Звуконаслідувальні слова. Вживання вигуків у значенні іменників та дієслів.

33. Предмет і завдання синтаксису. Типи основних синтаксичних одиниць і принципи їх виділення. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення в реченні та словосполученні.

34. Сурядні словосполучення, типи відношень між їхніми компонентами. Відкриті та закриті сурядні словосполучення, засоби їх вираження.

35. Підрядні словосполучення, принципи їх класифікації. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення в підрядних словосполученнях. Вільні та зв'язані сполучення слів.

36. Речення як синтаксична одиниця-конструкція, його співвідношення із судженням. Основні ознаки речення.

37. Формально-синтаксична, семантико-синтаксична і комунікативна організація речення. Синтаксичні категорії речення.

38. Поняття про структурну схему речень у синтаксисі. Структурно-семантичні типи речень.

39. Типи речень за метою висловлювання, їх інтонаційне оформлення. Стверджувальні і заперечні речення.

40. Поняття про двоскладне речення. Вираження предикативності у двоскладному реченні. Підмети прості і складені, засоби їх вираження в українській мові.

41. Присудок, його формальні та семантичні диференційні ознаки. Способи вираження простого присудка.

42. Різновиди складених присудків. Структурно-семантичні особливості складного (подвійного) присудка.

43. Узгоджені і неузгоджені означення, способи їхнього вираження. Прикладка як різновид означення.

44. Додаток як формально-синтаксичне вираження об'єкта. Прямі і непрямі додатки.

45. Обставина. Типи обставин за значенням. Способи їх вираження.

46. Специфіка виділення означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових односкладних речень. Кваліфікація їх у сучасній лінгвістиці.

47. Безособові речення. Питання про інфінітивні речення.

48. Номінативні (називні) речення. Особливості вокативних речень. Повні і неповні речення. Еліптичні речення.

49.Поняття про ускладнення у сучасній лінгвістиці. Формальні і семантичні ознаки ускладнених речень. Основні різновиди ускладнених конструкцій.

50.Прості ускладнені речення з однорідними членами. Структурно-значеннєві характеристики ряду однорідних членів речення. Питання про речення з однорідними присудками.

51.Прості ускладнені речення з відокремленими членами. Відокремлені означення, додатки, обставини. Уточнюючі члени речення.

52.Вставні і вставлені конструкції у структурі простого ускладненого речення, їх значення і граматичне вираження.

53.Звертання, їх значення та способи вираження. Місце звертань у структурі речення.

54.Поняття про складне речення. Формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні та комунікативні ознаки складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення. Принципи класифікації складних речень.

55.Поняття про складносурядні речення, принципи їх класифікації. Основні структурно-семантичні різновиди складносурядних речень. Складносурядні речення відкритої і закритої структури.

56.Логіко-граматична, формально-синтаксична та структурно-семантична класифікації складнопідрядних речень.

57.Основні типи підрядних частин у складнопідрядних реченнях, їх характеристика.

58.Особливості безсполучникових складних речень, їх класифікація.

59.Типи багатоконпонентних складних речень. Період.

60. Функціонально-комунікативні різновиди текстів. Структурні компоненти тексту. Засоби зв'язку речень у складному синтаксичному цілому.

61.Пряма мова, форми непрямої і невласне прямої мови.

62.Теоретичні принципи сучасної української пунктуації.

63. Семантико-синтаксичний аспект речення.

64. Комунікативний аспект речення. Актуальне членування речення.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Рівні навчальних досягнень	Бали	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
Початковий	1	Студент може розрізнити об'єкт вивчення, відтворити деякі елементи матеріалу
	2	Студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення
	3	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу, з допомогою викладача виконує елементарні завдання
Середній	4	Студент знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснення викладача, повторити за зразком певну операцію
	5	Студент розуміє основний навчальний матеріал, здатний із помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило
	6	Студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу. Відповідь його правильна, але недостатньо осмислена. З допомогою викладача студент здатний аналізувати, порівнювати, робити висновки. Студент уміє застосувати знання при виконанні завдань прикладного характеру за зразком
Достатній	7	Студент правильно, логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, частково контролює власні навчальні дії
	8	Знання студента є достатньо повними, він правильно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями

	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, доречно використовує термінологію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації
Високий	10	Студент володіє глибокими й міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях. Самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з предмету, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, добре володіє спеціальною термінологією, уміє ілюструвати відповідь прикладами, знаходити джерело інформації та аналізувати її, ставити й розв'язувати проблеми. Визначає програму особистої пізнавальної діяльності
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності, вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати й використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї. Студент вільно володіє спеціальною термінологією, грамотно ілюструє відповідь прикладами, вміє комплексно застосовувати одержані знання з інших дисциплін для розв'язання практичних завдань.